ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DENİZEL KÜLTÜREL PEYZAJ KAVRAMI: İSTANBUL HEYBELİADA ÖRNEĞİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Burcu AYAN

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

ANKARA
2011

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Yüksek Lisans tezi

DENİZEL KÜLTÜREL PEYZAJ KAVRAMI: İSTANBUL HEYBELİADA ÖRNEĞİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Burcu AYAN

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. İlkden TAZEBAY

"İnsanla ilgili gerçeği en şaşmaz şekilde yarattığı çevre açıklar." (Cansever 1984)

Kültürel peyzaj araştırmalarının başlıca amacı insan ve yarattığı çevre arasındaki karşılıklı ilişkiyi anlamak ve bu ilişki sonucu ortaya çıkan ürünleri, ortaya çıktığı alanı ve insanı da kapsayacak şekilde korumak, dengeli kullanımını ve sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

Kültürel peyzaj ülkemizde yeni bir kavram olarak karşımıza çıkmasına rağmen birçok ülke literatüründe yerini hızla almıştır. Üzerinde yapılan çalışmalar ve tanımın geliştirilmesi ile kapsamı genişlemiş olup kültürel peyzaj kavramından ve denizel arkeolojiden yola çıkılarak denizel kültürel peyzaj kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavramın ortaya çıkmasında en büyük etkenlerden biri denize ait yaşam kültürünün diğer yaşam kültürlerine oranla daha belirgin özelliklerle kendini göstermesi ve kendine özgü ürünler vermesi olmuştur.

Çalışmanın amacı denizel kültürel peyzaj kavramını irdelemek ve bu kavramı İstanbul-Heybeliada üzerinde örneklemektir. Bu bağlamda; insan-deniz-kültürel peyzaj ilişkisini temel alarak zamansal ve mekansal ölçekte oluşan kültürel peyzaj özelliklerini, ada kapsamında incelemek ve kendine özgü özellikler sergileyen denizel kültürel peyzaj özelliklerini belirlemektir.

Çalışma kapsamında denizel kültürel peyzaj kavramı ve araştırma alanı olarak seçilen İstanbul-Heybeliada'nın denizel kültürel peyzaj özellikleri incelenmiş, bu alanda kavramın en önemli bileşenleri olan insan-kültür ve deniz öğeleri arasındaki karşılıklı etkileşimin peyzaja yansımaları zamansal süreç içerisinde irdelenmiştir. Sonuç olarak alanın denizel kültürel peyzaj özelliklerinin değişimi ve bu değişime neden olan unsurlar saptanmış ve kavram kapsamında alana yönelik öneriler sunulmuştur.

Ocak 2011, 176 sayfa

Anahtar Kelimeler: Denizel kültürel peyzaj, kültürel peyzaj, Heybeliada İstanbul, ada

ABSTRACT

Master Thesis

THE CONCEPT OF MARITIME CULTURAL LANDSCAPE: AN ASSESSMENT IN HEYBELİADA- İSTANBUL

Burcu AYAN

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Landscape Architecture

Supervisor: Prof. Dr. İlkden TAZEBAY

"The environment formed by human explains the reality related with him in a most unfailing manner" (Cansever 1984).

The main objective of cultural landscape studies is to understand the relationship between human and the environment and to preserve the emerging products, the area and the human, to ensure its balanced use and sustainability

Although the cultural landscape appears a new concept in Turkey, it has taken its place rapidly in the literature of many other countries. Its scope has been widened by studies conducted on it and cultural landscape concept leaded from maritime archeology to the concept of maritime cultural landscape has emerged. One of the factors in the emergence of this concept is that, the maritime culture has manifested itself with more evident features compared with the other cultures and it has yielded specific products.

The objective of the study is to examine the concept of the maritime cultural landscape and to exemplify it on an appropriate area. In this context, by using the relationship of the human-sea-cultural landscape as a basis, to examine cultural landscape features at a temporal and spatial scale within the scope of an island where this trilateral relationship is experienced in the most evident manner and by determining these cultural landscape features with unique characteristics, to put forth the possibility of applicability of the concept of "maritime cultural landscape" in similar fields.

Whilst the concept of the maritime cultural landscape has been explained within the scope of the study, the potential of the maritime cultural landscape of Heybeliada in Istanbul chosen as a research area has also been researched and in this area the reciprocal interaction between human-culture and sea that are the most important components of maritime cultural landscape concept and the reflections of this interactions on the landscape have been examined within the historical process.

Consequently, the change of the maritime cultural landscape features of the area and the factors that cause this change have been detected and suggestions have been presented for the area within the scope of concept.

2011, 176 pages

Key Words: Maritime cultural landscape, Cultural landscape, Heybeliada İstanbul, island

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında, konunun seçilmesinden, sonuçlanması aşamasına kadar ilgi ve önerileri ile beni yönlendiren, destekleyen, değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. İlkden TAZEBAY (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü)'a, teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürime katılan ve tezimi özveriyle inceleyip değerlendiren hocalarım; Sayın Prof. Dr. Şükran ŞAHİN (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü) ve Sayın Yard. Doç. Dr. M. Selçuk SAYAN (Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü)'a teşekkür ederim.

Çalışmamın başlangıç aşamasında görüşleriyle beni yönlendiren, belli başlı kaynaklara ulaşmamı sağlayan Sayın Doç. Dr. Elvan ALTAN ERGUT (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü)'a, Sayın Cengiz KAHRAMAN (İstanbul Üniversitesi-Uzman Jeomorfolog)'a, Sayın Prof. Dr.Mehmet SAKINÇ (İstanbul Teknik Üniversitesi, Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü) tarafından yardımcı olması için benimle irtibata geçen Sayın Cengiz ZABCI (İstanbul Teknik Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği Bölüme)'ya teşekkür ederim.

Çalışma konumu daha iyi anlayabilmem için, ilgili konuda çalışmalar yapmış olan ve bana çalışmalarını gönderen; Sayın Johan RÖNNBY (Södertörn Üniversitesi Denizel Arkeoloji Araştırma Enstitüsü, İsveç)'a, Tullio SCOVAZZİ (Milano Bicocca Üniversitesi, İtalya)'ye, McConkey ROSEMARY (Ulster Üniversitesi Denizel Arkeoloji bölümü, Kuzey İrlanda)'e ve Ken Vrana (Michigan Technoloji Üniversitesi, Denizel ve Sualtı Kaynak Yönetimi Merkezi, Michigan)'a teşekkür ederim.

Adalar Belediyesini ziyaretim sırasında ve sonrasında her türlü kaynak yardımında bulunan ve beni yetkili kişilerle tanıştıran Sayın Şanver ÜNSAL (Adalar Belediyesi İmar Müdürlüğü)'a, belediyede görevli olup bana yardımcı olan Sayın Öznur AKPOLAT (Harita teknikeri) ve Sayın Seda BAKIR (Peyzaj Teknikeri)'a, gerekli haritalara ulaşmamı sağlayan Adalar Belediyesi Teknik Başkan Yardımcısı Sayın Ayşen

ESKİCİ ÖZTEN'e ve ihtiyacım olan kaynakları alabilmem için beni dinleyip yönlendiren Sayın Belediye Başkanı Mustafa FARSAKOĞLU'na ve emeği geçen tüm Adalar Belediyesi çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Heybeliada'da alan çalışması yaptığım sırada ellerinden geldiğince bana yardımcı olmaya çalışan ve sohbetleriyle alan hakkında bilgiler edinmemi sağlayan; Sayın Satı YÜREK (Mağaza işletmecisi), Nurdan KOZAK (Su Ürünleri Kooparatif Yetkilisi), Kadir ACAR (Ada Balıkçısı), Ergün ÖZDEMİR ve ailesi (Pansiyon işletmecisi), Talat DEMİR (Mesire yeri giriş görevlisi), Nezih ERTENYILMAZ (Ada sakini), İbrahim DURMUŞOĞLU (Ada sakini), Araksi GÜZELGÜN (Ada sakini), Yorgo KAFADAR (Ruhban Okulu giriş görevlisi)'a ve adları burada geçmeyen yardımsever Ada halkına çok teşekkür ederim. Ayrıca adanın ünlü yazarlarından Sayın Nejat GÜLEN'e bana ayırdığı zaman ve paylaştığı bilgiler için teşekkür ederim.

Tezimle ilgili her türlü çıktı ve ciltleme işleri için tezime sponsor olan Alp Ofset Matbaası ve çalışanlarına da teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmam boyunca beni yalnız bırakmayan, elinden gelen tüm yardımı samimiyetle ve özveriyle gösteren nişanlım Ferhat SONKUR ve ailesine, son olarak da tüm yaşamım boyunca her koşulda yanımda olan annem, babam ve kardeşime teşekkür ederim.

Burcu AYAN
Ankara, Ocak 2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
TEŞEKKÜR iii
KISALTMALAR DİZİNİ vii
ŞEKİLLER DİZİNİ viii
ÇİZELGELER DİZİNİ xii
1. GİRİŞ 1
1.1 Tezin Amacı 1
1.2 Tezin Kapsamı 2
2. KURAMSAL TEMELLER 4
2.1 Kültürel Peyzaj Kavramı 5
2.2 Denizel Kültürel Peyzaj Kavramı 8
3. LİTERATÜR ÖZETİ 12
3.1 Denizel Kültürel Peyzaj Kavramına İlişkin Literatür Özeti 12
3.2 Heybeliada'ya İlişkin Literatür Özeti 15
4. MATERYAL VE YÖNTEM 17
4.1 Materyal 17
4.2 Yöntem 18
5. ARAŞTIRMA SONUÇLARI 21
5.1 Araştırma Alanı 21
5.1.1 Heybeliada'nın konumu 22
5.1.2 Heybeliada'nın tarihçesi 23
5.2 Heybeliada'da Denizel Kültürel Peyzajın Biçimlenmesinde Etkin Öğeler 24
5.2.1 Doğal yapı 24
5.2.2 Sosyal kültürel ve ekonomik yapı 36
5.2.3 Temel faaliyetler 42
5.2.4 Denizel kültürel peyzajın biçimlenmesinde rol oynayan diğer öğeler 48

5.3 Heybeliada'da Denizel Kültürel Peyzajın Biçimlenmesinde Etkin Öğelerin Alan Kullanımına Yansımaları 55
5.3.1 Kıyı ve deniz yapıları 57
5.3.2 Deniz eğitim kuruluşları 79
5.3.3 Tarım alanları 82
5.3.4 Yerleşim ve ulaşım dokusu 84
5.3.5 Rekreasyonel ve turistik alanlar 96
5.3.6 Diğer alanlar 110
5.4 Heybeliada Denizel Kültürel Peyzajının Tarihsel Süreç İçindeki Değişimi 115
5.4.1 İlk insan yerleşimi 115
5.4.2 İlk insan yerleşimi- 1453 arası dönem 116
5.4.3 1453 - 1914 arası dönem 118
5.4.4 1914- 1923 arası dönem 125
5.4.5 1923-1955 arası dönem 127
5.4.6 1955-2010 arası dönem 131
6. TARTIŞMA VE SONUÇ 137
6.1 Denizel Kültürel Peyzaj Kavramının Değerlendirilmesi 137
6.2 Heybeliada Denizel Kültürel Peyzaj Potansiyeli 139
6.3 Heybeliada Koruma Önerileri 141
KAYNAKLAR 155
EKLER 160
EK 1: Heybeliada Jeoloji Haritası 161
EK 2: Heybeliada Jeomorfoloji Haritası 162
EK 3: Heybeliada Topografik Haritası 163
EK 4:Meteoroloji Genel Müdürlüğü İstanbul-Göztepe İstasyonu 1975-2006 Meteorolojik Verileri 164
EK 5: Heybeliada Cadde Sokak Ve Mevkii İsimleri Haritası 170
EK 6: Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "İstanbul'un Tutsaklığı Günlerinden Bir Anı" Başlıklı Yazısı 171
EK 7: Heybeliada Hâlihazır Haritası 175
ÖZGEÇMİŞ 176

KISALTMALAR DİZİNİ

USNPS	Amerikan Milli Park Servisi
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
IUCN	Uluslararası Dünya Doğayı Koruma Birliği
EU	Avrupa Birliği
U.K.	Birleşik Krallık

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1 Çalışma akış şeması 18
Şekil 5.1 Heybeliada'nın konumu 22
Şekil 5.2 Heybeliada jeojoji haritası 25
Şekil 5.3 Marmara Takımadaları civarının batimetrisi 27
Şekil 5.4 Heybeliada kıyılarının jeomorfolojik özellikleri 28
Şekil 5.5 Heybeliada topografik haritası 29
Şekil 5.6 Karşılaştırmalı sıcaklık grafiği 31
Şekil 5.7 Ortalama toplam yağış miktarı 32
Şekil 5.8 Rüzgar gülü 33
Şekil 5.9 Ortalama bağıl nem grafiği 33
Şekil 5.10 Ortalama bulutluluk grafiği 34
Şekil 5.11 Heybeliada 1927-2009 yılları arası nüfus durumu 37
Şekil 5.12 1893 yılı, 1894 yılı depreminden önce Heybeliada garvürü 49
Şekil 5.13 Heybeliada Mezarlığı 52
Şekil 5.14 İsmet Paşa Müze Evi 53
Şekil 5.15 Heybeliada Hüseyin Rahmi Gürpınar İlköğretim Okulu 54
Şekil 5.16 Hüseyin Rahmi Gürpınar Müze evi 54
Şekil 5.17 Heybeliada deniz ve kıyı yapıları 57
Şekil 5.18 1991 yılında Bahriye Limanı 59
Şekil 5.19 Deniz Lisesi rıhtımı 60
Şekil 5.20 Deniz Lisesi sancak direği 60
Şekil 5.21 20 yy. başlarında Heybeliada Mendirek Limanı 61
Şekil 5.22 Mendirek 62
Şekil 5.23 Değirmen Burnu Limanı - Asaf Deniz Hamamı- Abbas Paşa yolu ve kayıkhanesi 62
Şekil 5.24 Değirmen Burnu Limanı 63
Şekil 5.25 1969 yılı Çam Limanı'nın kuzeyden görünümü 64
Şekil 5.26 Çam Limanı kuzeyden görünüm 64
Şekil 5.27 1969 yılı Çam Limanı'nın kuzey doğusu 65
Şekil 5.28 Çam Limanı kuzeydoğusu 65

Şekil 5.29 Heybeliada Vapur İskelesi 66
Şekil 5.30 1890 yılında Vapur İskelesi 67
Şekil 5.31 Heybeliada Vapur İskelesi 1900'lü yıllar 67
Şekil 5.32 19 yy. sonlarına ait bir kartpostalda Heybeliada 68
Şekil 5.33 1936-rıhtım ve İskele Caddesi yapımı 68
Şekil 5.34 Rıhtım 69
Şekil 5.35 Yük İskelesi'nden Su İskelesi'nin görünümü 70
Şekil 5.36 Yük İskelesi 70
Şekil 5.37 Değirmen Burnu koyunda bulunan diğer iskeleler 71
Şekil 5.38 Çınar Bölgesi Su İskelesi 72
Şekil 5.39 1930lar Çam Limanı'nın batı yakasındaki küçük kır gazinosu ve iskelesi 73
Şekil 5.40 Çam Limanı eski gazino İskelesi 73
Şekil 5.41 Çam Limanı diğer iskeleler 74
Şekil 5.42 Balıkçı barınağı 75
Şekil 5.43 20 yy. başlarında Mendirek Limanı-balıkçı barınağı 75
Şekil 5.44 Heybeliada balıkçı barınağı ile ilgili bilgiler 76
Şekil 5.45 Balıkçı kulübesi 77
Şekil 5.46 İstanbul Şehir hatları vapur ulaşım ağı 78
Şekil 5.47 Heybeliada Deniz Lisesi'ne ait kullanım alanları 80
Şekil 5.48 Heybeliada Deniz Lisesi 81
Şekil 5.49 Heybeliada'da 1970 öncesi bulunan tarım alanlarının mevcut durum değerlendirmesi..... 83
Şekil 5.50 Heybeliada mevcut yerleşim dokusu (Yapılaşma) 86
Şekil 5.51 Heybeliada ulaşım ağı 87
Şekil 5.52 Heybeliada ulaşım ağı derecelendirmesi 88
Şekil 5.53 Glifa'nın merkezi ve kuyusu gravürü 90
Şekil 5.54 Glifa kuyusu 91
Şekil 5.55 Heybeliada cadde, sokak ve mevkii isimleri 95
Şekil 5.56 Heybeliada rekreasyonel ve turistik alanları 96
Şekil 5.57 Halki Palas Otel 97
Şekil 5.58 Değirmen Burnu Mesire alanı girişi 98

Şekil 5.59 Değirmen Burnu Mesire Yeri piknik alanı 98
Şekil 5.60 1980 yılı İsmet İnönü Parkı 99
Şekil 5.61 İsmet İnönü Parkı'ndan bir görünüm 99
Şekil 5.62 Değirmen Plajı 100
Şekil 5.63 Sadık Bey Plajı 101
Şekil 5.64 Asaf Plajı 101
Şekil 5.65 Kablo Plajı 102
Şekil 5.66 1969 yılı Kablo Plajı 102
Şekil 5.67 Alman Koyu 103
Şekil 5.68 Mendirek Plajı 104
Şekil 5.69 Heybeliada Su Sporları Kulübü 105
Şekil 5.70 Aya Tirida Manastırı 106
Şekil 5.71 Aya Yorgi Manastırı 1976 107
Şekil 5.72 Aya Nikola Kilisesi 108
Şekil 5.73 Terk-i Dünya Manastırı 109
Şekil 5.74 Sanatoryum'un Çam Limanından Görünüşü 111
Şekil 5.75 Rum Mezarlığı 112
Şekil 5.76 Süslü Mezar 112
Şekil 5.77 Değirmen Burnu'ndaki Değirmen 113
Şekil 5.78 Değirmen Tepesindeki Değirmen Kalıntısı 114
Şekil 5.79 Bizans öncesi dönem tahmini Heybeliada haritası 116
Şekil 5.80 Bizans dönemi tahmini Heybeliada haritası 118
Şekil 5.81 1453-1914 dönemi arasında 1700-1900 yıllarına ait olduğu düşünülen Heybeliada haritası 122
Şekil 5.82 1796 tarihli C.Comidas'ın Heybeliada gravürü 123
Şekil 5.83 1453-1914 arası tahmini Heybeliada haritası 125
Şekil 5.84 1943 yılı Heybeliada haritası 129
Şekil 5.85 1923-1955 döneminden sonraki Heybeliada tahmini haritası 130
Şekil 5.86 1980 yılı Büyükada'dan Heybeliada'nın görünüşü 132
Şekil 5.87 1984-85 yıllarında Çam Limanı'nda yapılan dinlenme tesisleri 133
Şekil 5.88 1989 yılı adadaki yapılaşma 133
Şekil 5.89 2006 yılı Heybeliada genel görünümü 134

Şekil 5.90 2007 yılı Heybeliada'nın kuzeydoğu kıyısından görünüm 135
Şekil 5.91 Değirmen tepesinin kuzeye bakan kesimindeki Hüseyin Rahmi Gürpınar Müze evinden Panoramik Heybeliada görünüşü 135
Şekil 5.92 Heybeliada mevcut durum 136

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 4.1 Alan analizinde kullanılan veriler 17
Çizelge 5.1 Heybeliada 1927-2009 yılları arası nüfus durumu 37
Çizelge 5.2 1927-1960 yılları arasındaki nüfus sayımında kadın erkek oranı 38
Çizelge 5.3 1894 yılı nüfus dağılımı 39
Çizelge 5.4 Heybeliada arazi kullanım durumu 55
Çizelge 5.5 Heybeliada'daki alan kullanımları 56
Çizelge 5.6 Heybeliada sokak ve cadde isimleri 93
Çizelge 5.7 Bizans dönemi Heybeliada tarihi kronolojisi 117
Çizelge 5.8 1453-1914 dönemi Heybeliada tarihi kronolojisi 119
Çizelge 5.9 1914-1923 yılları arası Heybeliada tarihi kronolojisi 125
Çizelge 5.10 1923-1955 dönemi Heybeliada tarihi kronolojisi 127
Çizelge 5.11 1955 sonrası Heybeliada tarihi kronolojisi 131

1.GİRİŞ

1.1 Tezin Amacı

İnsan ve doğanın karşılıklı etkileşimiyle uzun yıllar sürecinde oluşan peyzajlar, insan ve çevre arasındaki ilişkileri yansıtırlar. Eldem (1984) "*Her insan gerçekten, önceden var olan bir çevre ve yaşam biçimi içinde ondan etkilenerek yaşamına başlar. Sonra onunla çatışır, onu değiştirir*" sözüyle, insan ve çevresi arasındaki ilişkiyi ve geçirdiği süreci kısa ve öz olarak en iyi şekilde ifade etmiştir.

Bir alanın peyzajı, o alandaki insanlarının yaşamla ilgili ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların karşılanabilmesinde yararlanılan olanakların uyumunu belirlemekte ve yansıtmaktadır. İnsan çevresini etkilerken aynı zamanda o çevreden etkilenen konumdadır. İnsan eylemleri/kültürü peyzajı yaratırken/şekillendirirken peyzaj da insan eylemlerini şekillendirir. Peyzajların incelenmesinde bu ilişkilerin doğru ve bir bütün olarak değerlendirilmesi, uygun kavramlar çerçevesinde ele alınıp, alan için koruma stratejilerinin belirlenmesi, peyzajların sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Gün geçtikçe yeni kavramlar ortaya çıkmakta ve bu kavramlar dâhilinde alan değerlendirmeleri yapılmaktadır. Bu sebeple yeni kavramların bilinmesi ve ne şekilde kullanılabileceğine dair örnek çalışmalar yapılması araştırmacılar ve kullanıcılar için önemlidir.

Kültürel peyzaj ve denizel arkeoloji kavramlarından yola çıkılarak geliştirilmiş olan denizel kültürel peyzaj kavramı henüz yeni bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramın ortaya çıkmasında en büyük etkenlerden biri denize ait yaşam kültürünün diğer yaşam kültürlerine oranla daha belirgin özelliklerle kendini göstermesi ve kendine özgü ürünler vermesi olmuştur. Denizel terimi ilk olarak arkeoloji ile ilişkilendirilerek ortaya çıkmış ve zamanla, arkeoloji ve kültürel peyzaj çalışmalarının ortak yaklaşımıyla ortaya denizel kültürel peyzaj kavramı çıkmıştır.

Denizel terimi genellikle; denize ait, denizle ilgili, denizin etkilediği anlamlarında kullanılmaktadır. Denizin en çok etkilediği alanlar ve deniz-insan-kültürel peyzaj

ilişkisinin en etkin gözlemlendiği alanlar ada oluşumlarıdır. Adalar, tüm girdi ve çıktıların ölçülebileceği açıkça tanımlanabilen birimler olarak görülebilmektedir. Sınırlarının anlaşılır ve net olması, çalışma için onları cazip bir alan yapmakta ve kullanışlı bir çalışma ortamı sağlamaktadır (Kerr 2005). Adaların denizle çevrili olma özellikleri ada yaşamını, kültürünü ve yaşanan mekânın kullanım biçimini etkileyen en önemli faktördür. Ada peyzajının insan yaşamına ve kültürüne yansıması ile insanın yaşam şekli ve kültürünün ada peyzajına yansıması kesintisiz etkileşim içinde olan bir süreçtir. Bu etkileşim sonucu ortaya çıkan ürünler kültürel peyzajın önemli özelliklerini sergilemektedir. Adaların kendilerine has özellikleri ve deniz-insan ilişkisinin ada peyzajını biçimlendirmesi bize bu gibi alanlarda kendine özgü ürünler sunmaktadır. Bu kendine özgü nitelikteki ürünler denizel kültürel peyzajın özelliklerini yansıtmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, ülkemizde henüz yeni bir kavram olan denizel kültürel peyzaj kavramını peyzaj mimarlığı meslek disiplini açısından geliştirmek ve bu kavramı Heybeliada'da örneklemektir. Bu bağlamda; insan-deniz-kültürel peyzaj ilişkisi temel alınarak, zamansal ve mekânsal ölçekte oluşan peyzaj özellikleri, ada kapsamında incelenmektedir. Ada peyzajı, ada peyzajının insan kültürü üzerine etkisi ve farklı kültürlerin ada peyzajının değişimindeki uzun süreli etkileri, çeşitli boyutları ile ele alınmakta ve insan-doğa etkileşiminde önemli rol oynayan deniz faktörü temel bileşen olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak alanın denizel kültürel peyzaj özelliklerinin değişimi ve bu değişime neden olan unsurlar saptanarak kavram kapsamında alana yönelik öneriler sunulmaktadır.

1.2 Tezin Kapsamı

Bu çalışmada denizel kültürel peyzaj kavramı Peyzaj Mimarlığı meslek disiplini kapsamında irdelenirken, aynı zamanda araştırma alanı olarak seçilen Heybeliada'nın denizel kültürel peyzaj potansiyeli incelenmiştir. Bu alanda denizel kültürel peyzaj kavramının en önemli bileşenleri olan insan-kültür ve deniz öğeleri arasındaki karşılıklı etkileşim ve bu etkileşimin peyzaja yansımaları tarih süreci içerisinde irdelenmiştir.

Tezin ilk aşamasında kültürel peyzaj kavramı kısaca ele alınmıştır. Kuramsal temele ilişkin olarak, kavramla ilgili tanımlar üzerinde durulmuş ve ilgili çalışmalar aktarılmıştır. Kültürel peyzaj kavramının irdelenmesinden sonra denizel kültürel peyzaj kavramı açıklanmıştır. Bu konuda yapılmış olan çalışmalar derlenmiş ve elde edilen veriler aktarılmıştır. Kavram üzerine yapılan tanımlar ve çalışmalar temel alınarak Peyzaj Mimarlığı meslek disiplini çerçevesinde uygun olacak bir tanım ile denizel kültürel peyzaj kavramı daha geniş kapsamlı olarak açıklanmıştır.

Diğer aşamada, çalışma alanı hakkında bilgiler verilmiş ve daha sonra da çalışma alanının konu dâhilinde ne gibi yöntemler izlenerek inceleneceğinden bahsedilmiştir.

Bir sonraki aşama da ise yöntem kısmında açıklanan çalışma aşamalarından elde edilen veriler analiz edilerek açıklanmıştır. Bu bölümde ilk olarak alan tanımlaması yapıldıktan sonra alanın denizel kültürel peyzajını biçimlendiren önemli etmenler üzerinde durulmuştur. Bu etmenler; doğal yapı, sosyal, kültürel ve ekonomik yapı ve denizel peyzajın biçimlenmesinde etkin rol oynayan temel faaliyetler olarak üç ana başlık ve ilave olarak diğer önemli görülen etmenlerle birlikte incelenmiştir. Araştırma sonuçlarının önemli bir başlığı olarak da bu denizel kültürel peyzajı biçimlendiren temel etmenlerin alan kullanımına yansımaları ele alınmıştır.

Denizel kültürel peyzaj, bu verilerin birbirleriyle ve tarihsel süreçteki gelişimleri ile incelenmesi gerektiği için, adadaki denizel kültürel peyzajın biçimlenmesinde önemli olan etmenler ve tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır. Bu aşamada adanın geçirdiği tarihi süreç belli dönüm noktaları temel alınarak dönemlere ayrılmıştır. Her dönem kendi içerisinde; gerek eldeki haritalarla, gerekse geçmiş ve günümüze ait fotoğrafların karşılaştırılmasıyla ele alınmış ve en son olarak günümüzdeki mevcut durumu aktarılmıştır.

Tezin son kısmında, incelemeler sonucunda ortaya çıkan veriler değerlendirilerek, denizel kültürel peyzaj kavramı ve alanın denizel kültürel peyzaj potansiyeli tartışılmıştır ve alan için öneriler sunulmuştur.

2. KURAMSAL TEMELLER

Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'ne göre peyzaj; insanlar tarafından algılandığı şekliyle, karakteri doğal ve/veya insani unsurların eyleminin ve etkileşiminin sonucu olan bir alan anlamına gelir, şeklinde tanımlanmaktadır (Anonim 2010m).

Laurie (1976)'a göre peyzaj; arazinin, fizyografik ve çevresel karakteristiklerine dayanarak tanımlanmasıdır. Peyzaj, "bu karakteristiklere ve insanın onun üzerindeki tarihi etkilerine bağlı olarak değişen dinamik, doğal ve sosyal sistemlerin yansımasıdır" diye tarif edilmektedir.

Öztan (2003)'a göre peyzaj; doğa ile insan ve onun kültürünün değişik oranlarda ve biçimlerde bir araya gelmiş ürünlerinin bileşimi olarak tanımlanmıştır.

Kültür, mekân ve zaman ayrılmaz bir şekilde bir aradadırlar. Kültür, tarih boyunca her zaman geçici veya fiziksel bir mekânda meydana gelir. Bu görüş sayesinde, peyzaj kavramı, içinde toplumun yaşadığı mekân ve zaman olarak algılanabilmektedir (Ash 2004).

Bu tanımların ortak noktası doğa ve insanı temel alması ve bu iki unsurun zaman sürecindeki etkileşimini değerlendirmesidir. Dolayısıyla bir alanda yapılan peyzaj çalışması oradaki doğayı, yaşayan insan topluluğunu ve zaman sürecindeki karşılıklı etkileşimini anlayabilmek ve değerlendirmek açısından önemlidir. İnsan tarafından zamanla şekillenen peyzaj, alandaki faaliyetlerin biçimlenmesinde etkendir. Faaliyetler, zaman ve mekân boyutunda değişim göstermektedir. Toplumsal süreç ile peyzaj değişimi ilişkisi ve karşılıklı etkileşimlerin bilinmesi, fiziksel ve toplumsal yapının anlaşılmasında önemlidir (Duncan 2006). İnsan geçmişte çevreyi etkilemekten çok etkilenen bir konumda olmuştur. Fakat artan nüfusa bağlı olarak, sosyal kültürel ve ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirme imkânı bulan insanın, yaşadığı alanları biçimlendirmedeki rolü artmıştır. Bu da peyzajda gözle görülür değişimlere sebep olmuştur. İnsanın peyzaj üzerindeki bu etkisinin incelenmesi ve değerlendirilmesi kültürel peyzaj kavramının ortaya çıkmasında en önemli etkenlerden biri olmuştur.

2.1 Kültürel Peyzaj Kavramı

Kültürel peyzaj kavramı üzerine çeşitli yorum ve açıklamalar getirilmiş ve tanımlar oluşturulmuştur.

Kültürel peyzaj ifadesi ile ilgili çeşitli tanımlamalar ve çalışmaların bulanabileceği en önemli iki kaynak Amerikan Milli Park Servisi (USNPS) ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO)'dur. Bunların yanı sıra; Kanada Parkları, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), Uluslararası Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN), Avrupa Birliği (AB), Kültürel Peyzaj Vakfı, Akdeniz Kültürel Peyzaj Çalışmaları Merkezi ve Harvard Üniversitesi Arnold Arboretumu'na bağlı olarak çalışan Kültürel Peyzaj Çalışmaları Merkezi, kültürel peyzaj çalışmalarının yapıldığı diğer kuruluşlardır (Özsüle 2005).

UNESCO Dünya miras komitesi ölçütlerinin yer aldığı rehberde kültürel peyzaj alanları "doğa ve insanoğlunun ortak eserleri" olarak tanımlanmış ve rehberin 36. 37. ve 38. maddelerinde daha geniş tanımlamalar yapılmıştır, 39.madde de ise; Kültürel Peyzaj, insan tarafından bilinçli olarak tasarlanan ve yaratılan peyzaj alanları, organik olarak oluşmuş peyzaj alanları ve birleşik kültürel peyzaj alanları olarak üç ana kategoriye ayrılmıştır. Dünya miras komitesi ölçütleri rehberinde 36.maddeye göre; Kültürel peyzaj alanları, çevrelerindeki doğa koşullarının verdiği fiziksel zorluklar ve/veya imkanlar ile içsel ve dışsal sosyal, ekonomik ve kültürel etkilerle, insan topluklarının ve yerleşim yerlerinin zaman içerisindeki evrimini gösterecek zenginlikte bir mozaiğe sahip olmalıdır. Seçimde temel alınacak esas, olağanüstü evrensel değerlerinin yanı sıra, coğrafi-kültürel bölge karakteri bakımından örnek teşkil edebilmesi (kesin tanımı yapılmış olmalı) ve böyle bölgelerin önemli ve kesin kültürel elemanlarını sergileyebilme kapasitesidir. Aynı rehberin 39.maddesinde ise "*kültürel peyzaj alanlarının korunması, sürdürülebilir toprak kullanımının modern tekniklerine katkıda bulunabilir ve peyzaj alandaki doğal değerlerin yaşamının devamını veya zenginleşmesini sağlayabilir. Toprak kullanımının halen devam etmekte olan geleneksel biçimleri, dünyanın birçok bölgelerinde biyolojik çeşitliliğe destek olmaktadır. Bu itibarla, biyolojik çeşitliliğin devamı için, geleneksel kültürel peyzaj alanlarının*

korunması oldukça önemlidir" diye vurgulanarak kültürel peyzaj alanlarının önemi belirtilmiştir (Fowler 2003).

En yaygın olan tanımlardan biri de IUCN tarafından; "*kültürel ve doğal kaynakları ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikle birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanladırr*" şeklinde yapılan tanımdır. Bu alanlarda doğa ve insan eliyle oluşturulmuş öğelerin uyum içinde olması; tarihi, estetik, etnolojik ve antropolojik olarak değer taşımaları; o bölgedeki hâkim doğa unsurlarını, arazi kullanım biçimlerini ve geleneksel yaşamın sürdürüldüğü dokuları bölge adına temsil edebilmeleri aranan diğer nitelikler arasındadır. Bir alanın "kültürel peyzaj" alanı niteliği kazanması için doğa/insan birlikteliğinin zaman içerisinde önemli ürünler vermesi ve bu ürünlerin uyum içerisinde olması gerekmektedir (Cleere 1995).

Bu tanımdan yola çıkılarak kültürel peyzaj kavramı genel olarak 3 sınıf altında toplanmıştır (Cleere 1995).

1. Kolay Tanımlanabilen Peyzaj Alanları: Bu alanlar insan eliyle düzenlenen çoğunluğu (ancak her zaman değil) dini ya da diğer anıtsal yapılarla ilgili olarak, estetik kaygılarla inşa edilmiş bahçe ve park peyzaj alanlarını içine alır.

2. Organik Olarak Oluşmuş Peyzaj Alanları: Bu alanlar genel olarak insan yaşamının tarihteki izlerini içerirler ve iki alt başlıkta incelenirler.

a. Jeolojik Miras: Fosil / Kalıntı Peyzaj Alanları: Bu alanlar canlı yaşamının bugün artık mevcut olmayan bölümlerinin izlerini içerir. Antik çağlarda kullanılmış ve bugün terk edilmiş maden ocakları da bir endüstriyel peyzaj elemanı olarak ve bir tekniğin kalıntılarını içermeleri bakımından kalıntı peyzaj alanı olarak tanımlanabilir.

b. Evrim Süreci Devam Eden Peyzaj Alanları: Organik olarak gelişmiş peyzaj alanlarının ikinci alt başlığıdır. Bu alanlar eski çağlardan bu yana insanoğlu tarafından sosyal ya da ekonomik amaçlarla işlevlendirilmiş ve gelişerek günümüze kadar

gelmişlerdir. Örneğin Hollanda'nın deniz seviyesinin altındaki toprakları, Fransa'nın eski şaraplık üzüm bağları, Çin'deki birkaç bin yıllık pirinç ekim terasları bu tür kültürel peyzaj alanları arasındadır.

3. Birleşik Kültürel Peyzaj Alanları: Kültürel peyzaj alanlarından biri olan bu alanlar dini, artistik ya da kültürel motiflerle bütünleşmiş tümüyle doğal oluşumlardır. Çevrede yaşayan topluluklar bir doğa parçasını estetik ve görsel değerleriyle önemli saymışlar ve o elemanı resimlere, yazılara konu etmişlerdir. Bir diğer topluluk yine bir doğal oluşumu kutsal saymış, onu dini inanışıyla bütünleştirmiş ya da ona mitolojik bir hikâye içerisinde yer vermiştir.

Kültürel peyzaj kavramı 1970li yıllarda gündeme gelen fakat 1990lı yıllarda tartışılan bir kavramdır. İnsanla doğanın buluştuğu, bunun sonucunda oluşan, yaşam çerçevesinin çok çeşitli olması bakımından önem kazanan ve tartışılan da bir konu olmuştur.

Kültürel peyzaj ilk kez Sauer (1925) tarafından tanımlanmıştır. Bu tanımlamaya göre; "*Kültürel peyzaj, bir kültür grubu tarafından doğal peyzajdan biçimlendirilmiştir. Kültür etken, doğal alan araç, kültürel peyzaj ise sonuçtur*" (Plumwood 2006). Sauer (1925)'ın bu tanımı, sosyal bir topluluğun doğal peyzajı biçimlendirmesi ile kültürel peyzajın ortaya çıktığını ve bu süreçte kültürün etken, doğal alanın araç olduğunu vurgulamaktadır. Kavramın tarihsel sürecine bakıldığında kültürel peyzaj çalışmalarının başlangıcı olarak Sauer (1925)'ın yayınladığı "The Morphology of Landscape" adlı çalışma gösterilmektedir. Sauer coğrafyanın çalışma alanının sadece pozitif bilimlerle sınırlandırılmayacak kadar geniş olduğunu ve daha geniş bir perspektifle sosyal bilimlerle de yakın ilişkilerinin incelenmesi gerektiği konusunu gündeme getirmiştir. Dile getirilen bu düşünce, peyzaja dair araştırmalar söz konusu olduğunda hem doğal hem de kültürel faktörlerin bir arada incelenmesi yaklaşımını doğurmuştur (Özsüle 2005).

Kavramla ilgili yapılan çalışmalar doğal ve kültürel mirasların birbiriyle bağlantılı değerler olduğunu ve bu doğrultuda bu değerlerin koruma ve yönetiminde bütüncül bir yaklaşım izlenmesi gerektiğini göstermiştir.

1992'de Dünya Miras Komitesi kültürel peyzajın tanınması ve korunması için ilk uluslar arası yasal anlaşma olmuştur. Komite 16. oturumunda kültürel peyzajın kapsamıyla ilgili yöntemleri Dünya Miras Listesi'nde kabul etmiştir. Komite anlaşmanın 1.kısmında belirlenmiş olan kültürel peyzajın, "insan ve doğanın ortak çalışmasını" temsil ettiğini onaylamıştır. Doğal çevre ve ard arda gelen sosyal ekonomik ve kültürel etkiler (hem içsel hem de dışsal) tarafından oluşmuş fiziksel baskıların ve/veya fırsatların etkisi altında, kültürel peyzajların, insan toplumunun ve zamanla yerleşiminin, gelişiminin açıklayıcısı olduğu vurgulanmıştır (Anonim 2009). Droste'e (1995) göre; Dünya Miras Komitesi tarafından son zamanlarda yapılan kültürel peyzaj tanımı, kültürel peyzajlara ilişkin bilincin oluşmasına ve bu peyzajların tanınması ve korunmasına yönelik talebin artmasına yol açmıştır (Özsüle 2005).

Sonuç olarak kültürel peyzaj, geçmişten günümüze ait çeşitli unsurlarla birlikte, insanların yaşadıkları dünyayı ne şekilde değiştirdiklerini yansıtırken, çeşitli kültürlerin tanınması, bunların yayılışı ve gelişimi hakkında da önemli bilgiler vermektedir. İnsan varlığının olduğu her yerde çeşitli kültürlerden söz etmek mümkündür. Bu kültürler doğal peyzajı kendilerince kullanıp şekillendirmektedir. Dolayısıyla her peyzaj kendisini oluşturan kültürü yansıtmaktadır. Bu sebeple kültürel peyzaj alanlarının en doğru analizi; bu kavramın ve bu kavramı oluşturan öğelerin en iyi şekilde anlaşılmasıyla mümkündür.

2.2 Denizel Kültürel Peyzaj Kavramı

Kültürel peyzaj ve denizel arkeoloji kavramından yola çıkılarak geliştirilmiş olan denizel kültürel peyzaj teorisi genel olarak insanlar ve onların denizle olan ortak aktivitelerinin çalışmasına bütüncül bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Denizel (maritime) terimi kültürel peyzaj kavramı ile ilişkilendirilmeden önce kültür ve arkeoloji ile ilişkilendirilmiştir.

Denizel terimi genellikle; denize ait, denizle ilgili, denizin etkilediği anlamlarında kullanılmaktadır. Bu bağlamda; denizel arkeolojinin (maritime archaeology) çalışma alanı denizin etkilediği alanlarda bulunan iskele, liman, deniz feneri gibi denizciliğe ait

yapılar ve gemi batıklarını incelemek olurken, denizel kültür (maritime culture) kavramı bunların yanı sıra denizin etkilediği alanlardaki insan yaşamını ve kültürünü anlatan bir kavram olarak kullanılmıştır.

Pek çok çalışma kültürel peyzaj yaklaşımının tüm yönlerini ele almamakta, yalnızca bir öğe üzerine odaklanmaktadır (ör: arkeolojik alanlar). Bazı araştırmacılar, peyzaj başlığı altında, topografyanın çevresel yönlerini çalışırken, bazıları da yalnızca antropoloji (insan bilimi) ve etnografya (halk/toplum bilimi) üzerine odaklanmaktadır ve peyzajın fiziksel yönlerini görmezden gelmektedir. Denizel kültürel peyzaj çalışması, kültürel peyzajın bütüncül bir temsilini arşivleyebilen kültürel peyzajların, tüm yönlerinin göz önüne alınması gerektiğini savunmaktadır (Duncan 2006).

Bender (1999)'a göre; insan tarafından algılanan peyzaj kategorileri; doğal peyzaj, inşa edilmiş peyzaj, denizel peyzaj ve soyut peyzaj olarak ayrılmaktadır. Fiziksel alanlar ve manevi inançla ilgili hikâyeler bir bütün olarak ya da benzer olarak görülmektedir. Ayrıca, insan peyzajı gözlemlerken su yüzeyi ile kara arasına bir çizgi çekmemekte, bir bütün olarak algılamaktadır (Smith 2006). Peyzajı bütüncül yaklaşım ile ele alabilmek denizel kültürel peyzajı daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Denizel alanlarda yaşayan insan için deniz ve kara ayrılmaz bir bütündür. Denizin etkisi hem somut hem de soyut olarak yaşantılarının bir parçasıdır.

Denizel kültürel peyzaj terimi ilk olarak 1978'de Westerdahl tarafından ortaya atıldıktan sonra 1992'de "Denizel Kültürel Peyzaj" başlıklı çalışması ile denizel arkeolojiye tanıtılmıştır. 1975-80 yıllarında Westerdahl'ın İsveç Norland kıyısının denizel arkeolojik incelemesi esnasında su altının yanı sıra karada da denize ait kültürel kalıntıların değerlendirilmesi için bilimsel bir terim ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu konu kapsamında geliştirilen terim denizel kültürel peyzaj (maritime cultural landscape) olmuştur (Westerdahl 1992).

Westerdahl (1992), İsviçre'de bulunan çeşitli ve değişik arkeolojik kalıntıların arkeolojik açılımlara duyduğu ihtiyaçtan dolayı, ayrı ayrı ve kendine özgü su altını ve su üstünü/kenarını inceleme düşüncesini savunmaktadır. Westerdahl (1992) denizel

kültürel peyzajı; yerleşim, balıkçılık, avlanma, gemicilik gibi denizel alanın insan kullanımını ve onun; kılavuzluk, deniz fenerleri ve deniz işaretlerinin bakımı gibi alt kültürlerini ifade eden bir terim olarak betimlemiştir. Westerdahl bu çalışmaları ile bir alanın denizel kültürel peyzajı için sadece materyal/somut kalıntılara bakmanın yeterli olmayacağını, bölge insanının kıyısal ve denizle ilgili aktivitelerinin de bu terimi anlayabilmek için önemli kaynaklar olduğunu, insanın denizel aktiviteleri ile denizel kalıntıların ve mevcut yapıların ve kıyı strüktürünün birbiri ile bağlantılı olduğunu, göstermiştir (Westerdahl 1992).

Ash (2004)'e göre; pek çok farklı denizel alan mevcutken, denizel alan ve arazinin oluşumunda önemli bir rol oynayan, bireylerin davranışları, olaylar ve ekonomi gibi faktörler bulunmaktadır. Bir alanın denizel kültürel peyzajını incelerken, alandaki bireylerin davranışları (sosyo-kültürel yapı), yaşanmış olan olaylar (tarihi süreç içinde önemli olaylar) ve ekonomik etkiler gibi etmenlerin de değerlendirilmesi gerekmektedir (Ash 2004).

Duncan (2006), kara ve denizin peyzajı biçimlendirdiğini ve birlikte değerlendirmeleri gerektiğini, tarihin; sözlü tarih, toponomi, arkeolojik yapıtlar ve kültürel peyzajla ilgili olduğunu, teknolojik değişimin, peyzajın gelişimi ve değiminde dinamik bir faktör olduğunu ve kavramın henüz tam olarak anlaşılmadığını ve geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Denizel kültürel peyzajla ilgili çalışmalar ve kavram üzerine yapılan tanımları değerlendirerek, denizel kültürel peyzaj için şöyle bir tanım önerebiliriz;

Peyzajın biçimlenmesine ve alan kullanım tiplerinin oluşumuna etkisi olan; doğa ve insanoğlunun etkileşimi sonucu oluşmuş, doğal yapının yanı sıra denizle ilgili soyut ve somut kalıntıları içerisinde barındıran, çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen alanları kapsayan bir kavramdır. Denizle ilgili soyut kalıntılar; balıkçılık, gemicilik, deniz taşımacılığı, tarım, rekreasyonel aktiviteler gibi denizel faaliyetleri içeren kalıntıları, somut kalıntılar ise; gemi enkazları, iskeleler, köprüler, geçitler, balıkçı

barınakları, dalga kıranlar, deniz fenerleri, denizci mezarları gibi kalıntıları içermektedir.

Bir alanın denizel kültürel peyzaj alanı niteliği taşıyabilmesi için; denizel alan ve insan arasındaki etkileşim sonucu zaman içinde ortaya çıkan ürünlerin (soyut ve somut), geçmişten günümüze bu alanlarda yaşayan uygarlıkların kültürel izlerini (kültürün mekâna yansımalarını) üzerinde taşıyor olması önemlidir. Bunun yanı sıra bu alanlarda, doğa ve insan eliyle oluşturulmuş denizel ve kültürel öğelerin uyum içinde olmaları, tarihi ve estetik değer taşımaları, bölgedeki alan kullanım biçimini ve geleneksel yaşam kültürünü en iyi şekilde yansıtıyor olmaları önemli niteliklerdir.

3. LİTERATÜR ÖZETİ

Bu bölümde denizel kültürel peyzaj kavramı ile ilgili yapılan çalışmalar ve çalışma alanı olan Heybeliada üzerine yapılmış olan çalışmalar ele alınmıştır.

3.1 Denizel Kültürel Peyzaj Kavramına İlişkin Literatür Özeti

Denizel kültürel peyzaj kavramı, ilk olarak 1978'de Westerdahl tarafından gündeme getirilmiştir. Daha sonra Norrlandsleden (Norrland gemicilik rotası)'da yapılan çalışmalarla daha fazla geliştirilmiştir. Bu çalışmasında Westerdahl (1992), kıyı boyunca iskele ve limanlarla birlikte, günümüzdekinin yanı sıra eski denizcilik rotasının tüm ağlarını ve karasalın yanı sıra su altındaki yapıları ve insan aktivitelerinin kalıntılarını incelemiştir.

1992'de Gaye Neyton tarihi karasal arkeolojik yerleşimler üzerinde deniz yolu taşımacılığının etkisini incelemiştir. Bu araştırma ihtiyaç ve hizmetlerin büyük kıta Avusturalya'ya taşınmasında gemilerin ve gemiciliğin önemini belirlemiştir. Çalışmasının içeriği Avusturalya'da uzak kentler ve toplulukların gelişimi ve deniz arasındaki, arkeolojik ya da tarihi bağlamdan gelişim incelendiğinde birbirinden ayrılamayan, ilişkidir (Smith 2006).

Kenderdine (1993), Murray Nehri Havzası boyunca fiziksel çevrenin yanı sıra, nehir kenarındaki gemicililik endüstrisinin arkeolojik kalıntılarını ve yerel ekonomi ve çiftçilik alanının, kültürel tarihi üzerindeki etkisini göz önüne almıştır. Çalışma alanı içinde yerleşim yerleri üzerine detaylı bir envanter sağlamıştır. Bu alanda bulunan birçok arkeolojik sit bölgesini, kültürel peyzaj kavramı kapsamında irdelemiştir.

Allen (1995) tarafından yapılan doktora tezinde Eski İskandinav Adalar grubu ve Vikinglerin Denizel Kültürel Peyzajı'nı incelemiştir. Bu tez, denizel geçim (ekonomiler), bot yapım teknolojileri ve ticaret ağlarının anlaşılmasına katkıda

bulunmak için, bu insan gruplarının tarihi ve materyal kanıtlarını incelemiştir (Ash 2004)

Bir diğer çalışma da McCarthy (1999) tarafından yapılmış bir çalışmadır. Kaliforniya, Oakland Limanı üzerine yaptığı çalışmada; alandaki tarihi kaynakların birbirinden ayrı değerlendirildiğini, bütüncül olarak ele alınmadığını belirtmiştir. Alanın tarihi önemini anlamanın yollarından biri olarak, alana daha üst ölçekten bakılması gerektiğini ve bu alanın denizel kültürel peyzaj olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (McCarthy 1999).

Bir başka çalışma da Parker (1999)'ın orta çağda Bristol Limanı'nın denizel kültürel peyzajını inceleyen çalışmadır. Parker (1999) bu çalışmasında kentin, orta çağ boyunca var olan geçiş sahası ile Avon ve Frome nehirlerinin kıvrımlarının üzerine kurulu geliştiğini savunmaktadır (Smith 2006).

Denizel kültürel peyzaj kavramıyla ilgili diğer bir çalışma da, Avusturalya'da Duncan (2000) tarafından yapılan "Denizdeki Yol Gösterici İşaretler; Gemi Enkazlarının Dokusu ve Denizel Kültürel Peyzaj/Gippsland Bölgesinin Denizel Peyzajı Üzerine Bir Araştırma" adlı tezdir. Tezinde, "davranışsal tepkiler, etkiler ve değişen deniz peyzajını (seascape)" incelemiştir (Duncan 2000). Denizel kültürel peyzaj yaklaşımının, belirli coğrafik bölgelerin denizel mirasına değer verilmesi için kullanılabilecek yolları değerlendirmiş ve deniz kullanım şeklinin hem fiziksel hem de kavramsal açılarını tamamlayan bir fikir geliştirmiştir (Smith 2006).

Denizel kültürel peyzaja ilişkin diğer bir çalışma da "Denizel Kültürel Peyzajın Arkeolojik Sörveyi; Stangford Lough" (McErlean vd. 2002) başlıklı yayındır. Bu büyük ölçekli projede; alanın ve yerleşimin tanımı ve geniş kapsamlı bir analizi yapılmıştır. Proje, McErlean, McConkey ve Forsythe (2002) tarafından, denizel peyzaj ve kültürel kalıntıların: kıyı zonu, alçak ve yüksek medcezir arasında kalan sahil alanı zonu ve sub-tidal (alçak medcezirin etkilediği su altında genellikle inme çizgisi ile 40 metre derinlik arasındaki sulara ait alan) zon olan üç ana bileşen vasıtasıyla arkeolojik çalışmalara ve tarihi delillere entegre edilerek çalışılması amaçlanmıştır (Smith 2006).

Konunun önemini vurgulamak için yapılmış bir diğer çalışma da; Vrana ve Vander (2003) tarafından yapılmış olan "Thunder Körfezi Ulusal Denizel Koruma Alanının Denizel Kültürel Peyzajı ve Su altı Koruması" adlı çalışmadır. Bu çalışmanın amacı; Great Gölü'nün koruma alanlarında, denizel ve kıyısal kaynakların koşulları içinde, kültürel peyzajları tartışmak ve denizel kültürel peyzajın potansiyel kullanımını araştırmaktır.

2004'te Aidan Ash Güney Avusturalya'daki Willunga Limanı'nın denizel kültürel peyzaj konusunda gerçekleştirdiği çalışmasında, Güney Avusturalya'da 19.yy'a ait bir limanda aktivitelerin gelişimini yorumlamak amacı ile liman içinde kullanılan altyapı, enkaz alanları, iskele kalıntıları, balıkçılık ekipmanları için depo alanları, gözetleme yerleri, yelkencilik, oteller, yerleşim ve konaklama yapıları, ambarlar, tarihi kayıtları değerlendirerek, terminoloji ve sözel tarih kapsamında incelemiştir.

Bir başka çalışma da Duncan (2006)'ın "Queenscliffe'in Denizel Arkeolojisi ve Denizel Kültürel Peyzajı: 19.y.y.Avustralya Sahil Topluluğu" adlı çalışmadır. Duncan bu çalışmasında; kültürel peyzaj ve denizel kültürel peyzaj teorilerini tarihi süreç içinde sunmuştur. Tezin amaçları; denizel kültürel peyzaj için yeni bir yöntem geliştirmek, arkeolojik kayıtlarda denizel aktivitelerin nasıl ifade edildiğini açıklamak, arkeolojik yerleşkenin mekânsal dağılımını araştırmak, mevcut tarihi yapı ve toplum davranışları arasındaki ilişkiyi araştırmak, denizel arkeolojinin yeni tiplerini tanımlamak ve tarihi süreçte denizel toplumların araştırılması için sözel tarihi bilgileri, dökümanları ve arkeolojiyi birleştiren yöntemler geliştirmek ve bu yöntemlerin uygulanması hakkında inceleme yapmak olmuştur.

Diğer bir çalışma da Smith (2006) tarafından yapılmış tez çalışmasıdır. Çalışmanın amacı; Kangaroo adasının tarihi periyodu içinde denizel kültürel peyzaj kavramının, arkeolojik dokuyu ne kadar iyi anlatabileceğini ele almaktır. Çalışmada Kangroo Adası'nın denizel kültürel peyzaj kavramı içinde değerlendirilebilecek önemli alanlarını, yapılarını ve kalıntılarını incelemiştir (Smith 2006).

Tüm bu çalışmalar arkeoloji temeli üzerine kurulmuş ve genellikle arkeoloji disiplinine bağlı kişiler tarafından yapılmıştır. Bu tezde ise denizel kültürel peyzaj kavramı Peyzaj Mimarlığı disiplini içerisinde ele alınarak değerlendirilmiş ve kültürel peyzaj çalışmaları temel alınarak geliştirilmiştir.

3.2 Heybeliada'ya İlişkin Literatür Özeti

Bu bölümde Heybeliada ile ilgili yapılan çalışmalar, tezler, makaleler, kitaplar gibi teze yardımcı olan kaynaklardan söz edilmektedir.

Bu kaynaklardan ilki Altınminareoğlu (1961-1962) tarafından yapılmış olan "Heybeliada'nın monografik etüdü" adlı tez çalışmasıdır. Bu çalışmasında Altınminareoğlu (1961-1962) Heybeliada'yı farklı yönleriyle incelemiş ve bu amaçla adanın coğrafi verilerini; fiziki, beşeri ve iktisadi olarak incelemiştir.

En eski kaynaklardan biri de Erdenen (1962)'in kitabıdır. "İstanbul Adaları" adlı kitabında İstanbul adalarını tarihi, coğrafi, jeolojik, turistik ve diğer bazı özellikleri kapsamında incelemiştir.

Kayam (1969-1970) "Heybeliada'nın Fiziki Monografyası" adlı mezuniyet tezinde adanın jeomorfolojik özelliklerini; yapısal özellikler, kıyılar, iklim, toprak örtüsü, doğal bitki örtüsü, alt başlıkları ile incelemiştir.

Gürgen (1978) "Heybeliada'nın Kıyılarının Jeomorfolojik Özellikleri" adlı mezuniyet tezinde adanın kıyılarının jeomorfolojik özelliklerini incelemiş, adadaki yüksek ve alçak kıyı oluşumları hakkında bilgiler vermiş, bu konularda harita çalışmaları sunmuştur.

1984 yılında düzenlenen "Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi" adlı Seminer/Panel'de sunulan bildirilerin basıldığı kitapta; İstanbul Adaları'nın tarihi ve arkeolojisi, Adalar'ın tarihi mimarlık eserleri ve yeni mimari, Adalar'ın Türk tarihindeki yeri ve önemi, Anadolu'dan adalara göçün sosyo-ekonomik

nedenleri, Adalar ve Türk Edebiyatı başlıkları altında incelemeler ve bu incelemeler üzerine yorumlar bulunmaktadır.

Heybeliada'da doğup yaşamış bir yazar olarak Gülen (1985) "Heybeliada" adlı kitabında Heybeliada ile ilgili tarih, coğrafya ve yaşam konuları, çeşitli hikâyelerle de pekiştirilerek anlatılmıştır.

Başar (1987)'ın "Heybeliada'nın Fiziksel Gelişim Süreci Ve Korunacak Mimarlık Değerleri" adlı yüksek lisans tezinde, geleneksel Türk konut mimarisinde, dönemin yaşam biçimine ve kültürüne ışık tutan cephe mimarisini incelemiştir.

Uzun (1991)'un "İstanbul Adaları'nın Doğal Ve Egzotik Bitki Türlerinin Adalar Peyzajındaki Yeri Ve Önemi" adlı doktora tezinde, adaların iklimini, jeolojisini, bitki örtüsünü, tarihini ve bunun yanı sıra adalardaki arazi kullanımını incelemiş bu veriler ışığında adada bulunan doğal ve egzotik bitki türlerini incelemiştir.

Gülen (1991) "Resimlerle Heybeliada" adlı kitabında görsel verilere ağırlık vererek Heybeliada'da tarihten günümüze yaşam hakkında bilgiler vermiştir.

Tuğlacı (1992) "Tarih Boyunca İstanbul Adaları" adlı kitabında tüm adaları tek tek ele alarak tarihi haritalara, gravürlere ve fotoğraflara yer vermiş ve adaların tarihi, coğrafyası, yaşamı, tarihi eserleri konularında bilgiler sunmuştur.

Türker (2003) Halki'den Heybeli'ye adlı kitabında adanın geçirmiş olduğu tarihsel süreçten kesitler sunmaktadır.

Sel (2006) "Heybeliada Konut Mimarlığı" adlı yüksek lisans tezinde adanın mimari oluşumu ve bunu etkileyen faktörler (iskan gelişimi, toplumsal yapı vb.) üzerinde durmuştur.

Berhamoğlu (2009) "Benim Prens Adalarım" adlı kitabında adalar hakkında kısa bilgiler vererek, bu adalarda yaşadığı anılar hakkında yazmıştır.

4. MATERYAL VE YÖNTEM

4.1 Materyal

Bir alanın denizel kültürel peyzaj niteliği taşıyabilmesi için; denizel alan ve insan arasındaki etkileşim sonucu zaman içinde ortaya çıkan ürünlerin, geçmişten günümüze bu alanlarda yaşayan uygarlıkların kültürel izlerini (kültürün mekâna yansımalarını) üzerinde taşıyor olması önemlidir. Bu bağlamda; ülkemizdeki denizel alanlar değerlendirilerek araştırma alanı belirlenmiştir.

Yüz ölçümü küçük olan adaların (small island), kolay tanımlanabilen mekânsal birimler olmaları, ada yaşamında tüm girdi ve çıktıların ölçülebilir olması, ada ortamını sürdürülebilirlik teorilerinin test edilebildiği bir laboratuara dönüştürmektedir (Kerr 2005). Bu sebeple araştırma alanın bir ada oluşumu olması, kavramın incelenmesinde uygun bir materyal olmuştur. Ülkemizdeki adalar beş ana ölçüt göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Bunlar; denizel kültürel peyzaj öğelerini en iyi şekilde yansıtabilecek olması, kültürel çeşitlilik, ulaşım kolaylığı, hakkında yeterli veri elde edilebilecek altyapıya sahip olması ve elde bulunan süre içinde değerlendirilebilecek uygun coğrafi büyüklükte olması şeklinde sıralanabilmektedir. Bu ölçütler ışığında ülkemizdeki adalar değerlendirilmiş ve tez çalışması İstanbul-Heybeliada örneğinde gerçekleştirilmiştir. Alanın analizi için kullanılan materyaller çizelge 4.1'de gösterilmiştir.

Çizelge 4.1 Alan analizinde kullanılan veriler

VERİ	Durumu	KAYNAK
1/12500 Ölçekli Jeoloji Haritası	Analog	Gürgen 1978
Marmara Takım Adalarının Batimetresi	Analog	Beyazıt 1987
1/10000 Ölçekli Heybeliada Kıyılarının Jeomorfolojik Özellikleri	Analog	Gürgen 1978
Heybeliada Topoğrafik Haritası	Dijital	Adalar Belediyesi 2010
İstanbul-Göztepe meteorolojik verileri	Analog	Meteoroloji Genel Müd. 2010
Heybeliada Nüfus verileri	Analog	TUİK 2010
1/10000 Ölçekli Heybeliada Hâlihazır Haritası	Dijital	Adalar Belediyesi 2010

4.2 Yöntem

Araştırmada kullanılan yöntem; çalışma amacı, kapsamı ve araştırma alanı belirlendikten sonra kavrama ait tanımlardan ve daha önce yapılmış olan çalışmalardan yararlanılarak geliştirilmiştir. Çalışmanın akış şeması şekil 4.1'de sunulmuştur.

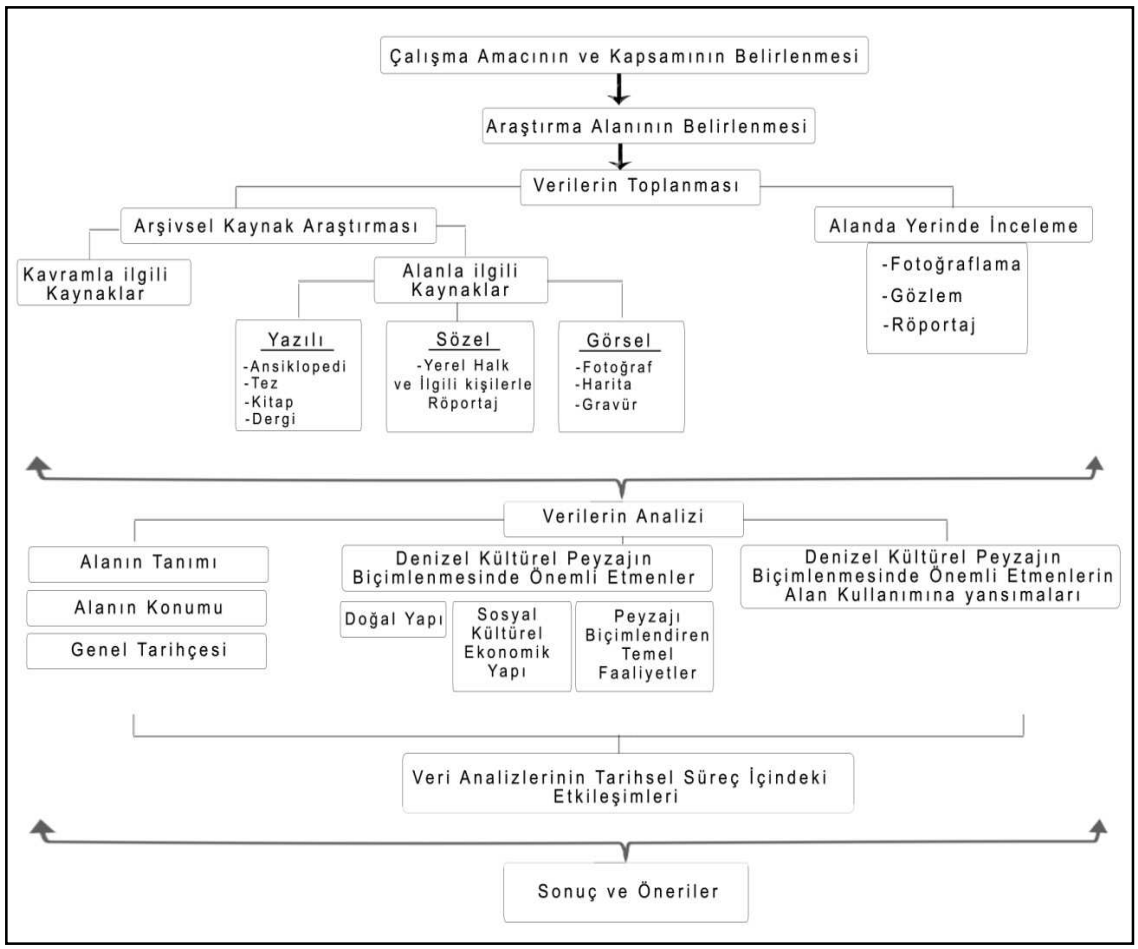

Şekil 4.1 Çalışma akış şeması

Çalışmada izlenen yöntemin aşamaları aşağıda verilmiştir;

a. Arşivsel kaynakların toplanması

Arşivsel kaynakların toplanmasında konuyla ilgili olarak günümüze kadar yapılmış olan yerli ve yabancı literatür incelenmiştir. Bu kapsamda; kültürel peyzaj kavramına

ve daha geniş kapsamlı olarak denizel kültürel peyzaj kavramına ilişkin literatür araştırması yapılmıştır. Daha sonra ise alanla ilgili kaynaklar; yazılı, sözel ve görsel veriler olarak araştırılmıştır.

b. Alan incelemesi

Arşivsel kaynakların toplanıp değerlendirilmesinden sonra alanda incelemeler yapılmıştır. Bu inceleme alanın fotoğraflanması, gözlemi ve alanda yaşayan insanlarla röportajları kapsamaktadır.

Fotoğraflama işlemi yapılırken olabildiğince denizel kültürel peyzajın etkilediği alanlar dikkate alınmış ve alan üzerindeki değişimin görülebilmesi için elde edilen eski fotoğraflardan yararlanılmıştır. Fotoğraflama işlemi sırasında, her bir fotoğrafın yeri ve bakış açısı alanın haritası üzerinde işaretlenmiştir. Bu işaretleme fotoğrafı çekilen alanın ada içindeki konumunu belirlemede ve aynı yere ait tarihi fotoğrafların karşılaştırması aşamasında kolaylık sağlamıştır. Aynı zamanda alanda bulunan kişilerle sözlü görüşmeler yapılmış, bu sayede fotoğraflanan alana dair genel bir sözel tarih oluşmuştur. Bunun yanı sıra ada ile ilgili önemli bilgiler verebilecek, özellikle orada doğup büyümüş ya da uzun yıllar adada bulunmuş kişiler soruşturulmuş ve sözlü görüşmeler yapılmıştır. Aynı zamanda ada ile ilgili kitapları olan yazar Nejat Gülen ile de görüşülmüştür. Tüm bu görüşmeler ada hakkında yerel halkın izlenimlerini anlamaya yardımcı olmuştur.

c. Tarihi kronolojinin oluşturulması

Toplanılan tüm veriler tarih sıralamasına göre incelenerek, ada için önemli olan olaylar belirlenmiştir. Her kaynaktan alınan tarih ve olay bir çizelgeye aktarılmıştır. Adanın bu tarihi kronolojisi değerlendirilerek ada için önemli dönüm noktaları belirlenmiştir. Tüm verilerin tarihi süreçte değerlendirmelerinin yapılabilmesi için adanın tarihi belirli dönemlere ayrılmıştır. Dönemlere ayırmada, adayı etkileyen büyük savaşlar, yaşanan olaylar sonucu ada kültürünü ve sosyal yaşamını büyük ölçüde etkileyen olaylar,

adadaki fiziksel değişimin gözle görülür ölçüde değişim gösterdiği zamanlar gibi dönüm noktaları öncelikli referanslar olmuştur. Alanın tarihi dönemlere ayrılarak incelenmesi, alandaki kültürel peyzaj değişimini daha iyi algılayabilmek, yaşanan hangi dönem ve olayların bu değişimde etkileri olduğunu anlayabilmek açısından önemli olmuştur.

d. Fotoğraf ve haritaların değerlendirilmesi ve konuyla ilişkilendirilmesi

Güncel fotoğraflar belli alanlara ait olarak ayrıldıktan sonra, ayrılan her bir alana ait eski fotoğraflar ve gravürler tarih sıralamasına konularak karşılaştırılmıştır. Bu sayede ele alınan alanların çoğunda, tarih içindeki değişim görülebilmiştir. Aynı şekilde haritalar da tarih sıralamasına göre sıralanmıştır. Daha sonra, adanın tarihi kronolojisi ve o döneme ait yazılı kaynaklar ışığında tüm veriler değerlendirilerek, ada için belirlenen her bir döneme ait, o dönemi kapsayan olası/tahmini ada haritaları oluşturulmuştur. Bu da bize adanın genelindeki değişimi üst ölçekte algılayabilme fırsatı sunmuştur.

Sonuç olarak, tüm veriler tez kapsamında değerlendirilerek uygun başlıklar altında sunulduktan sonra kavram ve alan üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler sonucu ortaya çıkan durum ve sorunlar saptanmış ve bazı çözüm önerileri sunulmuştur.

5. ARAŞTIRMA SONUÇLARI

5.1 Araştırma Alanı

Heybeliada dördüncü zaman başlarındaki yer kabuğu hareketleri sırasında oluşmuştur ve İstanbul adaları arasında büyüklük bakımından ikinci sıradadır. Doğusunda Büyükada'ya batısında Burgazadası ve Kaşıkadası'na çok yakın olması nedeniyle bütün Prens Adaları'nın ortasında merkezi bir yere ve öneme sahiptir (Anonim 1994).

Adaya Türkçe Heybeliada denilmesinin nedeni, uzaktan bakıldığında, adanın yere bırakılmış bir heybeye benzemesidir. Adaya bu heybe görüntüsünü Değirmen Tepesi ve Ümit Tepesi kazandırmaktadır. Tarihte çeşitli isimleri olmuştur. En yaygın olanları "Demonisos" ve "Halkii"'dir. Heybeliada İstanbul Vilayeti'ne Adalar Belediyesi'ne bağlı olup tek bir mahalle olarak kabul edilmekte ve dolayısıyla bir mahalle muhtarlığı da bulunmaktadır.

Heybeliada Ümit, Değirmen, Köy ve Manastır Tepeleri denilen dört tepeden oluşmaktadır (Erdenen 1962). Adanın en yüksek tepesi, Değirmen Tepesi'dir. Değirmen Tepesi'nin doğuya doğru bir uzantısı olan ve üstünde bir taş ocağı bulunan tepeye Taş Ocağı Tepesi adı verilmiştir. Haritadaki ismi Köy Tepesi'dir Manastır (Makarios) Tepesi ise Değirmen Tepesi'nin batısında, Burgaz'a bakan yönde, daha alçak bir tepedir. Üzerinde Makarios Manastırı olduğu için bu adı almıştır. Papaz Dağı, yeni ismi ile Ümit Tepesi, adanın kuzeyinde, üzerinde Ruhban Okulu bulunan tepedir (Gülen 1985).

Ada'nın iklimi ve doğası da birçok kesimin burayı yazlık yerleşim alanı olarak kullanmasına neden olmuştur. Bizans ve Osmanlı devirlerinde de daha çok sayfiye yeri olarak kullanılmıştır. Geçmişte Rum halkın çoğunlukta olduğu, günümüzde ise Türk halkının yaşadığı ve Rumların azınlıkta olduğu bir adadır. İstanbul'un en çok rağbet gören sayfiye yerlerinden biridir. Sadece doğasıyla, temiz havası ve güzellikleriyle değil, bahriyesi, sanatoryumu, ruhban (papaz) okulu gibi kurumlarıyla da ünlüdür.

5.1.1 Heybeliada’nın konumu

Heybeliada bir çöküntü sonucu Kocaeli yarımadasından kopmuş bir toprak parçasıdır. Marmara Denizi’nin kuzey doğusunda; İstanbul Boğazı girişinin yaklaşık olarak 16 km kadar güneydoğusunda yer alır (Şekil 5.1). Burası aynı zamanda Kocaeli yarımadasının güneybatı kıyıları açığına karşılık gelir ve ada ile aynı kıyı arasında 3700 m. bir mesafe bulunur (Gürgen 1978). İstanbul'un Büyükada'dan sonra en büyük adasıdır.

Şekil 5.1 Heybeliada’nın konumu (Anonim 2010l, Orijinal 2010)

Doğusundaki Büyükada'ya 1,250 m. batısındaki Burgaz'a 650 metre, Anadolu yakasına 4-5 kilometre uzaklıkta bulunan Heybeliada'nın yüzölçümü 240 hektar yani 2.35 km²’dir. Adanın kuzeydoğu-güneybatı istikametindeki uzunluğu 2,750 m. ve güneydoğu kuzeybatı doğrultusundaki en geniş yeri de 1,375 m.dir (Üzümeri 1956). Heybeliada’nın dünya üzerindeki yeri Deniz (1938-39)’in belirttiğine göre; Ruhban Okulu üzerinden

geçirilmiş enlem ve boylam derecelerine göre 40° 50’ 2” Kuzey Paraleli 29°05’ 54” Doğu Meridyeni üzerindedir (Altınminareoğlu 1961-1962).

5.1.2 Heybeliada’nın tarihçesi

Adada ilk insan izlenimleri M.Ö. 6.y.y.’a kadar dayanmaktadır. Aristo eserlerinde adanın eskiden işletilen kıymetli bakırlarından bahsetmektedir. Adanın ilk ismi “Dimonisyos” dur. Aristo’ya göre burada Dimonisyos isminde bir adam oturmaktaydı ve bugün çam limanı denilen körfezdeki mağaralardan bakır çıkarıp işletmekteydi (Altınminareoğlu 1961-1962). Bu sebeple adanın eski ismi en çok kullanılmış olanı Halki dir. Halki Latince bakır manasına gelen Halkos’dan gelmektedir.

Heybeliada’nın ilk sakinlerinin Yunanlılar olduğu bilinmektedir. İlk yerleşim kıyı bölgesinde olmuştur ve buraya Ege Denizi’ndeki Andros Adası’ndan gelenler yerleşmiş ve balıkçılıkla uğraşmışlardır (Başar 1987). Adaları 18.y.y. sonlarında yazlık olarak kullanan ilk yabancılar Fransızlar olmuştur (Gel 2006). 19.y.y.’ın başlarına kadar, sahildeki küçük köyde sadece balıkçıların yaşadığı, diğer yörelerinde üç manastır tarafından bölüşüldüğü sakin bir adadır (Anonim 1994). Bizans imparatorluğunun egemenliği altına girmesiyle, o devirlerde birçok kilise ve manastırlar yapılmış, patrikler ve diğer din adamları, prens ve prensesler rağbet etmişler, dinlenme ve sayfiye yeri olarak kullanmışlardır. Türklerin İstanbul’u almalarıyla Osmanlı İmparatorluğu’nun hükümdarlığı altına girmiş ise de Rumlar çoğunlukta olamaya devam etmiştir. Deniz Harp okulunun kurulması ve Türk ailelerinin buraya yerleşmeleriyle ada Türkler için bugünkü ehemmiyetini kazanmaya başlamıştır (Altınminareoğlu 1961-1962).

19yy.’a kadar nüfusun büyük çoğunluğunu Rumlar oluşturmuştur (Gel 2006). 19yy. ortalarında Ortodoks topluluğunun tek yüksekokulu olan Ruhban Okulu’nun, yine Türkiye’de ilk olan Elen Ticaret Okulu’nun ve Bahriye okulunun (şimdiki adıyla Deniz Lisesi) aynı yıllarda açılmış olması ve Adalar’a vapur işlemeye başlaması Heybeliada’nın önemini birden bire arttırmıştır. 1955’te 6-7 Eylül olayları sırasında İstanbul’daki Rumların Yunanistan’a göç etmeye başlaması adayı da etkilemiştir (Anonim 1994). Bu tarihten sonra adadaki Türk nüfusu oranı artmıştır. Günümüzde

Türk nüfusunun yoğunlukta yaşadığı, doğal ve kültürel mirasların bulunduğu, özellikle yaz aylarında rağbet gören bir dinlenme yeri ve turistik yer olarak önemli bir alandır.

5.2 Heybeliada'da Denizel Kültürel Peyzajın Biçimlenmesinde Önemli Olan Öğeler

Peyzajlar; kültürel, iklimsel, jeolojik vb. etkilerin sonucu olarak hem ekolojik/biyolojik hem de çevresel değişim gösterirler (Duncan 2006). Doğal yapı, kültürel, sosyal ve ekonomik yapı ve alandaki temel faaliyetler birbirleri ile ilişkilidir ve alan kullanımlarını etkilemektedir. Allen (1995) ve Wickler (1999)'a göre; çevresel ve kıyı çizgisi değişimleri birçok denizel aktivitelerin konumunu değiştirebilmektedir. Bu sürecin (topografya, iklim, ve doğal kaynakların dağılımı gibi) anlaşılması denizel kültürel peyzajı tanımlanırken önemlidir (Duncan 2006).

5.2.1 Doğal yapı

Bir alanın denizel kültürel peyzajı incelenirken alanla ilgili edinilmesi gereken ilk bilgilerin başında alanın doğal yapısı gelmektedir. Alanın jeolojik ve jeomorfolojik yapısı, iklimsel verileri, toprak özelliği ve bitki örtüsü alanın doğal yapısı hakkında bilgi verebilecek ilk kaynaklardır.

a. Jeolojik jeomorfolojik ve topografik yapı

Jeolojik yapı

Heybeliada yeryüzü tarihinin birinci zamanına, Paleozoik'e ait eski tabakalardan meydana gelmiştir. Burada silürien yaşlı arkoz şiştleri, arkoz konglemerası ve değişikliğe uğrayarak tragit manzarası gösteren arkoz ve kuvarsitler, adanın yüksek kısımlarını teşkil etmektedir. İskele civarı ise yeni alüvyon tortulları ile örtülmüştür. Adanın orta kısmında takriben kuzey-güney istikametli bir fay mevcut olup bu fay

boyunca bakırlı mineral yatağı (Cu) yerleşmiş bulunmaktadır. Ayrıca adanın kuzeybatı ucunda yine bu fayı takiben demirli hematitli bir damar bulunmaktadır (Erdenen 1962).

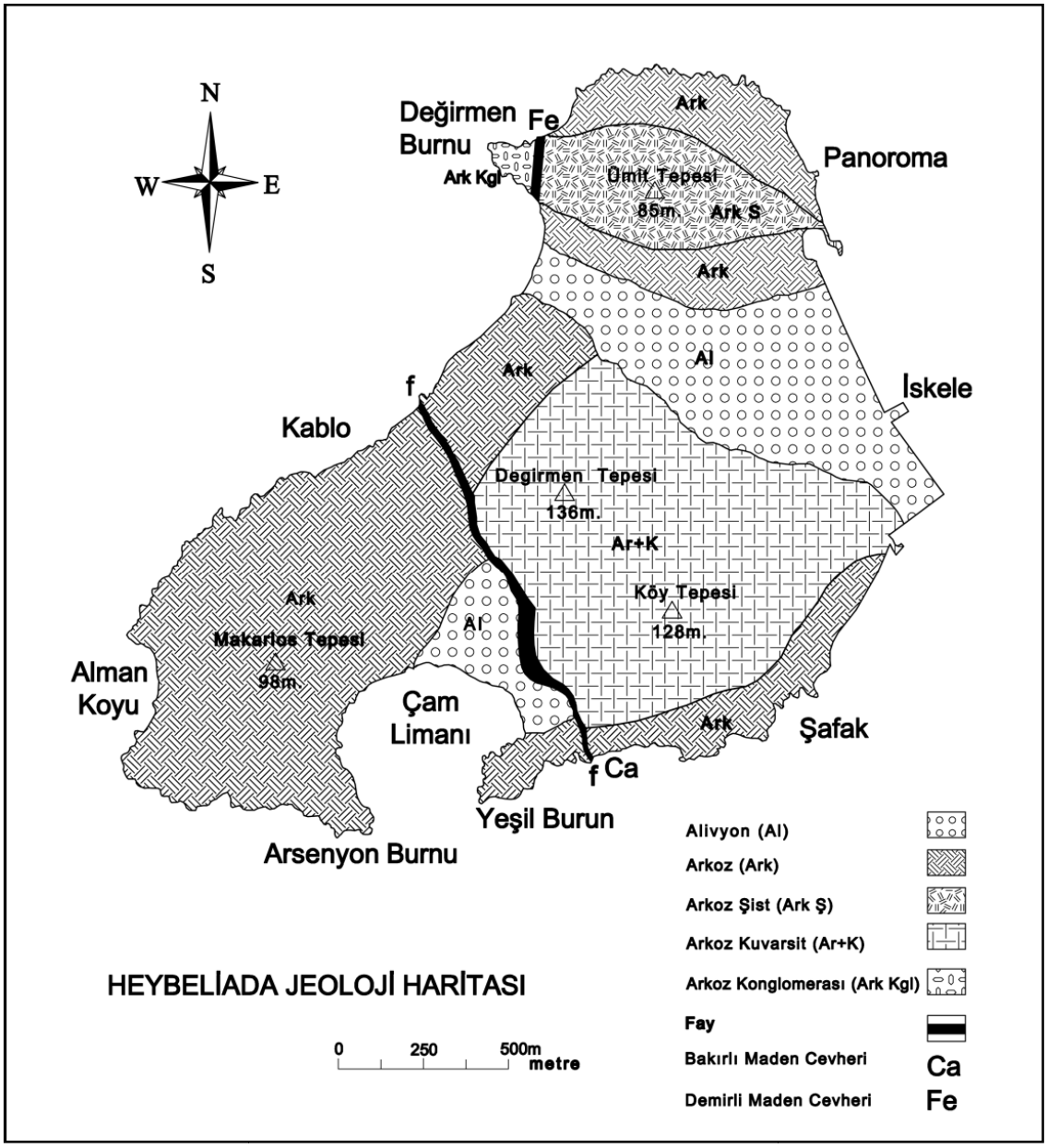

Şekil 5.2 Heybeliada jeojoji haritası (Gürgen 1978)

Bizantiyus (1862) araştırmasında, eski eserlere göre adada bakırdan başka buraks taşı, lazulli vs gibi madenler de bulunmakta olduğundan ve ayrıca demir ve gümüş zerreleri de bulunduğundan bahsedilmektedir (Altınminareoğlu 1961-1962). Senelerce insanları

kendine çeken bakır, bugünlerde sadece kumsalda mavi lekeli taşlar halinde görülmektedir.

Çam limanının kuzey doğusunda adanın ikinci önem ve büyüklükteki alüvyal örtüsü bulunmaktadır. Bu alüvyal örtü kuzeydoğudan geçen fayla sınırlanmaktadır. Alüvyal örtünün eğimi önemsiz olup yapıyı çakıl, killi ve kumlu gevşek depolar oluşturmaktadır. Bu alüvyal dolgu sahası alçak bir kıyı teşkil ederek denizle temas halindedir. Koyda izobatların gidişi bize çam limanının oluk şeklinde devam eden eski bir vadiye ait bir kısmın dolmuş olduğunu gösterir. Bu durum karşısında çam limanının sular altında kalmış eski bir vadi parçası olduğu kuvvetli bir olasılıktır (Kayam 1969-1970).

Jeolojik haritada (Şekil 5.2) görüleceği üzere adanın jeolojik yapısında da görülen bu bakırlı maden cevheri, adaya ilk insan yerleşimini sağlayan bakır madenini (Ca) açıklar niteliktedir. Ayrıca Ek 1 de 1/12500 ölçekli Heybeliada jeoloji haritası sunulmuştur.

Jeomorfolojik Yapı

Heybeliada'nın oluşumu yakınındaki diğer adalarla, adaların genel oluşumu ise Kocaeli yarımadası ile birlikte düşünülmelidir. Kocaeli yarımadası; İzmit Körfezi, Marmara Denizi, İstanbul Boğazı ve Karadeniz tarafından kuşatılmış kara parçasıdır.

Adalar yapıları bakımından adı geçen yarımadanın batısını teşkil eden eski bir kütlenin parçalarıdır. Niosen sonlarında ve Mioseni takiben meydana gelen Trakya-Kocaeli penepleni, 4.zamanda alçalıp yükselme hareketlerine uğramış ve bu esnada güney bölüm sular altında kalmıştır. Peneplenin bu kesimi üzerinde yükselen kuvarzit ve kesif kalkerlerden oluşmuş monednoklar ise adaları meydana getirmiştir. Yarımada ve adalarla ilgili yapılan batimetrik ve morfolojik çalışmalar da bu fikri doğrulaması bakımından yararlı olmuştur (Kayam 1969-1970). Batimetrik haritada (Şekil 5.3) da görülebileceği gibi Kocaeli yarımadası ile adalar arasında kalan deniz parçasında derinlik 30-35m'yi geçmemektedir.

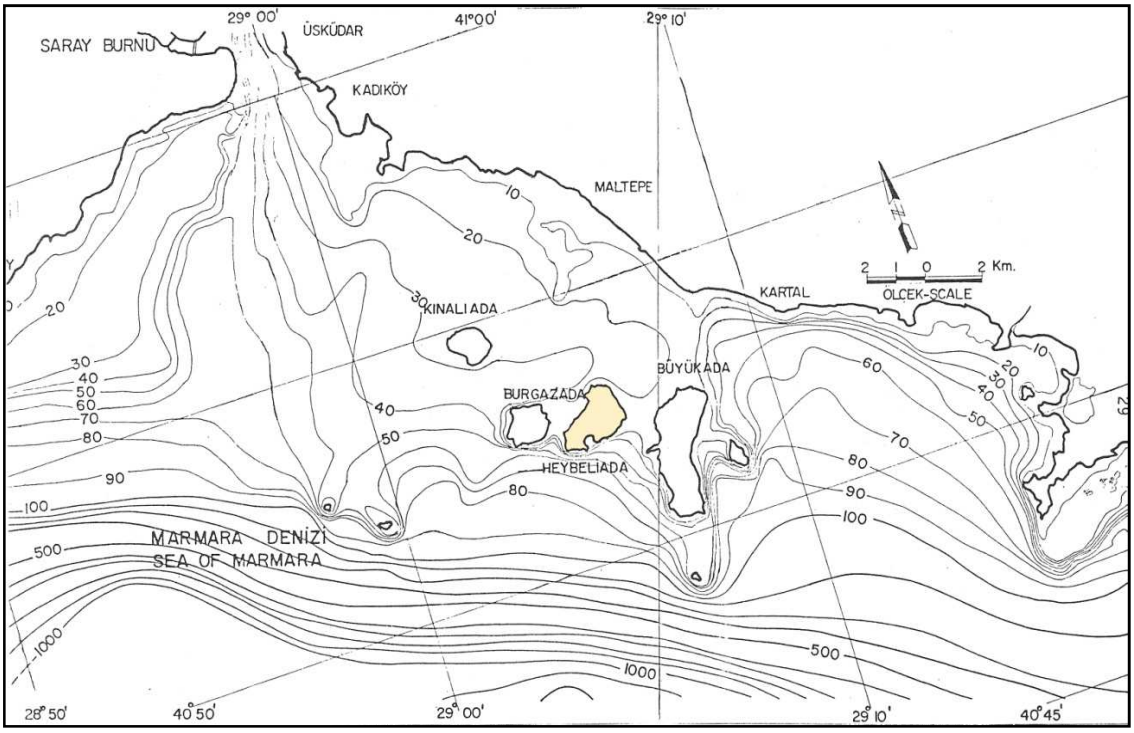

Şekil 5.3 Marmara Takımadaları civarının batimetrisi (Beyazıt 1987)

Heybeliada'da şekil 5.4'te de görülebileceği üzere kısaca alçak ve yüksek kıyılar olmak üzere iki tip kıyı şekli bulunmaktadır. Yüksek kıyılar adanın yapısı dolayısıyla daha fazla uzunlukta olup yapılan ölçümlere göre 7,000 m dir. Küçük alüvyon birikintileri önündeki alçak kıyılar ise 1,750 m kadardır. Yüksek kıyıları teşkil eden falezlerin yükseklikleri güneybatı ve güneydoğuda fazladır(Kayam 1969-1970).

Yüksek kıyılar genel olarak taraça ve falezlerden oluşur. Taraçalar; Heybeliada'nın kuzeyinde (Değirmen mevkii ile Panaroma arası), batısında (Kablo mevkii ile Alman Koyu arası) ve Çam Limanı'nın her iki yanında bugünkü deniz seviyesinden yüksekte bir takım düzlükler yer alır. Bu düzlükler denizden 15-18m yüksekliktedir. Falezler; yüksek kıyıların hemen hemen tamamını karakterize ederler. Adanın kuzey ve batı kıyılarında 10-15m yükseklikte olan falezler, güney kıyılarda büyük yüksekliklere erişmekte ve 80-90m kadar çıkan yüksek falezler haline gelmektedirler (Gürgen 1978).

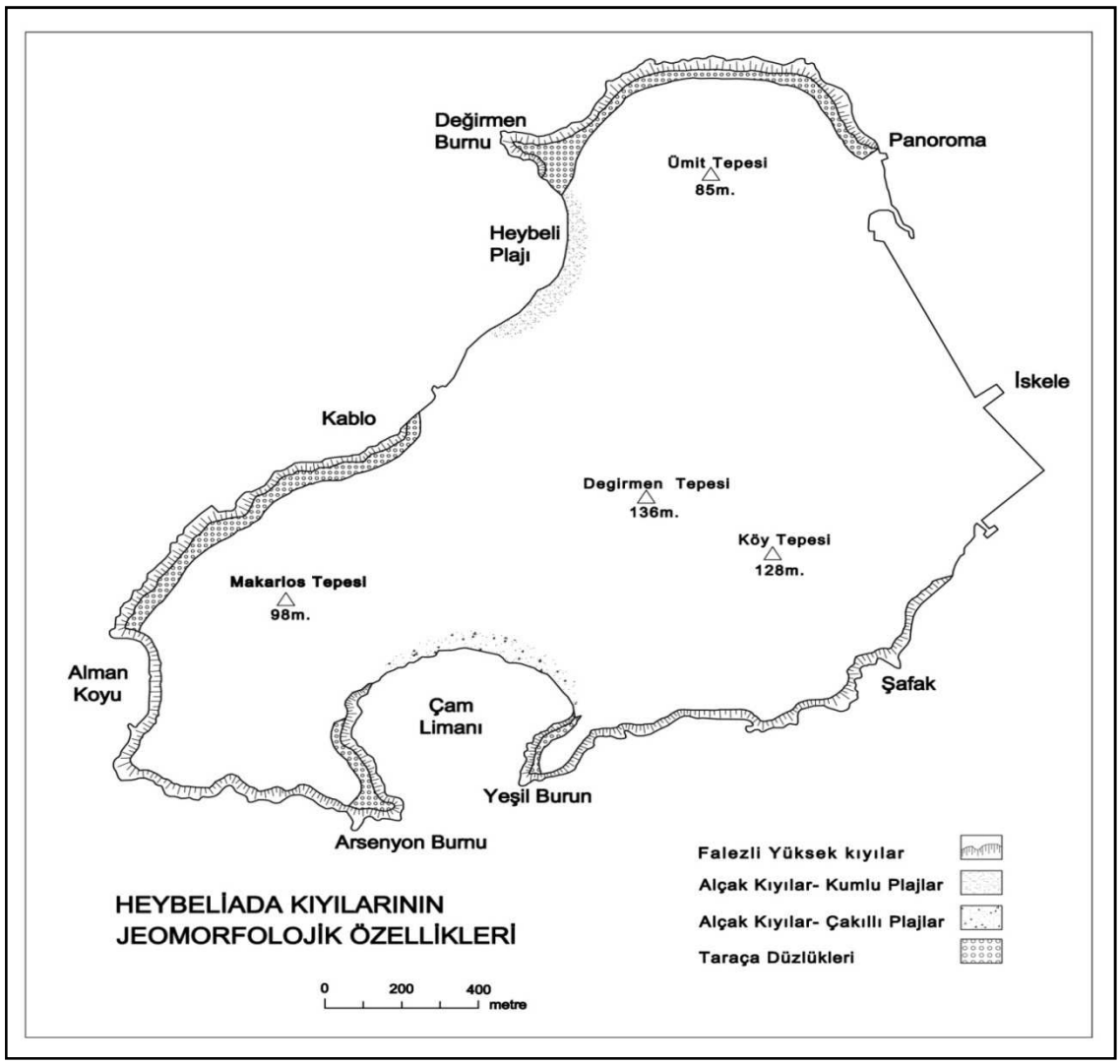

Şekil 5.4 Heybeliada kıyılarının jeomorfolojik özellikleri (Gürgen 1978)

Heybeliada bütünüyle yoğun kayaçlardan oluştuğu için eğim ve yükselti farkları çoktur. Alçak kıyılar ya vadilere ya da kuzey güney yönündeki fay hattına karşılık gelmektedir (Kayam 1969-1970). Adada alçak kıyıları plajlar oluşturmaktadır. Alçak kıyılar en çok adanın doğu (Panoroma ile adanın güney kıyılarında şafak mevkii falezleri başlangıcı arası) ve batı kıyılarında (Değirmen mevkii ile Kablo mevkii arası) göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra Çam Limanı kuzeyi de adanın alçak kıyıları bölümünde ele alınabilir. Adanın doğu ve batı kısmındaki alçak kıyılar; burada asli topografyanın az eğimli olması ve bu durumun denizaltında da devam etmesi sonucu oluşmuşlardır. Bu kıyıların açığında denizin çok sığ olması dalgaların aşınım etkisini azaltmakta, biriktirme faaliyetlerini hızlandırmaktadır (Gürgen 1978). 1/10000 ölçekli Heybeliada jeomorfolojik haritası Ek 2'de sunulmuştur.

Topoğrafik yapı

Topografik haritada (Şekil 5.5) da görülebileceği gibi; adada 4 tepe bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve en yüksek olanı adanın 136 m yüksekliğiyle Değirmen Tepesi'dir. Köy Tepesi (Taş ocağı tepesi) 128m yükseklikte olup Değirmen Tepesi'nin doğuya doğru bir uzantısıdır. Bu iki tepe tek bir kütle halinde yükseldiği için birçok eserde tek bir tepegözüyle bakılmıştır. Adanın üçüncü tepesi 98 m yüksekliğiyle adanın güneybatısında bulunan Manastır (Makarios) tepesidir. Buraya Domuz Tepesi de denilmektedir. Dördüncü ve son tepe ise adanın kuzeyinde bulunan 85 m. yüksekliğindeki Ümit Tepesi'dir.

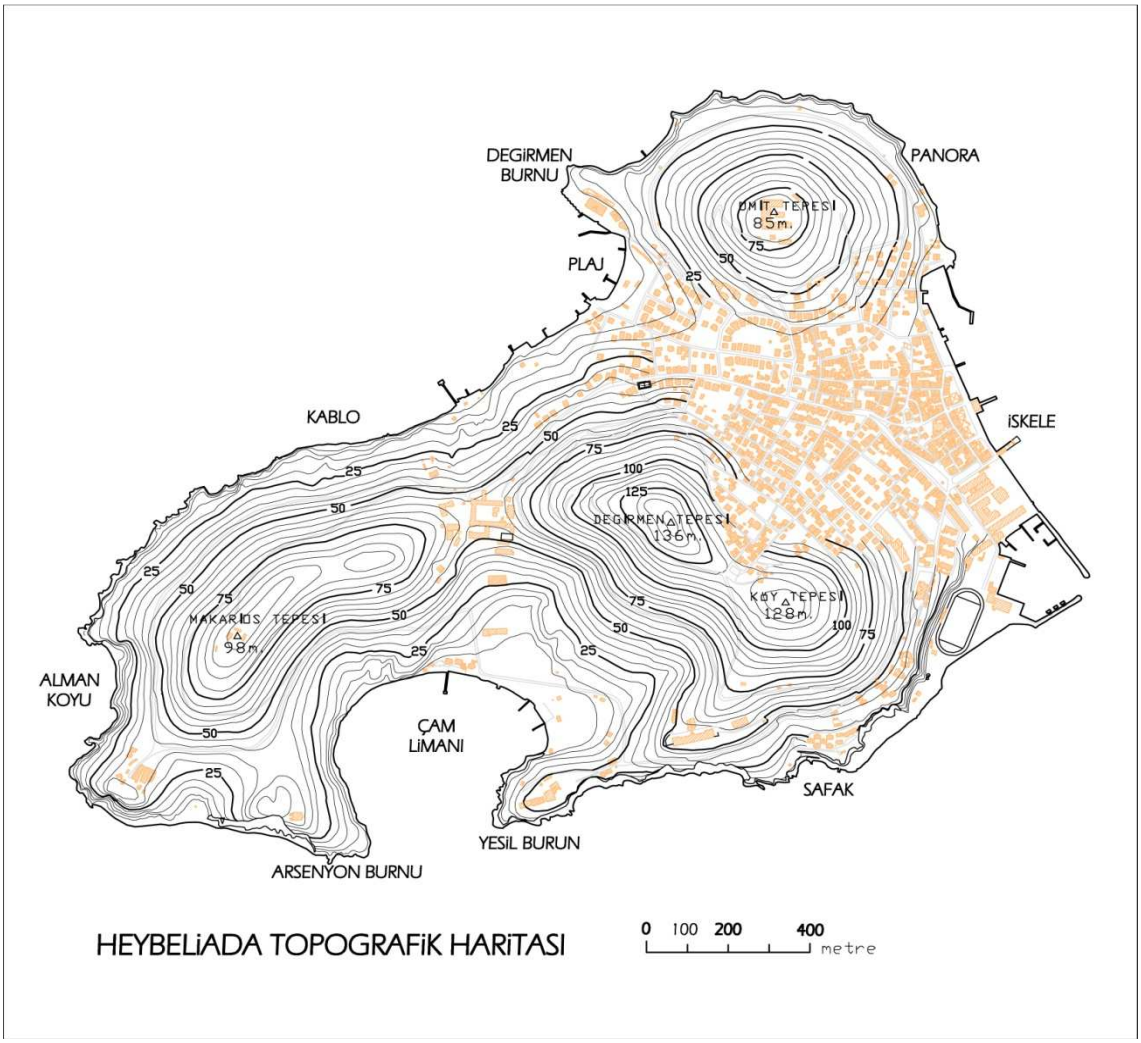

Şekil 5.5 Heybeliada topografik haritası (Anonim 2010h)

Tepeler arasında 3 tane vadi oluğu bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi kuzey (Ümit tepesi) ve güneydoğudaki (Köy Tepesi ve Değirmen Tepesi) tepeler arasında bulunan ve üzerinde adanın yerleşim merkezi bulunan vadidir. Tepeler arasında oluşan bu boyunlar yerleşim için uygun alanlar olmuşlardır. İkincisi ise güneybatıdaki (Manastır Tepesi) tepe ile güneydoğudaki (Köye ve Değirmen Tepesi) tepe arasındadır ve burada tabii bir liman bulunur. Çam Limanı adı verilen bu liman lodostan başka bütün rüzgârlara kapalıdır (Başar 1987). Ek 3 de 1/10000 ölçekli Heybeliada topografik haritası verilmiştir.

b. İklimsel özellikler

Adada meteoroloji rasatları yapan istasyon bulunmamaktadır. Bu bakımdan konumunun yakınlığı sebebiyle iklim elemanlarının gözden geçirilmesinde esas olarak Heybeliada ile ilgili yapılan diğer çalışmalarda da olduğu gibi İstanbul-Göztepe'nin verileri (Anonim 2010g) ele alınmıştır (Ek 4).

Adaların iklimi yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve nemli olarak geçmektedir. İklim analizleri Kantarcı (1984) tarafından C.W. Thornthwaite yöntemine göre yapılmıştır. Bunun sonucuna göre; adalar yarı nemli, orta sıcaklıkta (ılıman), yazın çok fazla yağış kıtlığı olan, deniz etkisinde bir iklim tipine sahiptir. İstanbul adaları klimatik açıdan Akdeniz mikroklima tipinin ana karakterini taşımaktadır (Uzun 1991). Heybeliada'nın iklimi yazın sıcak ve kurak kışın ılık ve yağışlıdır. Yani bu bölgede görülen iklim Akdeniz ikliminin biraz bozulmuş bir şeklidir (Altınminareoğlu 1961-1962).

Sıcaklık

Yapılan son 30 yıllık (1975-2006) rasat sonucuna göre yıllık ortalama sıcaklık 14,3ºC, ortalama maksimum sıcaklık Temmuz ayında 28,5 ºC ve ortalama minimum sıcaklık Şubat ayında 3,2ºC olarak ölçülmüştür (Şekil 5.6 ve Ek 4). En yüksek sıcaklık 2000 yılında Temmuz ayında 39,7ºC ve en düşük sıcaklık 1985 yılında Şubat ayında -8ºC olarak kaydedilmiştir. Daha önce yapılan (1974) rasat sonuçları ile karşılaştırıldığında

ortalama sıcaklık değerlerinin genel olarak artış gösterdiği sonucuna da ulaşabilmektedir.

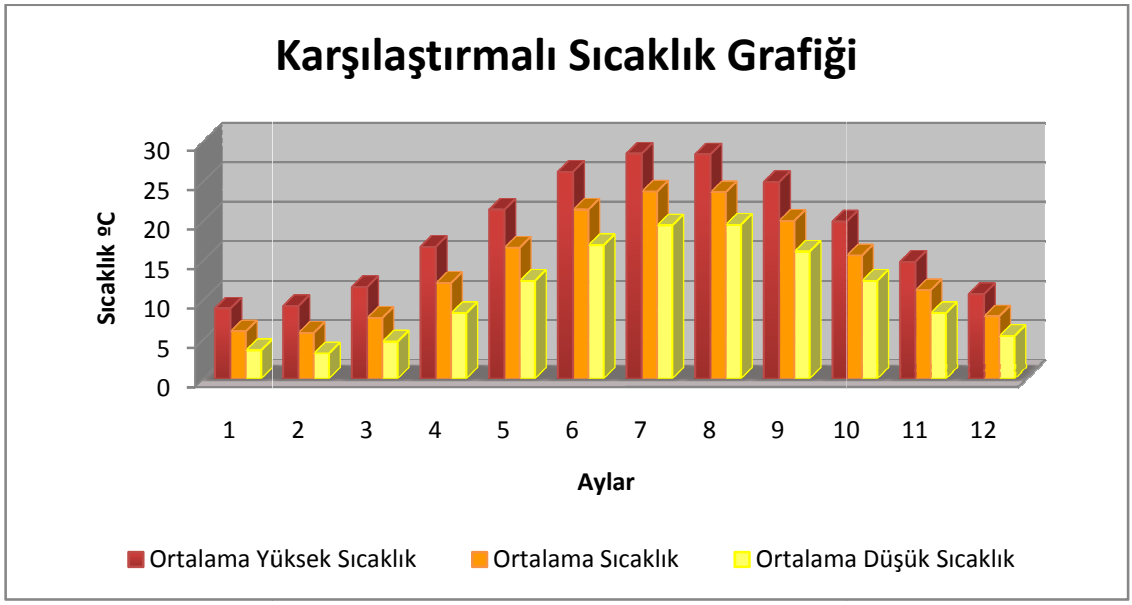

Şekil 5.6 Karşılaştırmalı sıcaklık grafiği (Anonim 2010g, Orijinal 2010)

Heybeliada'nın sıcaklık itibariyle gösterdiği değerler üzerinde denizin etkisi büyüktür. Çevresinin denizlerle çevrilmiş olması devamlı suretle denizin etkisinde kalmasını sağlamaktadır. Kendisine çok yakın olan İstanbul ili ile bile farklı durumlar gösterir. Gece gündüz ve yaz kış sıcaklık farkları İstanbul'a nazaran daha azdır. Kış aylarında sıcaklık İstanbul'a göre en az 5 °C daha yüksektir. Bütün bu farklı durumların nedeni denizle olan yakın ilişkisidir (Altınminareoğlu 1961-1962).

Yağış

Yıllık ortalama yağış miktarı 57,55 mm.'dir. Aylık ortalama yağışlar incelendiğinde yağışın Temmuz ayında 26,1mm'ye kadar düştüğü görülmektedir. En yüksek yağış ise Aralık ayında 105,5mm.'dir (Şekil 5.7 ve Ek 4). Kar yağışlı gün sayısı yıllık 16,5 gün, karla örtülü gün sayısı ise yıllık 7 gündür.

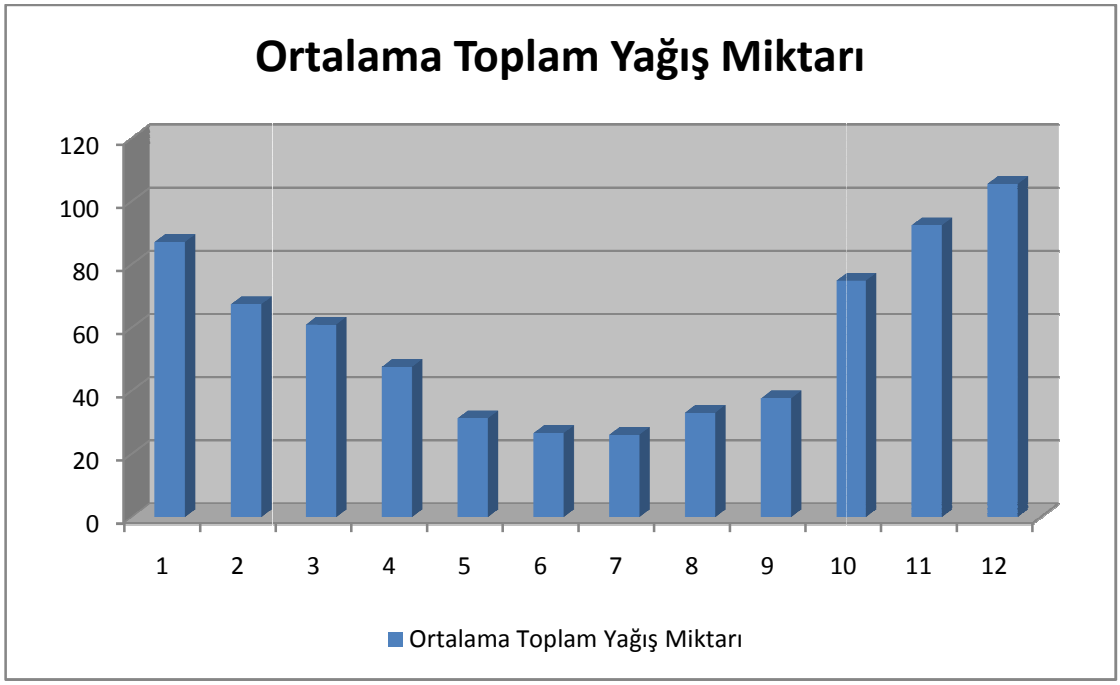

Şekil 5.7 Ortalama toplam yağış miktarı (Anonim. 2010g, Orijinal 2010)

Rüzgâr

Adanın bir çok yüksek tepeler ve koylar ihtiva etmesi, bazı yerlerin daha şiddetli rüzgar almasına bazı rüzgarları hiç almamasına sebep olmaktadır. Örneğin Çam Limanı iki taraftan yüksek tepelerle çevrili olduğu için sert karayel ve poyraz rüzgârlarına kapalıdır. Sadece ılık lodos rüzgârlarını alır. Havası da çok yumuşaktır (Altınminareoğlu 1961-1962).

Meteorolojik verilerden yararlanılarak yapılmış olan rüzgar gülüne (Şekil 5.8 ve Ek 4) baktığımızda; adada birinci derecede Kuzey-Kuzeydoğu (KKD), Kuzeydoğu (KD) yani poyraz rüzgarlarının, ikinci derece Güney-Güneybatı (GGB), Güneybatı (GB) yani lodos rüzgarlarının ve üçüncü olarak Kuzey (K) yani yıldız rüzgarlarının ve Kuzey-Kuzeybatı (KKB) yani yıldız-karayel rüzgarlarının hakim olduğu görülmektedir.

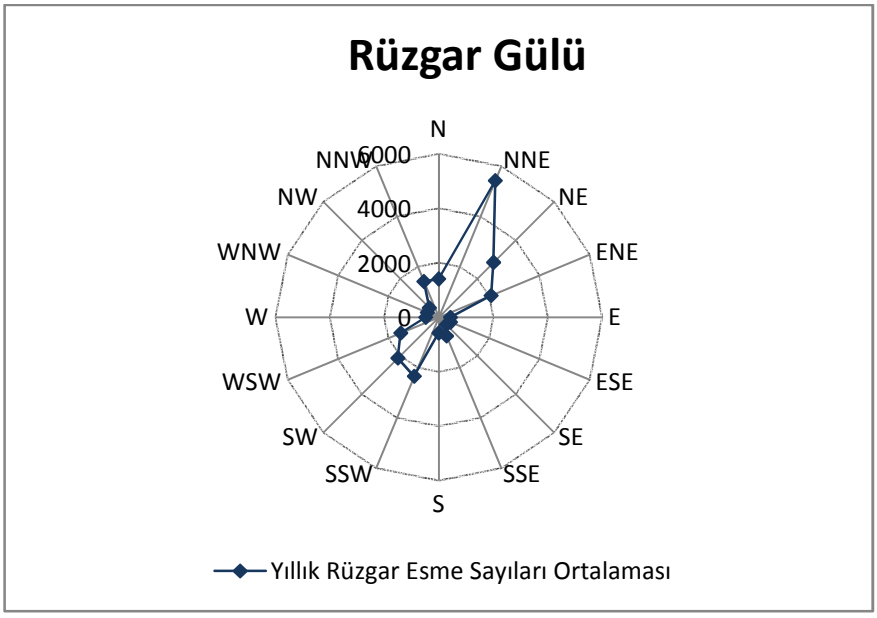

Şekil 5.8 Rüzgar gülü (Anonim. 2010g, Orijinal 2010)

Hava Nemi

Ortalama nem yıllık % 74 oranındadır. Şekil 5.9'da da görülebileceği gibi ortalama en düşük nem %68.8 ile Haziran ayında, ortalama en yüksek nem ise %78.4 ile Eylül ayındadır. Minimum nem oranı ise %16 ile Nisan ayındadır (Şekil 5.9 ve Ek 4).

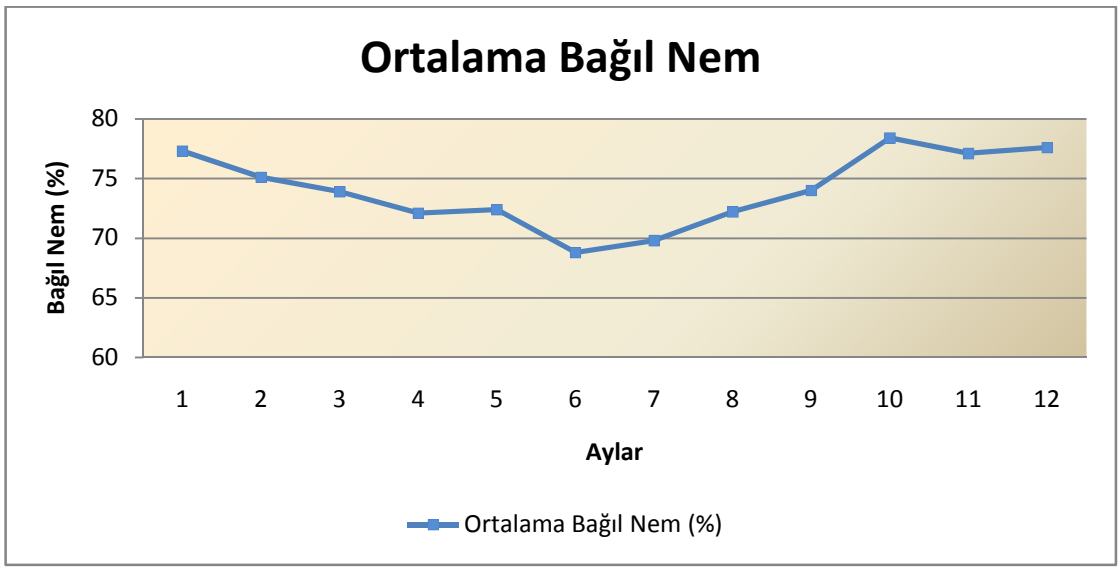

Şekil 5.9 Ortalama bağıl nem grafiği (Anonim 2010g, Orijinal 2010)

Bulutluluk

Ortalama bulutluluk yıllık 4,7'dir (Şekil 5.10 ve Ek 4). Yıllık Ortalama açık günler sayısı 96,6 yıllık ortalama bulutlu günler sayısı 188,6 ve yıllık kapalı günler sayısı 80,5'tir. Ortalama açık gün sayısının en fazla olduğu ay 15,4 gün ile Temmuz ayıdır. Ortalama bulutlu gün sayısının en fazla olduğu ay 18,8 gün ile Mayıs ayı ve ortalama kapalı gün sayısının en fazla olduğu ay 13.8 ile Ocak ayıdır.

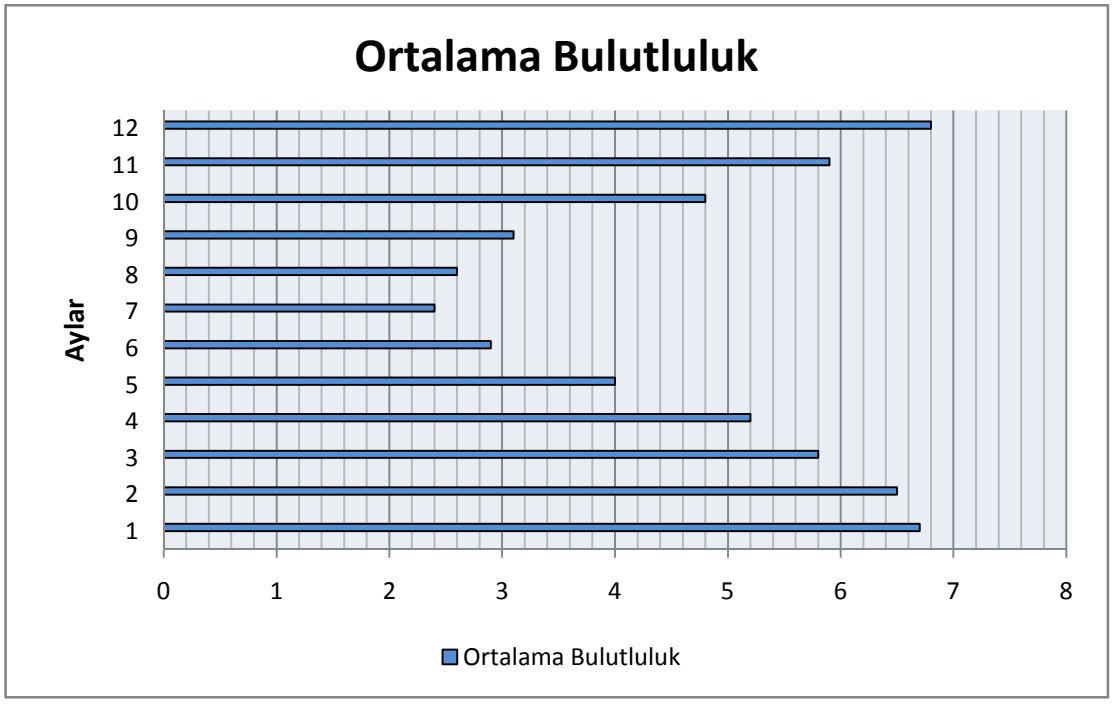

Şekil 5.10 Ortalama bulutluluk grafiği (Anonim 2010g, Orijinal 2010)

c. Doğal Bitki örtüsü ve toprak yapısı

Heybeliada'nın toprakları, 50 cm derinlikte kireçsiz kahverengi topraklar kategorisine girmektedir(Altınminareoğlu 1961-62). Toprak örtüsü ana taş devon olup içinde kitleler halinde ankoz, kuvarzit ve kalker şekillenmelerine rastlanmaktadır. Toprak killi ve kumlu olup fazla taşlıdır. Toprak kalınlıkları taşlık yerlerde 25-30cm arasındadır. Fazla taşlı ve eğimli yerlerde ise sığdır (10-30cm). Toprak genellikle yazın kuru ve kışın nemlidir. Yüksek kısımlar ise toprak örtüsünden mahrumdur. Alüvyal topraklar

merkezi kısımda ve çam limanına inen vadinin ağız kısmında bulunmaktadır. Buraları adanın ekim yapılan yerleri olmuştur. Silis ve alüminyum oksitleri çözünme sonucu burada toprağa karakteristik özelliklerini vermektedirler. Demir oksitler ise toprağa kırmızımsı bir renk vermektedir (Kayam 1969-70). Killi-kırmızı nitelikteki toprak organik madde bakımından fakir ve hafif asidik olup pH değeri 5,5 civarındadır. Adanın toprağı organik tarıma, bahçecilik, bağcılık ve çiçekçiliğe uygundur (Anonim 2010a).

Heybeliada yüzölçümüne oranla en fazla çamlık alanı olan adadır.(Kayam 1969-70). Bütün alanı 240 hektar 980m2 dir ki bunun yaklaşık 150 hektarını tamamıyla çamlıklar teşkil etmektedir (Altınminareoğlu 1961-1962). Yaklaşık 3 hektarı ise makiliktir.

Adalarda yerleşim dışındaki bitki örtüsü incelendiğinde, adaların iğne yapraklı orman, maki ve garig formasyonundan oluştuğu görülmektedir (Uzun 1991). Elçin (1970) kızılçamları adaların yerli türü olarak belirtmekte ve bu türün adaları sembolize ettiğini ifade etmektedir (Uzun 1991). Erdenen (1962) ve Gülen (1985) ise kızılçamın doğal olmadığını, dikimle geldiğini belirtmektedirler.

Erdenen (1962) 1453'ten sonra manastır hayatının zayıflamasına paralel olarak o zamana kadar önem teşkil eden tahıl ve sebze ekim alanlarının azaldığını, buna karşılık olarak makilik sahaların genişlediğini ve 19 yy. sonlarına doğru çamların görülmeye başladığını belirtmiştir. Gülen (1985) de; eski gravürlere dayanarak adada çamların genel olarak Terki Dünya ve Sanatoryum civarında bulunduğunu, diğer alanların açıklık olduğunu belirtmiş ve ormanların 1800lerden sonra yetişmiş olduğunu, çamların adaya dikimle geldiğini belirtmiştir.

İkinci derece önemli olan çam cinsi Halep çamıdır. Ümit Tepesi'nin bütününde ve bazen makilerle karışık olarak bulunur. Ayrıca nadir olmak üzere bir iki yerde köknar, ladin, karaçam, sarıçam varsa da önemsizdir (Kayam 1969-1970). Kızılçam ormanına ilave edilebilecek başlıca ağaç türleri: *Cupressus sempervirens var. horizantalis* (dallı servi), *Cupressus sempervirens var. pyramidalis* (adi servi), *Cupressus goveniana* (kokulu servi), *Cedrus deodora* (Himalaya sediri), *Pinus pinea* (Fıstık çamı), *Cersis siliquastrum* (Erguvan), *Acacia dealbata* (Mimoza)'dır (Uzun 1991).

İstanbul adalarından başlayarak batı ve güney kıyılarımızı örten maki formasyonu adalarda da yaygındır. Adadaki önemli maki türleri: taş meşesi (*Quercus cocifera*), bodur ardıç (*Juniperus oxycedrus*), manengiç (*Pistacia lentiscus*), kocayemiş (*Arbutus sp.*), laden (*Cistus sp.*), katırtırnağı (*Spartum junceum*), mersin (*Mytrus sp*.), herdemtaze (*Ruscus aculeatus*), akçakesme (*Phillyrea media*), zeytinağacı (*Olea europea-Oleaster*), lavanta (*Lavandula sp.*)'dır (Kayam 1969-1970).

5.2.2 Sosyokültürel ve ekonomik yapı

Sosyokültürel yapı adadaki faaliyetlerin şeklini ve bu faaliyetlerin ada peyzajına etkilerini değiştiren bir faktördür. Çünkü her toplum maddi ve manevi değerlerini yani sosyokültürel yapısını bulunduğu bölgeye yansıtır ve bu şekilde geleceğe aktarmaktadır.

Toplumun sosyal yapısı; sosyal ilişkilerin, sosyal olayların meydana geldiği, kurumların yer aldığı, nüfus ile yerleşim tarzının şekillendirdiği, toplumun şekil ve çerçevesi ile ilgili dış görünüşe sahip olan bir sosyal varlıktır. Sosyal yapı kültürel ve fiziksel yapıyı içinde barındırır. Fiziksek yapı alandaki nüfusun nasıl bir yerleşim tarzını benimsediğini, kültürel yapı ise bu nüfus arasındaki sosyal ilişliler ağını, değer yargılarını, sosyal statülerini betimlemektedir. Diğer önemli kaynak ise nüfusun ekonomik yapısıdır. Alandaki ekonomik yapı bize insanların tüketim ve üretim etkinliklerini nasıl düzenlediğini gösterirken aynı zamanda doğal kaynakların kullanımı ve bunun arazi kullanımına nasıl yansıdığı hakkında da bilgiler vermektedir.

a. Nüfus

Ada nüfusunun artış sebepleri; adadaki önemli kuruluşların açılması (Ruhban okulu, Deniz Lisesi, Sanatoryum ve çeşitli okullar gibi), doğasının güzelliği (seyfiye yeri olarak tercih edilmesi) ve göç olurken, azalış nedenleri de; adadaki bazı kuruluşların kapanması, savaşlar ve göçlerdir.

Çizelge 5.1 Heybeliada 1927-2009 yılları arası nüfus durumu (Başar 1987, Anonim 2010i, Orijinal 2010)

Yıl	Toplam nüfus	Yıl	Toplam nüfus
1927	4960	1970	7936
1935	6778	1975	5764
1940	4375	1980	7244
1945	4213	1985	5636
1950	6200	2000	5529
1955	6700	2007	3324
1960	8716	2008	3763
1965	7039	2009	3890

Ada ile ilgili eski verilere göre adanın nüfusu 1820 yılında 800, 1865 yılında 2000, 1875 yılında 3500 olarak bilinmektedir (Erdenen 1962). Çizelge 5.1'de adanın 1927-2009 yılları arasındaki nüfus verileri görülebilmektedir. İlk görülen nüfus düşüşü 1935 yılından sonraki düşüştür. Bunun nedeni 2.dünya savaşıdır. Nitekim bunun en önemli göstergesi de çizelge 5.2'de görüldüğü gibi 1935 yılından sonraki erkek nüfusunda görülen azalmadır.

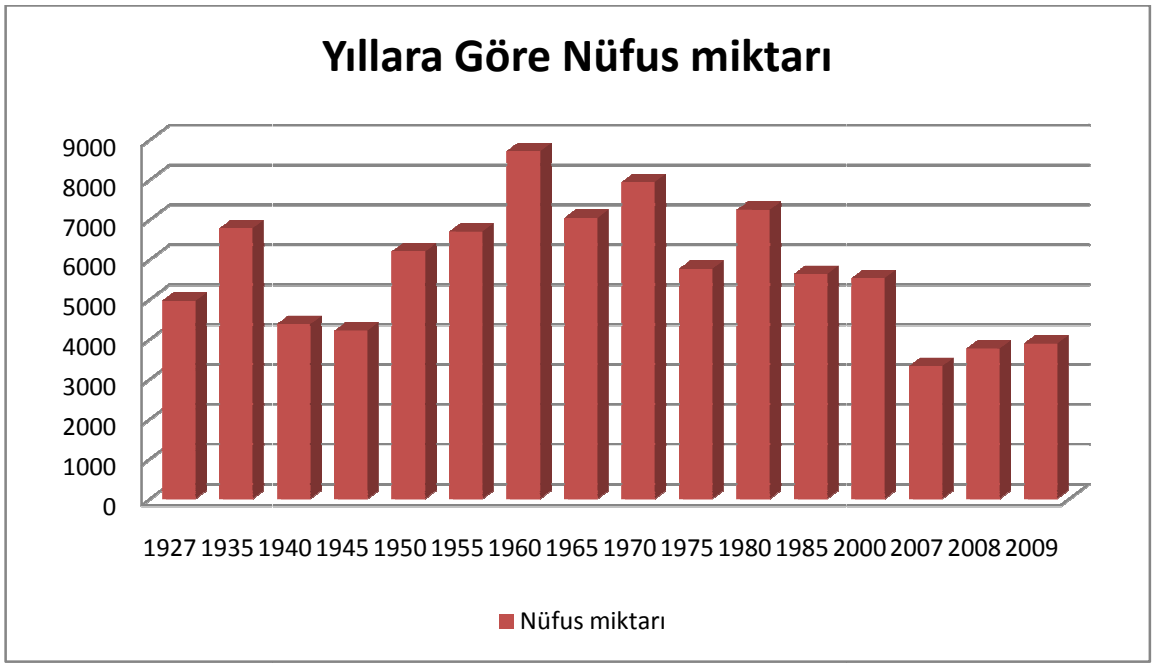

Şekil 5.11 Heybeliada 1927-2009 yılları arası nüfus durumu grafiği (Anonim 2010i, Orijinal 2010)

Diğer göze çarpan ani nüfus değişikliği ise 1955-1960 yılları arasındaki nüfus artışıdır (Şekil 5.11 ve Çizelge 5.1). Bunun sebebini de o yıllarda artan inşaat sektörü sonucu adalarda yeni konutların yapılmasına ve bu konutlara yerleşimin olmasına bağlanabilmektedir.

Çizelge 5.2 1927-1960 yılları arasındaki nüfus sayımı kadın erkek oranı (Altınminareoğlu 1961-62).

Seneler	Erkek	Kadın	Toplam
1927			4960*
1935	4494	2284	6778
1940	2277	2098	4375
1945	2157	2056	4213
1950			6200*
1955			6700*
1960	6137	2579	8716

Çizelge 5.2'ye bakıldığında adadaki erkek nüfusunun fazlalığı dikkati çekmektedir. Bu durum buradaki deniz okulu, ruhban okulu gibi müesseselerle açıklanabilmektedir (Altınminareoğlu 1961-62). 2008 yılında yapılan nüfus sayımında ise cinsiyet dağılımı; erkek nüfusu 1894 kadın nüfusu ise 1779 olarak saptanmıştır (Anonim 2010a).

1980'li yıllarda gerçekleşen nüfus patlaması sonucu Heybeliada'nın nüfusu da artmış; o zamana dek görülmemiş bir inşaat faaliyeti başlamıştır (Anonim 1994). Bu durum çizelge 5.1 ve şekil 5.11'de görülebilen 1980 yılındaki ani nüfus artışını açıklamaktadır. Tüm bu nüfus değerleri adadaki kış nüfusunu göstermektedir. Yazın adanın nüfusu bu değerlerin çok üstüne çıkmaktadır. Adalara dışarıdan gelen nüfus genellikle günübirlik ziyaretçiler ve yaz aylarında yazlığa gelen ve tatilini burada geçiren kesimden oluşmaktadır.

b. Sosyokültürel yapı

Adadaki sosyokültürel yapının incelenmesi bize, adada yaşayan insanların etkileşimi sonucunda oluşan normlar, töreler, gelenek ve kurallar bütünü ve yine bu bütünün insan yaşamı üzerindeki kontrolü sonucunda ortaya çıkan ilişkileri göstermektedir.

Ada oluşumu sınırlı alan kullanımına sahip bir alanda, iç ilişkileri belirleyen önemli bir faktördür. Bu mekânsal sınırlama, bireysel gurupların ve peyzajların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır ve insanları çoğunlukla hem dayanışma hem de çeşitli alt topluluklar arasındaki sürtüşme ile sonuçlanan kaçınılmaz sosyal etkileşime zorlamıştır (Duncan 2006). Benzer koşullar altında yaşamasına rağmen insanlar, çevrelerini farklı şekillerde tecrübe edebilir ve çevrelerinden farklı şekillerde faydalanabilirler. Bu farklılık, sosyal, ideolojik, kültürel ve teknolojik faktörlerin çeşitliliğine de bağlıdır. Heybeliada bu çeşitlilik bakımından zengin bir kültürel tarihe sahiptir.

Gülen (1985) ada insanını şu şekilde betimlemiştir;

"*Adalılar genellikle bir "Adalı" tipi oluştururlar. Bunlar adaya ya hastalık, ya sayfiye, yahut Papaz okulu, Bahriye okulu gibi kurumlardaki görevleri nedeniyle gelmiş; bir kez adaya yerleşince ada aşkına, ada hastalığına tutulmuş ve Adalı olmuşlardır. Kuşkusuz bu ada aşkında iklimin güzelliği, sükûnet, insanların cana yakınlığı ve alışkanlıklar da önemli rol oynar. Ve ada âşıkları huzurlu, tabiat sevgisi ve insan sevgisi ile dolu olan kişilerdir*".

Heybeliada, eskiden beri çok yüksek okullarıyla ve diğer orta tedrisat okullarının bolluğu ile Türk ve Rum toplulukları içinde fazlasıyla ilgi çekici bir bölge olmuştur. Eski bir esere göre (Vital Cuinet, 1894) adada 10 adet okul olduğu, bunların yüksek, orta ve ilköğretimli, Rum ve Türk cemaatlerine ait olduklarını belirtmektedir (Altınminareoğlu 1961-1962).

Çizelge 5.3 1894 yılı nüfus dağılımı (Altınminareoğlu 1961-1962)

Cemaatler	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
Müslüman	548	347	895
Ortadoks Grek (Rum)	900	600	1500
Gregoriyen Ermeni	150	150	300
Katolik Ermeni	100	100	200
Toplam	1698	1197	2895

Çizelge 5.3'ten 1800'lü yıllarda Türklerin azınlıkta kaldıkları, Rumların hâkim durumda oldukları az da olsa Ermenilerin de bulunduğu görülebilmektedir (Altınminareoğlu 1961-1962). Bu çizelge (Çizelge 5.3) aynı zamanda Türk-Rum ilişkilerinin adanın sosyo-kültürel yapısı açısından önemli olduğunu göstermektedir. Bu sebeple bu ilişkinin bilinmesi önemlidir.

Rıhtım yapılmadan önce adada bulunan Kilise İskelesi ve önündeki küçük meydan adadaki ana ulaşım arterlerinin başlangıç yeri olmuştur. Burası ayrıca adada yaşayan sosyal ve ekonomik düzeyi farklı olan denizci ve balıkçı yerli Adalılar ile buraya seyfiye için gelmiş varlıklı tüccarların ve Ada'da yaz kış yaşayan sosyokültürel düzeyi yüksek kişilerin, yerleşim ve sosyal yaşam mekânlarının sınırı sayılmıştır. Deniz Harp Okulu'ndan Kilise iskelesine kadar hâkim olan Avrupa tarzında yüksek sosyal, ekonomik ve kültürel yaşam ile buna bağlı mekân oluşumları, iskeleden sonra yerlerini balıkçı kahveleri ile meyhanelere, yani denizci ve bahçıvan olan yerli Adalıların sosyal mekânlarına bırakmaktadırlar (Poridos 2001).

18yy.'ın sonlarından itibaren Bahriye Mektebi'nin kurulmasına bağlı olarak Heybeliada'ya yerleşen bu mektepte görevli hocalardan ve hizmet kadrosundan oluşan Müslüman-Türk nüfus iskân alanının mektebe yakın olan kesiminde (kuzey kesim) yoğunlaşmıştır (Gel 2006). Aynı şekilde adada 1925'te Sanatoryumun açılması Türk nüfusun artışında önemli etkenlerden biri olmuştur. 19yy.'da İstanbul'da ve büyük liman şehirlerinde yaşam eskisine nazaran çok farklılaşmıştır. Bu dönemde kadınlar eğitim görmekte, yüksek sınıfın kadını toplum hayatına girmektedir. Heybeliada'da kadınların ve erkeklerin rahatça gezintiye çıkıp flört edebildikleri bilinmektedir. İlber Ortaylı bu dönem için şunları söylemektedir; "*Sözlü kültür geleneği yaşamaya devam ediyordu. Avrupa romanları, düşünürleri okunur, dostlara anlatılır, notlar tutulur, tekrarlanırdı. Düşünce ve davranışlarda sanıldığının aksine renklilik ve esenlik vardı. Siviller de, askerler de benzer konuları işleyip benzer şeyleri öğrenerek laik eğitimden geçerdi. Taşra hayatında muallim zabit beraberliği 19.y.y. aydın eğitiminin ve kültürünün temelini ve çatısını oluştururdu*". Bu noktada 19.y.y. da değişen toplumsal yaşam Heybeliada'da da rahatlıkla algılanmaktadır (Gel 2006).

Şu an adada bulunan nüfusun hangi etnik gruplardan oluştuğuna dair bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Fakat yapılan gözlemler ve röportajlar sonucunda adada çok az Rum kesimin bulunduğu, çoğunun tarihi yerleri ziyaret amaçlı ya da yazlık kullanım amaçlı adaya geldikleri ya da adadaki manastır ve kiliselerde görevli olarak kaldıkları bilinmektedir. Fakat adada bulunan; azınlık Rum kesimi, tarihi eserler, manastırlar, mezarlar ve hala önemini koruyan Ruhban okulu, Rum kültürünün izlerini günümüze taşıyan önemli kültürel öğelerdir.

c. Ekonomik yapı

Adalar geçmişten bugüne sayfiye yerleşmesi olarak ön plana çıkmıştır. Doğal ve kültürel değerleriyle turizm potansiyeli yüksek olup, sanayi alanında herhangi bir kuruluş bulunmamaktadır. Yerleşik nüfus, genellikle ticaret ve hizmet alanlarında faaliyet göstermektedir. Adalar'da, yaz mevsimiyle birlikte canlanan ekonomi, kış ayların da durgun bir döneme girmektedir (Anonim 2010a).

Heybeliada'da gelişmiş bir endüstrinin varlığından söz edilememektedir. Adada iş hacminin büyük çoğunluğunu ithalat işlemleri oluşturmaktadır. Adanın ihtiyacı olan tüketim ürünlerinin karşılanması için gerekli olan her türlü ürün deniz yoluyla adaya dışarıdan gelmektedir. Adada eskiden büyük önemi olan balıkçılık ve tarımdan elde edilen ürünler şimdilerde az da olsa kente ihraç edilmektedir. Adanın ihraç ettiği yegâne mahsul çiçek, çam fidanı ve balıktır.

Adadaki en eski geçim kaynakları balıkçılık, sandalcılık ve ada içinde ulaşımı sağlayan faytonculuk ve eşekçilik olmuştur. Ayrıca adaya terkoz gelmeden önce evlere su bağlantısı olmadığı zamanlar suculuk alt tabaka için önemli gelir kaynağı olmuştur (Güzelgün 2010). Şimdilerde bu geçim kaynakları oldukça azalmıştır. Şu an yerleşik nüfus genellikle; faytonculuk, esnaflık, bahçıvanlık, inşaat işçiliği, lokantacılık, demircilik, marangozluk, çiçekçilik, kır gazinosu işletmeliği, hamallık gibi alanlarda uğraş vermektedir. Heybeliada'da toplam 134 adet işyeri bulunmaktadır (Anonim 2010a).

Adadaki en büyük su kaynağı Deniz Harp Okulu'nun güneydoğusunda Aya Yorgi Manastırı'nın tam altına rastlayan dik uçurumun dibindeki Aya Eufemia ayazmasıdır. Bunun dışında başka kuyular da vardır. Kuyu mahallesindeki şöhretli kuyu, Çam Limanı'ndaki kuyu, Aya Trida Manastırı'na giderken bir kuyu daha ve Aya Paraskevi Ayazması da adadaki diğer su kaynaklardır (Tuğlacı 1992). Fakat bu su kaynakları ada için yeterli olmamıştır ve adanın su ihtiyacı dışarıdan karşılanmaktadır. İçme suyu ve kullanmak üzere terkos dışarıdan adaya getirilmektedir. Tankerin yanaştığı iskelede büyük bir havuz vardır. Getirilen su buralarda biriktirilir ve oradan pompalanan su tepedeki su deposuna doldurulur. Bu depodan da yapılmış olan borularla çeşmelere su verilir. Adadaki her evin yağmur suyunu biriktirdiği bir de su sarnıcı vardır. Eskiden kalma bir kanalizasyon tesisatı olduğu bilinmektedir. Fakat bunların denize açılması tehlikeli görüldüğünden belediyece kullanılmaz hale getirilmiştir (Altınminareoğlu 1961-1962).

5.2.3 Temel faaliyetler

Alandaki temel faaliyetler peyzajı önemli ölçüde etkilemektedir. Bu faaliyetler denizel kültürel peyzaj alanlarında genel olarak benzerlik gösterip içeriğinde değişiklik gösterirler ve alanın özelliklerine bağlı olarak daha fazla ya da daha az olabilirler. Bu sebeple alandaki bu faaliyetlerin/aktivitelerin tanımlanması, peyzaj üzerine etkilerini daha iyi anlayabilmemiz açısından önemli verilerdir. Bu faaliyetler ada halkının sosyal kültürel ve ekonomik yapısının yanı sıra alanın doğal yapısı ile de doğrudan ilişkilidir. Alanın doğal yapısı daha çok faaliyetin konumunu etkilerken, adadaki sosyal kültürel ve ekonomik yapı da bu faaliyetlerin şeklini ve içeriğini etkilemektedir. Heybeliada için buna verilebilecek en güzel örnek; doğal bir oluşum olan ve ada için çok önemli bir kullanım alanına sahip Çam Limanı'dır.

Heybeliada'da denizel kültürel peyzajın biçimlenmesinde önemli etkileri olan faaliyetler; gemicilik/denizcilik, balıkçılık, tarım, yerleşim, taşımacılık, turizm, rekreasyonel aktiviteler ve madencilik olarak sıralanabilmektedir.

a. Gemicilik/Denizcilik

Denizel kültürün en belirgin öğelerinden birisi denizcilik/gemiciliktir. Denizcilik; her türlü deniz araçlarının kullanımını, deniz üzerindeki ulaştırma ve taşımacılık işlemlerini bunun yanı sıra denizde kullanılabilecek her türlü aracın kullanımını ve yapımını içermektedir. Denizel alanlarda yaşayan topluluklar bulundukları koşullar dolayısıyla denizle iç içedirler ve bir şekilde onu kullanmayı ve ondan faydalanmayı öğrenmek durumunda kalmaktadırlar.

Denizcilerin kara ile olan ilişkileri denizci olmayanlarla ortaklaşa kullandıkları yapıların yerleşim yerlerini de etkilemektedir (Duncan 2006). Bir alandaki denizcilik/gemicilik faaliyetleri; alandaki liman, iskele, dalgakıranlar, gemi sandal ve bot yapım yerleri, yükleme ve boşaltma alanları, deniz ulaşım ağları, deniz ulaşımında kullanılan yönlendirme yapıları (deniz fenerleri vs gibi) ve bu konularda eğitim veren kuruluşların oluşumu gibi alana yansımalarıyla kendini göstermektedir. Heybeliada'da da bu oluşumları görmek mümkündür. Heybeliada'da denizcilikle ilgili olarak yapılan ilk uygulamalar alana ulaşım için yapılan kayıkçılık ve geçim kaynakları olan balıkçılık için yapılan sandallarla olmuştur. Ada ulaşımında kullanılan kayıklar genelde o dönemin kültürünü yansıtan özellikleri de üzerinde taşımıştır.

Mazak (2010)'a göre; Buharlı ve motorlu gemilerden önce Boğaziçi'nde deniz ulaşımı kayıklarla sağlanmaktadır. Kayıkların şekli, sürati ve kayıkçıların kendilerine özgü tavırları, bu ulaşım araçlarını özel kılmıştır. Kayıkların birçok çeşidi bulunmaktadır. Saltanat Kayığı, Piyade, Pereme, Pazar Kayığı, Ateş Kayığı, Safra Kayığı vb. Bizans döneminde kullanılan kayık türü genellikle Pereme'dir. Fetihten sonra İstanbul'un Türkleşmesi ve şehrin yeniden yapılanması sonrasında kayık türleri de çeşitlenmiştir. Heybeliada tarihine bakıldığında en çok kullanılan deniz aracı peremeler olmuştur. Peremeler genellikle 2 kürekli olsa da 4 ve 6 küreklileri de bulunmaktadır. Denizin dalgalı sularında daha iyi yol alabilmesi için burunları kalkık ve yassı olan peremelerdeki amaç, bir yerden bir yere en süratli şekilde varmak olduğundan iklimsel şartlara göre daha çok fonksiyonellikleri ön planda tutularak tasarlanmışlardır. Daha sonraları Türk ahşap oymacılığı kayıklar üzerinde de kendini göstermiş, Bizans yadigarı

Peremeler Osmanlı ustalarının elinde kaba ve hantallıkları ergonomik olarak tasarlanarak kalkık burunlarının çevresi ve sırt gövdeleri nakkaş ve ahşap oymacılığının sergilendiği açık hava müzesine dönüştürülmüşlerdir. 18.y.y. kayıkçılık sanatının doruğa ulaştığı bir dönem olmuştur (Mazak 2010). Kayıklar sadece bir ulaşım aracı olarak değil o zamanlarda halkın sosyal hayatında önemli bir yeri olan eğlence aracı olarak da kullanılmıştır. Mazak (2010) 'ın anlatımına göre Osmanlıda kayıklarla mehtap gezintilerine çıkmak Türk kültür hayatında bu döneme damgasını vurmuş kitle eğlencelerinden biri olmuştur. Şimdilerde ise insan gücüne dayalı çalışan bu kayıkların yerini daha çok motorlu kayıklar almıştır. Ada balıkçılarının en önemli av araçları kayık, olta ve balık ağlarıdır. Balık avına manyat denilen büyük kayık ve mavnalarla çıkmaktadırlar. Her balığa mahsus hususi surette yapılmış balık ağları kullanmaktadırlar (Acar 2010).

Adada denizciliğin en büyük etkilerinden biri de deniz okulunun açılması olmuştur. Okulun burada olması adanın denizcilik sektöründe değerini artırmıştır.

b. Balıkçılık

Denizel peyzajlarda balıkçılık, insanların öncelikle bireysel olarak gıda ihtiyacından doğmuş daha sonra ise ticarete dönüşerek daha genel bir geçim kaynağı haline dönüşmüştür. Nüfus artışı, teknolojinin ilerlemesi, deniz kirliliği, türlerin azalması gibi etkenler, balıkçılık kültürünü de önemli ölçüde etkilemiştir. Bulundukları peyzajı önemli ölçüde etkileyen ve onu değiştiren balıkçılık faaliyeti; kaynakların sezonsal erişebilirliğine, market talebine, ekonomik güçlere, çevresel belirleyici faktörlere ve değişimlere büyük ölçüde bağlıdır (Duncan 2006). Teknelerin, sandalların bulunduğu balıkçı barınakları, kıyı alanlarındaki balıkçı lokantaları, gazinoları ve deniz üzerinde bulunan dalyanlar, balık havuzları gibi yapılar ve hatta sokak ve caddelerin isimlendirilmesi de balıkçılığın peyzaj üzerine yansımalarıdır.

Heybeliada'da da balıkçılık, geçmişi eskilere dayanan, adanın başlıca geçim kaynaklarından biridir. Bizantiyus (1862)'un açıklamasına göre; adaya ilk yerleşenler Rum balıkçı aileleri olup 800'e yakın bir nüfus teşkil etmektedirler. Buradan adada ilk

toplumsal yerleşimin balıkçılık yüzünden olduğu anlaşılmaktadır (Altınminareoğlu 1961-1962).

Adadaki ticari balıkçılık, 1978 yıllında kurulmuş olan Su Ürünleri Kooperatifi bünyesinde yapılmaktadır. Kooperatif Tarım Bakanlığına ve İstanbul Kooperatif Birliğine bağlıdır. Adada ikamet eden balıkçıların kooperatife ortak olmalarıyla sistem işlemektedir. Tutulan balıklar; istavrit, mezgit, lüfer, kırlangıç, dil balığı, iskorpit, sinarit, mercan, uskumru, çupra, gümüş balığı, kalkan, karagöz, levrektir. Orkinos ise daha önce avlanan ama artık adalar civarında bulunmayan balık türüdür.

c. Tarım

Adada insanlar balıkçılığın yanı sıra ihtiyaçlarını karşılamak için tarım yapmışlardır. Aynı balıkçılıkta olduğu gibi önceleri kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapılan tarım daha sonraları kısmen de olsa ticari amaçlı yapılmaya başlanmıştır.

Heybeliada'da geçmişten günümüze kadar daha çok küçük çaplı tarım yapılmış olup az da olsa dışarıya pazarlama yapılabilmiştir. Adada tarımın fazla yaygın olmayışının nedenleri olarak toprak yapısında bahsedildiği gibi çok uygun ve yeterli toprak örtüsüne sahip olmayışı ve yeterli alan olmayışı ve adada suyun kıtlığı sebep olarak gösterilebilmektedir.

d. Yerleşim

Kültürel peyzajı etkileyen en önemli etmenlerden biri de alandaki yerleşim faaliyetidir. Bu yerleşimin; şekli, yoğunluğu, miktarı, bulunduğu alanın peyzajını da etkilemektedir. Denizel kültürel peyzaj alanlarında bu yerleşim şekli, miktarı ve yoğunluğu genellikle denize bağlıdır. Yerleşimin şekli genellikle kıyıya odaklıdır. Bu doku alan kullanımları bölümde detaylı olarak incelenecektir.

Adada yerleşim çok eskiye dayanmaktadır. Adaya ilk yerleşenler yunanlılar olmuştur. Daha sonra Bizans imparatorluğu devrinde Rumlar ve Ermeniler, Osmanlı imparatorluğu döneminde ise Türkler adaya yerleşmişler ve burayı daha çok seyfiye yeri olarak kullanmışlardır. Heybeliada'da görülen yerleşim, kırsal yerleşim şeklindedir fakat zamanla nüfusun artışı, tarım alanlarının yok olması ile alandaki sosyoekonomik yapının değişmesi adayı giderek kentleştirmiştir.

e. Taşımacılık

Taşımacılık her türlü mal, hayvan ve insan taşımacılığını kapsamaktadır. İnsanoğlunun var olduğu zamandan bu yana yaşamın önemli bir parçası olmuştur. Taşımacılık, peyzaja genellikle ulaşım dokusu şeklinde yansımaktadır. Denizel peyzajlarda ise taşımacılığın odak noktası deniz ulaşımıdır.

Heybeliada'da taşımacılık, ihtiyaçların (gıda, tekstil, su gibi) deniz yoluyla adaya taşınması ve sonrasında kara yoluyla ada içinde gerekli yerlere (marketler, depolar gibi) dağıtılması ile olmaktadır. Bunun yanı sıra yine adaya ulaşım için insanların taşınması ve sonrasında ada içinde ulaşmak istedikleri yerlere taşınması da ada içi taşımacılığın diğer yanıdır. Yük taşıma işlemleri Taşıyıcılar Kooperatifi, özel çalışan tekneler ve Adalar Belediyesi çıkarma gemisi ile yapılmaktadır. Ada içinde Hamallar ve Yükçüler Birliği'nin insan gücü ile itilen yük arabaları ile taşıma gerçekleştirilmektedir (Anonim 2010a).

Heybeliada'da insanların adaya ulaşımı için deniz kıyısında yapılmış olan vapur iskeleleri, ihtiyaçların adaya ulaşımı için tasarlanmış yükleme boşaltma alanları, depolar ve gemi çıkartma alanları taşımacılığın ada peyzajına etkilerindedir. Heybeliada'da ada içi taşımacılık sistemi at arabaları, eşekler ve bisikletlerle yapılmakta olup, bazı belediye hizmetlerinin yerine getirilebilmesi için (itfaiye, elektrik arıza gibi) gerekli görüldüğü sayıda motorlu araçlar da bulunmaktadır.

f. Turizm

Heybeliada'da geçmişten günümüze sayfiye yeri özelliğini korumuş ve bu yönüyle insanları kendisine çeken bir alan konumunda olmuştur. Sahip olduğu ormanlık doku, burun ve koylar, motorlu araçların olmadığı temiz havası, plajları, tarihi konaklama mekânları, farklı kültürlerin izlerini taşıyan eski tarihi yapıları olan kilise, manastır ve ayazmaları ve arkeolojik kalıntıları ile turizm açısından ilgi çekici bir yer olmuştur. Ayrıca ada halkının yaşam tarzı, yeme içme alışkanlıkları, müzik ve dansları, ada içinde faytonlarla yapılan turlar ve müze evler de turistleri çeken diğer özellikler olarak sıralanabilmektedir.

Ada yaz aylarında ve hafta sonlarında günübirlik ziyaretçi akınını uğramaktadır. İstanbul'u ziyarete gelen turistlerin büyük çoğunluğu adaları da ziyaret etmektedir. Turizm açısından kış aylarında durgun olan ada yaz aylarında oldukça canlanmaktadır. Turistlerin barınmaları, eğlenip dinlenmeleri için yapılan oteller, moteller, pansiyonlar, plajlar, lokanta ve gazinolar, kampingler, eğlence yerleri, spor ve avcılık tesisleri, kaplıcalar, hepsi aynı zamanda bu faaliyetin peyzaj üzerine yansımalarını göstermektedir. Denizel peyzaj alanlarında ise turizmden en çok etkilenen, deniz ve deniz kıyısı peyzajlarıdır.

g. Rekreasyon

Rekreasyonel faaliyetler için ana unsurlardan biri doğadır. Yani rekreasyon amacıyla kullanılan kaynakların çoğu doğadadır. Dolayısıyla yapılan bu aktiviteler ve bu aktivitelerin gerçekleşebilmesi için kurulan altyapı alanın peyzajını da önemli ölçüde etkilemektedir. Denizel peyzajlarda rekreasyonel aktivitelerin büyük bölümünü suya bağlı rekreasyon etkinlikleri oluşturmaktadır. Bu sebeple rekreasyonel aktivitelerden en çok etkilenen de deniz ve deniz kıyısı alanlardır. Kıyı rekreasyonu, insanların kıyıların doğal ve kültürel zenginliklerine dönük dinlenme ve yitirilen enerjinin yeniden kazanılması eğilimleridir. İnsan sağlığı üzerindeki olumlu etkileri, çekicilikleri ve rekreasyonel potansiyelinin büyüklüğü sebebiyle su ve kıyıları en fazla tercih edilen

rekreasyon alanlarıdır. Su yüzeylerini ve kıyıları rekreasyonel bakımından önemli kılan faktörlerden birisi gerçekleştirilebilecek aktivite çeşitliliğinin çok fazla olmasıdır (Yılmaz 2006).

Heybeliada rekreasyonel aktiviteler için doğal bir kaynaktır. Tarihsel, doğal ve sosyokültürel değerler açısından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyel yöre halkının yanı sıra yerli ve yabancı turistlerin de ilgisini çekmektedir. Adada yapılabilecek rekreasyonel aktiviteleri şu şekilde sıralamak mümkündür; Suya bağlı yüzme, yelkenli, dalış, sörf, su kayığı, güneşlenme, amatör balıkçılık gibi aktiviteler, doğa yürüyüşü, piknik, manzara seyri ve dinlenme, kamping, voleybol, futbol, tenis gibi spor aktiviteleri adada yapılabilecek rekreasyonel etkinlikler arasındadır.

h. Madencilik

Jeolojik anlamda değerli madenleri bünyelerinde bulunduran çoğu peyzaj alanı madencilik faaliyetinin etkisine maruz kalmıştır. Heybeliada'da belirlenen ve denizel peyzajı etkileyen faaliyetlerden biri de madenciliktir. Adada eskiden işletilen kıymetli bakırlardan söz edilmektedir. Eskiden adada yapılan madencilik ve taş ocağı, zamanında peyzajı önemli ölçüde etkilemiştir. Adaların sit alanı olarak ilan edilmesinden sonra adalardaki tüm madencilik faaliyetleri durdurulmuştur fakat özellikle deniz kıyısından ve denizin dibinden çıkarılan madenin yapıldığı alandaki izler ada peyzajında hala gözlenebilmektedir.

5.2.4 Denizel kültürel peyzajın biçimlenmesinde rol oynayan diğer öğeler

Denizel kültürel peyzajın biçimlenmesinde rol oynayan ana sebeplerin yanı sıra genel anlamda ada peyzajını, dolayısıyla denizel kültürel peyzajı da etkileyen faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerin içinde Heybeliada'nın Denizel Kültürel Peyzajı açısından önemli olanları; doğal afetler, yangınlar, savaşlar ve önemli kişilerdir.

a. Doğal afetler

Doğal afetlerin insanların yaşam ortamına etkileri büyüktür. Bu ortamın tamamen değişmesine dahi sebep olabilirler. Yani peyzajın değişimine sebep olan en önemli etkilerden biri de doğal afetlerdir. Bu sebeple araştırma yapılan alanların geçirmiş olduğu doğal afetlerin ve bu afetlerin peyzaj üzerine etkilerinin incelenmesi de araştırma için önemli bir konudur. Denizel peyzajlarda yaşanan en etkili doğal afetlerde genellikle denizin etkisi büyüktür. Deniz hemen hemen her türlü doğal afetten etkilenmekte ve çevresini sardığı kıyı alanlarda da bu etkiyi hissettirmektedir.

Heybeliada'da kayıtlara geçen en şiddetli ve yıkıcı doğal afet 1894 depremi olmuştur. Birçok kaynakta depremden en çok etkilenen bölgelerin Heybeliada ve Kınalıada olduğu yazmaktadır (Türker 2003, Sezer 1997, Gülen 1985). 1894 depreminde adanın çevresindeki deniz 100m. kadar geriye çekildikten sonra şiddetli bir dalga ile yerine gelmiş, çok sayıda sandal ve tekneyi batırmıştır. Rum Ticaret Okulu ve Rum Ruhban Okulu arasında kuzeybatı-güneydoğu yönünde, toprakta 200m uzunluğunda bir yarık açılmıştır (Türker 2003). Terk-i dünya'daki Arsenios manastırı da tamamen yıkılmıştır (Gülen 1985). Kuşkusuz yaşanan bu olay ada yaşamını önemli ölçüde etkilemiş hasarların onarılması uzun zaman almıştır.

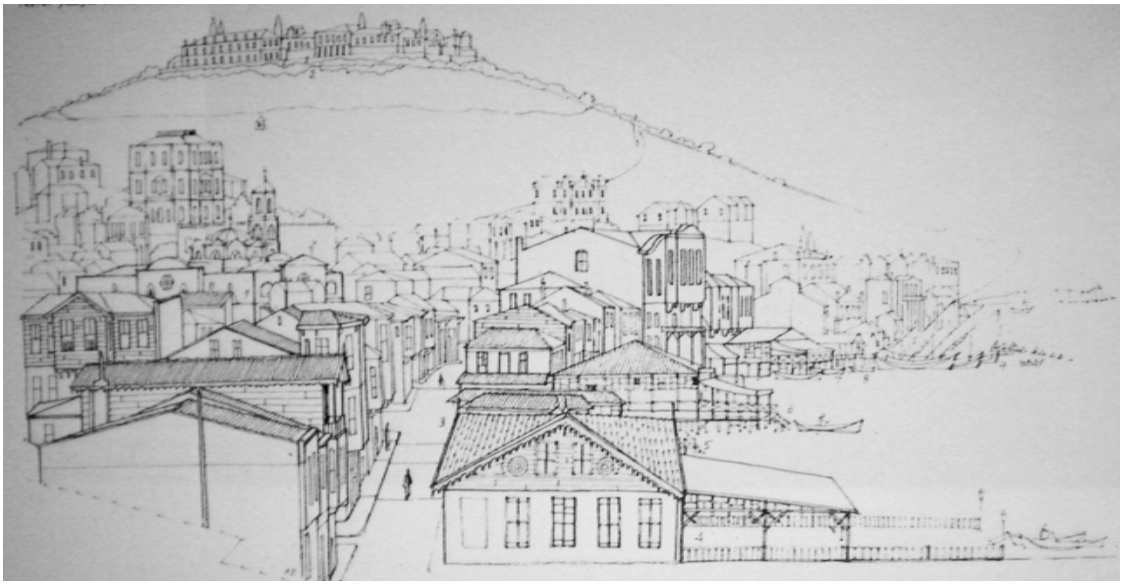

Şekil 5.12 1893 yılı, 1894 yılı depreminden önce Heybeliada (Tuğlacı 1992)

b. Yangınlar

Peyzajlar üzerindeki en büyük etkilerden biri de yangınlardır. Yangınlar, oluştukları coğrafik alanda maddi hasarlara neden olurken aynı zamanda orada yaşayan canlılar ve ekolojik denge üzerinde de son derece olumsuz etkilere sebep olmaktadırlar. Heybeliada da yangın olayının çok fazla yaşandığı alanlardan biridir. Bunda alanın büyük yüzdesinin maki ve ormanlık araziden oluşuyor olmasının etkisi büyüktür. Tarihte kayıt altına alınmış pek çok Heybeliada yangını vardır. Bunlardan ilki 1672'de çıkan ve Panayia manastırının yanmasına sebep olan yangındır (Başar 1987). Daha sonra 1906 ve 1925 yıllarında büyük yangınlar görülmüştür. Adada bugüne kadar kaydedilen ve yaşanmış son büyük yangınsa 1924 yılında kurulup 2005 yılında kapatılan Sanatoryum binasında meydana gelmiştir. 18 Ekim 2009'da meydana gelen yangında 3 katlı sanatoryum binası çökmüştür (Anonim 2010c).

c. Savaşlar

Savaşların peyzaj üzerine etkileri sadece yıkım şeklinde ya da alanların yok edilmesi şeklinde yansımaz, aynı zamanda savunma amaçlı yapılan alan düzenlemeleri ve yine bu amaçla yapılan yapılarla da kendini göstermektedir. Bu yapılar genellikle; kaleler, mezarlıklar, gözetleme kuleleri, sığınaklar, askeri alanlar gibi ya da bu yapı ve alanlardan geriye kalan parçalar (örneğin top atış yerleri, anıtlar vs gibi) olmaktadır.

Heybeliada İstanbul'a çok yakın bir konumda olmasından dolayı tarihte yaşanan birçok savaşa tanık olmuştur. Bu savaşlar içinde adayı en çok etkileyenlerden biri 1828 yılında yaşanan Türk-Rus savaşı olmuştur. Bu savaşta esir düşen Ruslardan 24 subay ve 1000 er Heybeliada'daki Panayia Manastırı'na yerleştirilmiştir. Bu askerlerden 300'ü bilinmeyen sebeplerle belki bir salgın hastalık sonucu burada ölmüş ve gömülmüşlerdir. Anılarına bugün, Deniz Lisesi'nin üstünde âşıklar yolunun başlangıcında, yol kenarında bulunan anıt dikilmiştir (Gülen 1991).

1914 yılında 1.dünya savaşının başlaması Heybeliada'da da sıkıntılı ve yokluk içinde geçen zamanların yaşanmasına sebep olmuştur. Bu dönemde adadaki Türk-Rum ilişkileri de bozulmuştur. Kurtuluş savaşı yıllarında 1923'te İstanbul'un kurtuluşuyla adada yeniden huzur ve sakin bir dönem başlamıştır (Gülen 1985). Bu huzurlu ortam 1940 2.dünya savaşına kadar sürmüştür. 1941'de Türk deniz tarihinin büyük facialarından biri olan Refah Faciası yaşanmıştır. Hatta İsmet Paşa Caddesi'nin adı bu olaydan sonra Refah Şehitleri Caddesi adını almıştır (Tuğlacı 1992).

Tarihte yaşanan savaşlar hem adada yaşayan farklı kültürler arasındaki ilişkileri etkilerken aynı zamanda ada üzerinde o dönemlere ait fiziksel anılar da bırakmıştır. Denizel peyzajlarda genellikle savaşlardan kalan fiziksel kalıntılar savaş sırasında batırılan gemiler olmaktadır. Fakat Heybeliada yakınlarında böyle bir kalıntıya ait bilgiye rastlanmamıştır.

d. Önemli kişilikler

Peyzajlar üzerine toplulukların etkisi inkâr edilemez bir gerçektir. Fakat toplulukların yanı sıra, bu toplumun içinde öne çıkan bazı kişiler vardır ve bu kişiler bireysel olarak sistemin yönetimi ve eğilimleri içinde büyük rol oynayabilirler. Bu kişilerin varlıkları ve yaptıkları eylemler bulundukları alanı kültürel anlamda etkilerken aynı zamanda alanın peyzajını da topluluğun geri kalan üyelerine oranla daha fazla etkilemektedirler. Bireylerin etkisi denizel kültürel peyzaj açısından önemli bir konudur. Heybeliada'nın denizel kültürel peyzajı incelenirken tarihi süreç içerisinde dikkat çeken, topluluk içinde öne çıkan isimler olmuştur. Bu isimler ve eylemler alanın kültürel tarihi açısından olduğu kadar peyzaja olan etkileri de göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Bu isimler: İsmet İnönü, Abbas Paşa, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Sadık Güzelosman ve 3. İonnikios Karacas'dır.

3.İonnikios Karacas'ın 1766'da adaya yerleşmesi ada tarihinde bir dönüm noktası olmuştur (Gülen 1985). Aya Yorgi manastırını kendisi için yetersiz bulunca bugünkü deniz lisesinin bulunduğu yere büyük bir köşk yaptırmıştır. Karacas ölünce köşk sahipsiz kalmıştır. 3.Selim bahriye yenilik hareketlerine başlarken deniz erleri için talim

yapacak özel bir kışla yapılması gereğini duymuş ve Heybeliada'daki Karacasın yalısını bulmuştur. Böylece burası 1800'lerde Levent Kışlası olmuştur (Tuğlacı 1992). Şu an burası Deniz Lisesi olarak eğitime devam eden bir kuruluştur.

1900'lü yıllarda adaya gelmiş olan Mısırlı Prens Abbas Paşa'da ada için önemli isimlerdendir. Plaj yokuşunun başladığı yere ünlü sökülür takılır ahşap köşkünü yaptırmıştır. Ölümünden 10 yıl sonra vasiyeti üzerine sökülüp Mısır'a taşınmıştır. Abbas paşa sokağından aşağı doğru inen Yeni İskele Yolunun sonundaki iskeleyi ve solundaki kayıkhaneyi de Abbas Paşa yaptırmıştır. İskele hala Abbas Paşa iskelesi olarak anılmaktadır. Şimdiki mezarlık (Şekil 5.13) da 1991 yılında Abbas paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu sebeple mezarlığın kapısı ve duvarları Mısır mimarisi özelliklerini göstermektedir (Gülen 1985).

Şekil 5.13 Heybeliada Mezarlığı (Orijinal 2010)

1922 yunanlıların yenilgisi sonrasında çok sayıda seçkin Rum köşkleri, sahiplerinin alelacele gitmeleri sonucu içindeki değerli eşyalarla birlikte hazineye geçmiştir. İsmet Paşa 1924 de bu köşklerden birini hazineden satın alarak adaya gelmiştir İsmet Paşa'nın adaya gelmesiyle Panayia yolu olarak bilinen ana caddesinin adı "İsmet Paşa Caddesi" olmuş, daha sonraları ise "Refah Şehitleri Caddesi" olmuştur (Türker 2003). İsmet Paşa'nın adaya gelişi ile adada ikinci bayındırlık atılımı başlamıştır. İnönü'nün buraya gelişinden hemen sonra rıhtım yapılmıştır. Daha sonra yollar asfaltlanmaya başlanmıştır ve mendirek yenilenmiştir (Tuğlacı 1992). Şuan İsmet Paşa'nın evi müze ev (Şekil 5.14) olarak sergilenmektedir.

Şekil 5.14 İsmet Paşa Müze Evi (Orijinal 2010)

Değirmen Burnu ile Asaf arasındaki alan eskiden deniz hamamı iken arka kısmı ise tarım alanıdır. 1930'lu yıllarda Sadık Güzelosman (Tek parti devrinde CHP başkanıdır) bu alanı satın almıştır. Daha sonra deniz hamamını plaja çevirmiştir. 1940'lara kadar bu hamamı korumuştur. (Gülen 1985). Sadık Güzelosman'ın vefatından sonra plaj ve gazino vasiyeti gereği Darulacize'ye verilmiştir. Arkadaki tarım alanı ise iskâna açılıp evlerle dolmuştur (Anonim 1994). Şuan plajın üstündeki sokağa da Sadık Güzelosman Sokağı adı verilmiştir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar ise sağlık sebebi dolayısıyla adaya yerleşmiş ünlü yazarlarımızdandır. Ölene dek Heybeliada'da kalmıştır. Hikâyelerinin çoğu Heybeliada'da geçmektedir. Heybeliada'nın yaşam kültürünü yansıtmaktadır. Şuan anısına adada Heybeliada Hüseyin Rahmi Gürpınar İlköğretim Okulu (Şekil 5.15) bulunmakta ve evi müze ev (Şekil 5.16) olarak sergilenmektedir.

Şekil 5.15 Heybeliada Hüseyin Rahmi Gürpınar İlköğretim Okulu (Orijinal 2010)

Şekil 5.16 Hüseyin Rahmi Gürpınar Müze evi (Orijinal 2010)

5.3 Heybeliada'da Denizel Kültürel Peyzajın Biçimlenmesinde Etkin Öğelerin Alan Kullanımına Yansımaları

Denizel kültürel peyzajın biçimlenmesinde rol alan öğeler, doğal yapının da izin verdiği ölçüde toplumun sosyal kültürel ve ekonomik yapısına da bağlı olarak alan kullanımına yansımaktadır. Kaynakların kullanımı için peyzajın biçimlendirilmesi sonucu ortaya çıkan alan kullanımları tek bir faaliyetin sonucu olabileceği gibi birden fazla faaliyetin bir araya gelmesiyle de şekillenen alanlar olabilmektedir. Heybeliada'daki alan kullanımlarına baktığımızda denizel yapının etkisi açık bir şekilde görebilmektedir. Toplam 230ha alana sahip olan adanın 146.25 ha. doğal yapıya da bağlı olarak çamlık orman alanıdır. Adanın geri kalan topografik açıdan uygun olan alanlarında 29ha. alan kullanımıyla konutlar yani yerleşim 16 ha. alanda ise Deniz Lisesi'ne ait askeri alan en fazla yeri kaplamaktadır (Çizelge 5.4).

Çizelge 5.4 Heybeliada arazi kullanım durumu (Uzun 1991)

	Alanı	Ada Yüzölçümüne Oranı	Meskun Alanlara Oranı
Tarım	1.25 ha	0.005	0.016
Askeri Alan	16 ha	0.072	0.21
Boş Alanlar	4.5 ha	0.02	0.06
Ticaret	1.4 ha	0.006	0.018
Kamu	1.8 ha	0.008	0.024
Okul	1.36 ha	0.006	0.018
Yeşil Alan	0.75 ha	0.003	0.010
Spor	0.11 ha	0.0005	0.001
Turistik	9.1 ha	0.04	0.12
Dini	3.2 ha	0.01	0.04
Mezarlık	2.1 ha	0.009	0.02
Orman	146.25 ha	0.66	
Konut	29 ha	0.13	0.38
Sağlık	4 ha		
Yol	10 ha	0.018	0.05
TOPLAM	230 HA		
MESKUN	74.57 (%33)		

Adadaki denizcilik faaliyeti için gerekli olan tüm altyapı, malların indirme ve yükleme yerleri için gerekli alanlar, alanı ziyaret eden denizcilerin gemileri için gerekli olan sığınaklar ve denizciler için gerekli olan ve bu alanlarda çalışanlar için konaklama alanları, deniz seyri için gerekli yönlendirme araçları (fener, duba vs.), balıkçılar için balıkçı barınakları, iskeleler, rekreasyonel aktiviteler için (yüzme, yürüyüş, sörf vs.) gerekli olan plaj ve piknik alanları gibi birçok alan kullanımı adadaki denizel kültürel peyzajın göstergesidir.

Çizelge 5.5 Heybeliada'daki Alan kullanımları (Orijinal 2010)

Kıyı ve Deniz Yapıları

Deniz Lisesi Rıhtımı, Limanı ve iskeleleri

Mendirek Limanı ve iskeleleri (Su iskelesi ve Yük iskelesi

Değirmenburnu Limanı ve iskeleleri (su sporları iskelesi, plaj iskelesi, Abbas Paşa iskelesi)

Çam Limanı ve iskeleleri (kır gazinosu iskelesi, plaj iskelesi, kulüp iskelesi)

Rıhtım ve iskeleri (Vapur iskelesi)

Çınar bölgesi deniz lisesi iskelesi

Heybeliada balıkçı barınağı

Deniz ulaşım ağı (Şekil 5.46)

Diğer Alanlar:

Sanatoryum

Mezarlıklar :

Türk Mezarlığı ve Rum Mezarlığı
Rus Tutsaklar Anıtı
Süslü Mezar

Arkeolojik Kalıntılar:

Değirmenburnu Değirmeni
Değirmen Tepesi Değirmeni

Yerleşim ve Ulaşım Dokusu

Yerleşim Dokusu (Şekil 5.50)

Ada içi Ulaşım Ağı (Şekil 5.51- Şekil 5. 52)

Toponomi (Şekil 5.55 ve Çizelge 5.6)

Rekreasyonel ve Turistik Alanlar

Konaklama mekanları:

Halki Palas Otel, Özdemir Pansiyon, Prenset Pansiyon

Mesire alanı ve parklar:

Değirmenburnu mesire alanı, İsmet İnönü parkı ve çocuk parkı

Plajlar:

Değirmen Plajı, Sadık Bey plajı, Asaf plajı, Kablo Plajı, Alman koyu plajı, Çam Limanı plajı, Mendirek plajı

Su sporları Kulübü

Manastırlar ve Kiliseler:

Aya Tirida manastırı ve Kilisesi
Panayi Manastırı ve kilisesi
Aya Yorgi Manastırı ve Kilisesi
Aya Nikola Kilisesi
Hristos Makaryos Manastırı
Terk-i Dünya Manastırı

Ayazmalar:

Ayia Paraskevi Ayazması
Ayia Effemia Ayazması
Ayios Nikitas Ayazması

Tarım Alanları

Günümüzde tarım alanı kalmamıştır.

Deniz Eğitim Kuruluşu

Deniz Harp Okulu (Deniz Lisesi)

Adadaki mevcut alan kullanımları belli başlıklar altında toplanarak çizelge 5.5'te gösterilmiş olup her biri tarihleri, oluşumunda etkili olan sebepler ve bu sebeplerin alanı nasıl biçimlendirdiği gibi bilgileriyle daha detaylı olarak incelenmiştir.

5.3.1 Kıyı ve deniz yapıları

Denizel peyzajın gözlemlendiği alanlarda görülen en öznel yapılar kıyı ve deniz yapılarıdır. Bu yapılar; Ticari ve yat limanları, balıkçı barınakları için limanlar, kıyı koruma yapıları (dik kıyı duvarları gibi), rıhtım, iskeleler, dalgakıranlar, mendirek, fener ve deniz ulaşım yolları gibi yapıları ve oluşumları kapsamaktadır. Heybeliada'da bulunan kıyı ve deniz yapıları şekil 5.17'de harita üzerinde gösterilmiştir.

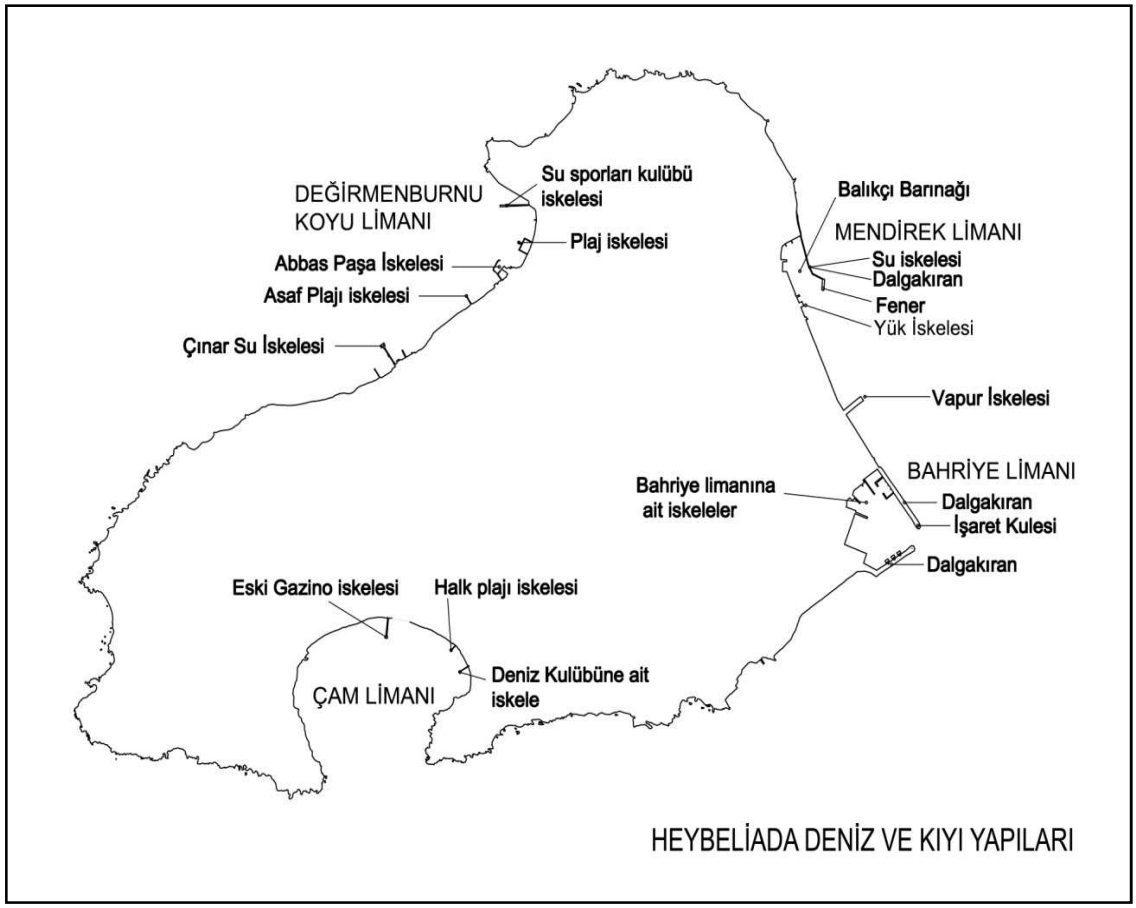

Şekil 5.17 Heybeliada deniz ve kıyı yapıları (Orijinal 2010, Anonim 2010h)

a. Limanlar, iskeleler, rıhtımlar, dalgakıranlar

Adada bulunan liman, iskele, rıhtım, dalgakıran gibi yapılar genellikle denizcilik, taşımacılık ve balıkçılık faaliyetlerinin alan kullanımına yansımaları olmakla birlikte rekreasyonel anlamda kullanımları da görülmektedir.

Limanlar, gemilerin barındıkları, yük alıp boşalttıkları, yolcu indirip bindirdikleri, çeşitli tesisleri bulunan tabii veya suni olan deniz kenarı yapılarıdır. Önceleri doğal koy, körfez gibi alanlar bu işlemi görmekteyken daha sonra teknolojinin ilerlemesiyle yapay limanlar yapılmıştır. Bu şekildeki limanlar genellikle dalgakıranlarla korunmaktadır. Dalgakıranlar kıyıdaki yapıları, tekneleri, dalgaların yıpratıcı etkisinden korumak veya gemilerin yük alıp boşaltmasını sağlamak amacıyla liman ve iskele önlerine yapılan uzun setlerdir. Genellikle yapay limanlarda yapılır. Heybeliada'da Bahriye Limanı ve Mendirek Limanı dalgakıranlarla korunmaktadır.

İskeleler, deniz taşıtlarının yanaştığı, çoğu tahta ve betondan yapılmış, denize doğru uzanan yapılardır. Heybeliada'da bulunan tüm limanlarda çeşitli amaçlarla kullanılan iskeleler bulunmaktadır.

Rıhtımlar deniz kıyısında doldurularak yapılan, gemilerin indirme bindirme veya yükleme boşaltma yapabileceği yerlerdir. Heybeliada'da biri Deniz Lisesi sınırları içinde, diğeri halkın kullanımına açık olmak üzere iki adet rıhtım bulunmaktadır.

Adanın 4 limanı bulunmaktadır. Birincisi Büyükada'ya bakan yöndeki Bahriye Limanı, ikincisi rıhtımın batı yönündeki mendirek; üçüncüsü plajın yanında, Değirmen Burnu koyu ve en büyüğü de Çam Limanı'dır.

Bahriye limanı

Adanın doğusunda, Deniz Lisesi sınırları içinde bulunan Bahriye Limanı (Şekil 5.18), daha önce buradaki yalısında yaşayan Skarlatos Karacas tarafından yaptırılmıştır.

Karacas'ın ölümünden sonra burası kamulaştırılarak 3. Selim tarafından Levent Kışlası haline getirilmiştir (Tuğlacı 1992). Şu an deniz lisesi adı altında olan bu alan askeri bölge olarak sınırlandırıldığından halkın kullanımına kapalı bir limandır. Yapay bir liman oluşumudur. Taşlardan yapılmış 2 adet dalgakıran ile korunmaktadır.

Şekil 5.18 1991 yılında Bahriye Limanı (Gülen 1991)

Okulun Maltepe'ye doğru bakan bir rıhtımı (Şekil 5.19) bulunmaktadır. 1893 yılında bu rıhtım denize doğru genişletilmiştir (Tuğlacı 1992). Bu alanda dikili olan Yavuz Zırhlısı'nın sancak direği (Şekil 5.20) anıtsal bir yapı olmakla birlikte gözlem kulesi görevi de yapmaktadır. Ayrıca dalgakıranlardan doğuya bakan tarafta olanın ucunda bir işaret kulesi bulunmaktadır.

Şekil 5.19 Deniz Lisesi rıhtımı (Orijinal 2010)

Şekil 5.20 Deniz Lisesi sancak direği (Orijinal 2010)

Mendirek Limanı

Adanın en yoğun kullanım alanlarından biri de Mendirek'tir (Şekil 5.21 - 5.22). Adanın kuzeydoğusunda anakaraya bakan kısmında yer almaktadır.

Şekil 5.21 20 yy. başlarında Heybeliada Mendirek Limanı (Tuğlacı 1992)

Şekil 5.22 Mendirek (Orijinal 2010)

Mendirek eskiden kaba taşlardan oluşturulmuş yapay bir limandır. Tarak gemisi ile suyun dibi taranarak derinleştirilmiş, mendirek uzatılarak üzeri gezilebilir duruma getirilmiştir. Mendireğin uç kısmına ise bir fener yerleştirilmiştir. Rıhtım yapıldıktan sonra liman şimdiki halini almıştır (Gülen 1985).

Şekil 5.21'de görüldüğü üzere eskiden daha doğal görünümlü, yapay malzeme kullanımının olmadığı bir alandır. Kullanım yoğunluğu artınca, özellikle balıkçılık ve taşımacılık gibi ekonomik faaliyetlerin etkisiyle biçimlendirilmiştir. Genellikle balıkçıların kullandığı ve deniz taşımacılığının yapıldığı limandır.

Değirmen Burnu Limanı

Adanın kuzeybatı kesiminde bulunan Değirmen Burnu limanı (Şekil 5.23 - 5.24) doğal bir koy oluşumundan faydalanılarak liman haline getirilmiştir. Değirmen Burnu sayesinde kuzey rüzgârlarından korunmaktadır. Rekreasyonel ihtiyaçlara cevap veren bu alanda su sporları kulübü ve plaj bulunmaktadır.

Şekil 5.23 Değirmen Burnu Limanı (plaj koyu)- Asaf Deniz Hamamı- Abbas pasa yolu ve kayıkhanesi (Gülen 1991)

Şekil 5.24 Değirmen Burnu Limanı (Orijinal 2010)

Şekil 5.23'de görüldüğü gibi bu liman eskiden sadece birkaç iskelenin olduğu bir plaj olarak kullanılmaktadır. Çevresinde tarım alanı bulunmakta ve yapılaşma görülmemektedir. Şu anki durumu (Şekil 5.24) ile karşılaştırıldığında limanın çevresindeki yoğun kullanım göze çarpmaktadır. Özellikle Değirmen Burnu kıyısına kurulmuş olan su sporları kulübü ve kıyı kenarına yakın yapılaşmalar dikkat çekmektedir.

Çam Limanı

Adanın en büyük limanı Çam Limanı'dır ve doğal bir oluşumdur. Adanın güneyinde bulunmaktadır. Bu alan birçok rekreasyonel aktivitenin gerçekleştirildiği adanın en gözde yerlerinden biridir. Tekne seyahati yapanların, yelken sporu ile ilgilenenlerin, yüzüp, amatör olarak balık tutmak isteyenlerin uğrak yeridir.

Şekil 5.25 1969 yılı Çam Limanı'nın kuzeyden görünümü (Kayam 1969-70)

Şekil 5.26 Çam Limanı kuzeyden görünüm (Orijinal 2010)

Şekil 5.27 1969 yılı Çam Limanı'nın kuzey doğusu (Kayam 1969-70)

Şekil 5.28 Çam Limanı kuzeydoğusu (Orijinal 2010)

1969 yılı (şekil 5.25 ve 5.27) ve şimdiki durumu (Şekil 5.26 ve 5.28) karşılaştırıldığında koyun kuzeye doğru toprak derinleştirilerek genişletildiği görülebilmektedir. Aynı zamanda kıyı alanda eskiye oranla artan bir plaj yapılaşması ve yoğun bir kullanım söz konusudur.

Vapur İskelesi

Adanın uygun yerlerinde kurulmuş iskeleler vardır. Adanın tam doğuya bakan bölümünde bir vapur iskelesi (Şekil 5.29, 5.30, 5.31) bulunmaktadır. İlk vapur iskelesi yine aynı yerinde, ahşap, oymalı süslü kuş kafesi gibi yapısı olan bir iskele olup 1940 yılında tamiri ile şimdiki beton iskele halini almıştır (Gülen 1985). İskele rıhtımdan anakaraya doğru uzanan bir yapıdır. Rıhtım yapılmadan önce (Şekil 5.32) adanın bu kısmı kumlu çakıllı bir alandır. Kıyıda bulunan yapılardan denize doğru uzanan küçük iskeleler bulunmaktadır (Şekil 5.32). Bu alan daha sonra 1936 yılında, mendireğin olduğu kısımdan itibaren toprak kazılarak sahil doldurularak rıhtım (şekil 5.33 ve 5.34) yapılmıştır.

Şekil 5.29 Heybeliada Vapur İskelesi (Orijinal 2010)

Şekil 5.30 1890 yılında Vapur İskelesi (Anonim 2010k)

Şekil 5.31 Heybeliada Vapur İskelesi 1900'lü yıllar (Tuğlacı 1992)

Şekil 5.32 19 yy sonlarına ait bir kartpostalda Heybeliada (Tuğlacı 1992)

Şekil 5.33 1936 rıhtım ve iskele caddesi yapımı (Anonim 2010k)

Şekil 5.34 Rıhtım (Orijinal 2010)

Rıhtımın doldurulması ile adanın sahil kısmında olan yapılar, önlerinde dolgu kısma yapılan yapıların inşa edilmesiyle arkada kalmıştır. Şekil 5.31'de rıhtıma yapılan yapılar yapım aşamasında görülmektedir. Vapur iskelesinin bu rıhtıma bağlı olması adanın en kalabalık ve yoğun kullanım alanını bu bölge yapmaktadır. Bu alan adada merkezi bir konuma sahiptir.

Mendirek İskeleleri

Adanın diğer iskelelerinden biri de kuzey doğudaki Ümit tepenin altına isabet eden yerdeki mendirektedir. Buraya su iskelesi (Şekil 5.35) de denilmektedir. Bu iskeleye su tankerleri, zerzevat motorları vs yanaşmakta ve demirlemektedir. Adanın ithal ve ihraç maddeleri bu iskeleye getirilmektedir. Bu iskelenin hemen ilerisinde yük iskelesi (Şekil 5.36) bulunmaktadır. Burada küçük kayık ve motorlar barınmakta, yanaşıp bazı yükler getirmektedirler. Fotoğraflarda da görüldüğü üzere buradaki iskelelerin genel amacı taşımacılık faaliyetini yerine getirmektir.

Şekil 5.35 Yük İskelesinden Su İskelesi'nin görünümü (Orijinal 2010)

Şekil 5.36 Yük İskelesi (Orijinal 2010)

Değirmen Burnu Limanı iskeleleri

Değirmen Burnu limanında su sporları kulübüne bağlı bir iskele, plajda halkın kullanımı için de bir iskele bulunmaktadır. Alanda bulunan bir diğer ve tarihi önemi olan iskele de yeni iskele sokağının sonunda denize uzanan Abbas Paşa İskelesi'dir. Ayrıca bu iskelenin başında bir de kayıkhane bulunmaktadır. Abbas Paşa İskelesi'nin güneybatısında Asaf plajı içerisinde de plaja ait bir iskele bulunmaktadır. Bu iskelelerin yanı sıra kıyıdaki yapıların bazılarının da denize uzanan küçük iskeleleri bulunmaktadır. Bu iskeleler şekil 5.37'de görülmektedir.

Şekil 5.37 Değirmen Burnu koyunda bulunan diğer iskeleler (Orijinal 2010)

Çınar bölgesi iskelesi

Asaf plajının güneybatısında Çınar bölgesindeki su iskelesi (Şekil 5.38) bulunmaktadır. Bu iskele ve çevresi genel olarak Çınar diye adlandırılmaktadır. Adını sahilde bulunan büyük çınar ağacından almaktadır. Gülen (1985) bu bölgenin Bizans döneminde tersane

olduğunu ve bir süre öncesine kadar su içerisinde bu tersaneden kalma duvarların görülebildiğini belirtmiştir. Şu an Çınar bölgesi Deniz Lisesi Piknik alanı sınırları içerisinde bulunmaktadır.

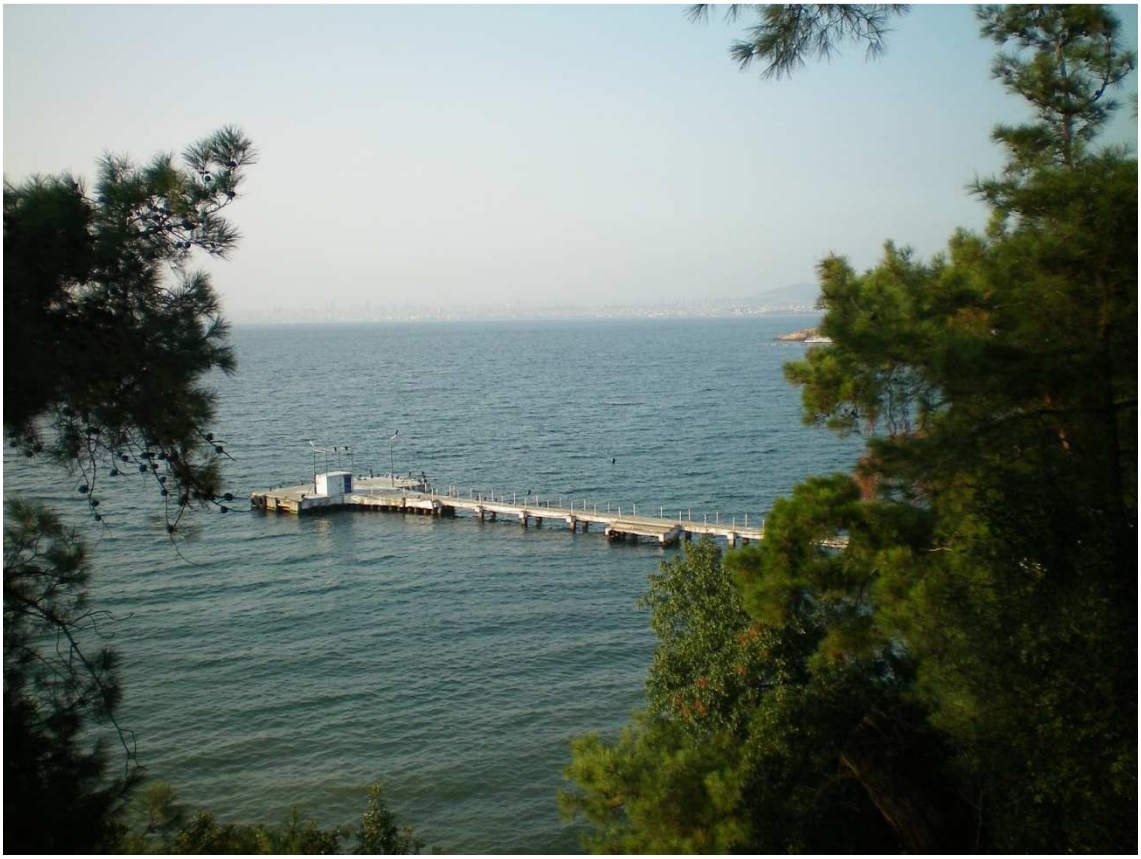

Şekil 5.38 Çınar Bölgesi Su İskelesi (Orijinal 2010)

Çam Limanı İskeleleri

Adada bulunan en eski iskelelerden birisi de Çam Limanı'nda bulunmaktadır. Gülen (1985)'in belirttiğine göre bu iskele kiremit örtülü süslü sundurması, yanında ahşap evi, bahçesinde de havuzu olan bir gazino-lokantadan kalmıştır. Daha sonraları gazino yıkılmış, denize dik duvarları ve iskelesi kalmıştır.

Şekil 5.39'da görüldüğü gibi 1930'lu yıllarda iskele o zamanki imkânlar doğrultusunda el yapımı bir konstrüksiyona sahipken daha sonra yenilenmiştir (Şekil 5.40).

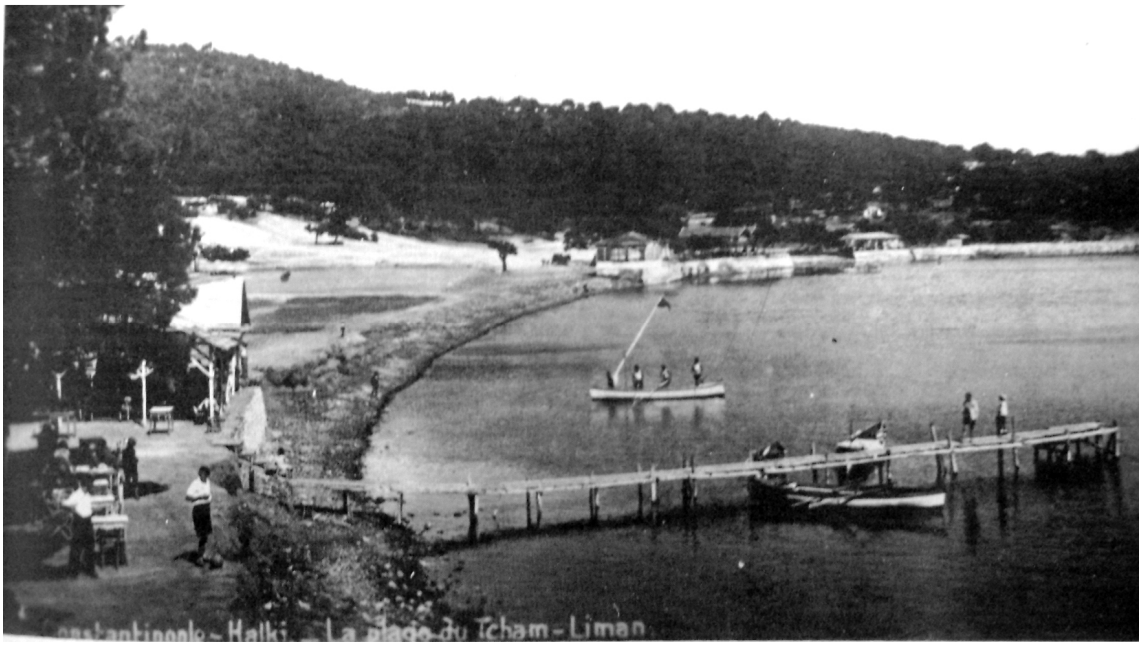

Şekil 5.39 1930lar Çam Limanı'nın batı yakasındaki kücük kır gazinosu ve iskelesi (Gülen 1991)

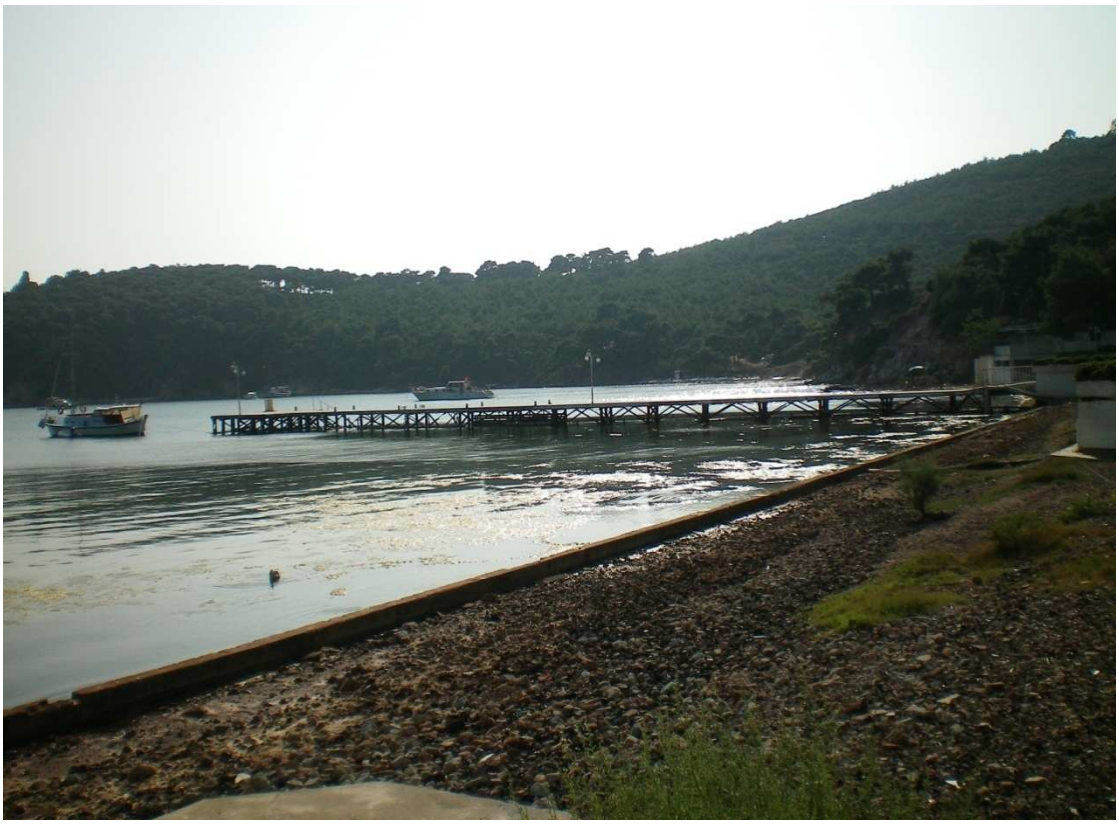

Şekil 5.40 Çam Limanı eski gazino İskelesi (Orijinal 2010)

Şekil 5.41 Çam Limanı diğer iskeleler (Orijinal 2010)

Çam limanında ayrıca halkın plaj içinde kullanımı için bir iskele ve hemen yakınında bu yıl açılmış olan denize girmek için yapılmış kulübe ait bir iskele daha bulunmaktadır (Şekil 5.41).

Tüm bu iskelelerin yanı sıra Bahriye Limanı içerisinde Deniz Lisesi'ne ait olarak kullanılan iskeleler de bulunmaktadır.

b. Balıkçı barınakları, dalyanlar ve balık havuzları

Denizel kültürel peyzajın alan üzerine yansımalarından biri de balıkçılık faaliyetinin ekonomik gayelerle gelişimi sonucu özellikle kıyı alanlarında yapılanan balıkçı barınakları, balıkçı kulübeleri gibi kıyı yapıları ve su üzerinde yapılanan dalyanlar, balık havuzları gibi deniz yapılardır. Heybeliada'da bir adet balıkçı barınağı bulunmaktadır. Bu barınak (Şekil 5.42 ve 5.43) mendirek limanı içinde yer almaktadır.

20yy.'a ait resimde (Şekil 5.43) görüldüğü üzere daha doğal bir barınak iken şu an çevresindeki kıyı yapıları ve denize uzanan kıyının betonla kaplanması ile daha yapay bir görüntüye bürünmüştür.

Şekil 5.42 Balıkçı barınağı (Orijinal 2010)

Şekil 5.43 20yy. başlarında mendirek limanı balıkçı barınağı (Tuğlacı 1992)

Balıkçılık faaliyeti zamanla ticari amaçla yapılmaya başlayınca haksız rekabeti önlemek, ticari ilişkileri kontrol etmek ve balıkçı esnafının haklarını korumak amacıyla, alanda su ürünleri kooperatifi kurulmuştur.

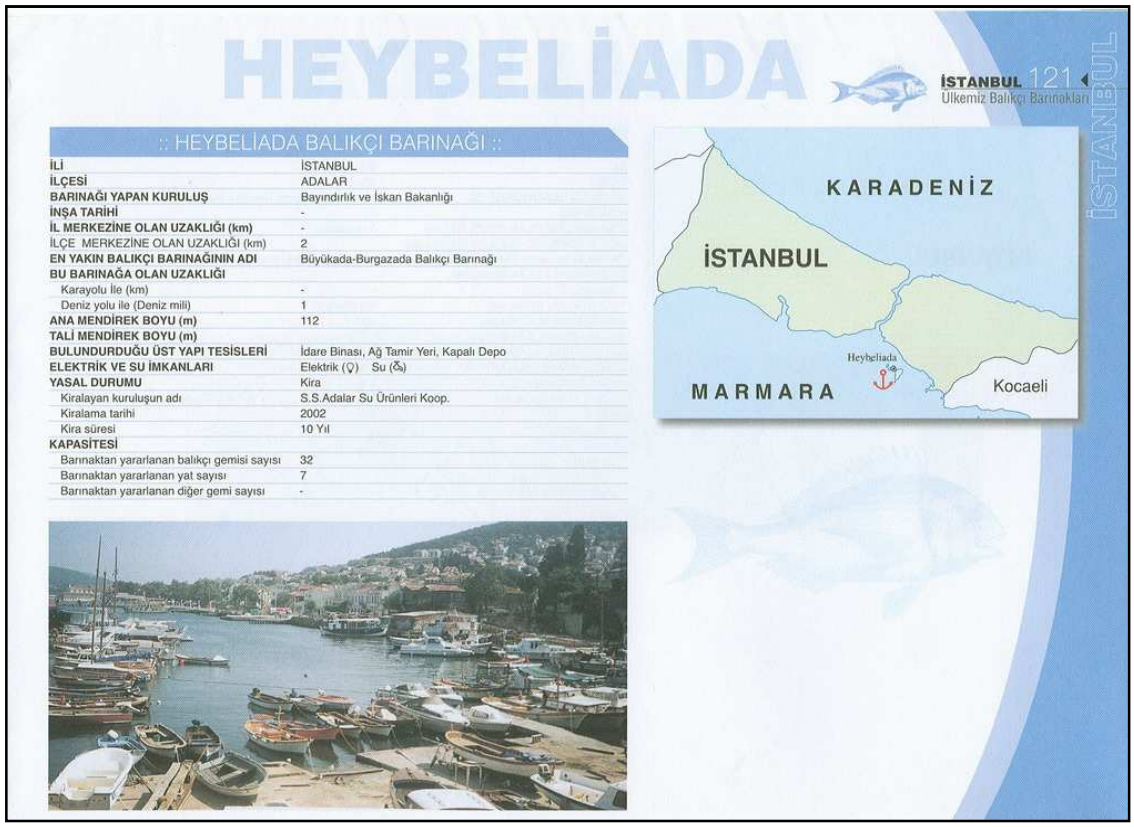

Şekil 5.44 Heybeliada Balıkçı barınağı ile ilgili bilgiler (Anonim 2010d)

Adada dalyana uygun yerler yoktur. Eskiden adaya en yakın dalyan Büyükada'da da olup daha sonra kaldırılmıştır. Geçmişte balık avı serbest olarak adanın her tarafında yapılmaktayken günümüzde adanın etrafında her türlü balıkçılık serbest değildir. Belli yasalar ve kurallara bağlıdır. Adada balıkçılığın korunmasına dair ilgili bir mevzuat da Tarım Bakanlığının 2/1 numaralı Ticari Amaçlı Su Ürünleri Avcılığını Düzenleyen Tebliğ ve Haritasıdır. Bu tebliğe göre gırgır avcılığı gibi yanlış avlanma su ürünlerinin zenginliğini yok etmektedir. Bu tür avcılık deniz dibinde hem altyapıda (deniz dibinden geçen ve adalara elektrik, su, doğalgaz taşıyan borulara verdiği zararlar gibi) hem de balık türü çeşitliliğinde olumsuz sonuçlar doğurduğu için olabildiğince yasaklanması hedeflenmiştir.

Balıkçılık faaliyeti kıyı yapılaşması olarak, sadece balıkçı barınakları ile sınırlı değildir. Bunun yanı sıra bu alana yakın yapılar da bu faaliyetle yakından ilgili, balıkçıların vakit geçirdiği ve balıkçı kültürünün yaşatıldığı alanlara dönüşmüştür.

1930'lu yıllardan önce Poridis (2001/2)'in anlatımına göre; ada balıkçılarının sosyal hayatı balıkçı barınağı çevresindeki küçük kahvehane ve balıkçı meyhanelerinde geçmektedir. Fakat 1926 yılında rıhtım faaliyetinin başlaması ve 1936 yılında rıhtımın yapılmasıyla, kıyısında ahşap kazıklar üzerinde denize taşmış terasları ve kapalı camları ile büyük gazinoların yer aldığı, önlerindeki küçük iskelelerde sandalların bağlandığı balıkçı kahveleri bulunan liman, varlık nedenleri olan denizden koparılmış ve bu mekânlar işlevlerini yitirerek ortadan kalkmışlardır.

Günümüzde ada kıyılarında bazı balıkçı kulübelerine de rastlamak mümkündür. Bunlardan biri akvaryum plajı diye bilinen küçük kişisel bir işletmenin kıyısında (Şekil 5.45) bulunmaktadır.

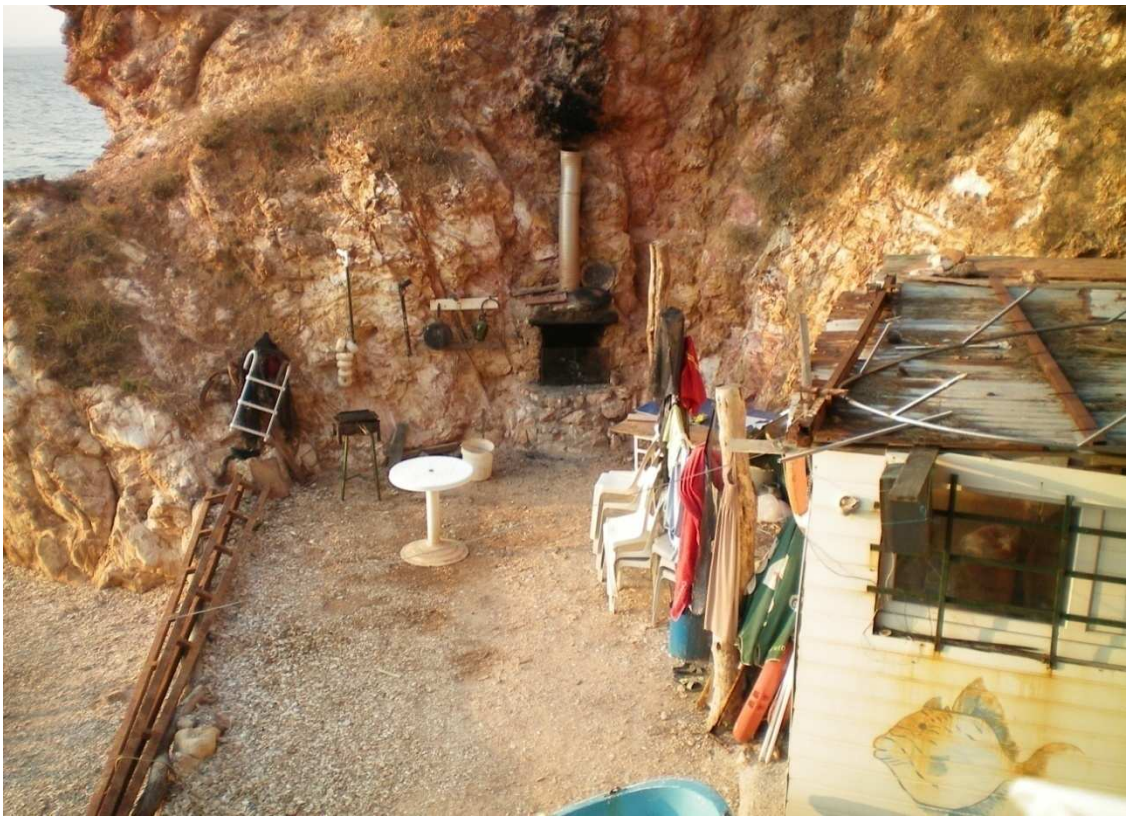

Şekil 5.45 Balıkçı kulübesi (Orijinal 2010)

c. Deniz ulaşım ağı

Deniz ulaşım ağı ile ilgili bilgiler bize denizle bağlantısı olan ya da deniz üzerinden ulaşımın mümkün olduğu yerleşik alanlar ve deniz yaşamının diğer yönleri arasındaki bağları göstermektedir. Deniz yolları, deniz yatağı değişiklikleri, giriş kontrol mekanizmaları, yol işaretleri, gemi türleri, ticari ve sosyal veya kültürel ilişkiler gibi çok sayıda çevre özelliklerinden etkilenmektedir. Bu etkenlerdeki değişimler deniz yollarında ve konumunda değişime neden olabilecek etkidedir (Duncan 2006). Alanın doğal yapısına bağlı özellikleri deniz ulaşımının şeklini belirleyen önemli bir faktördür.

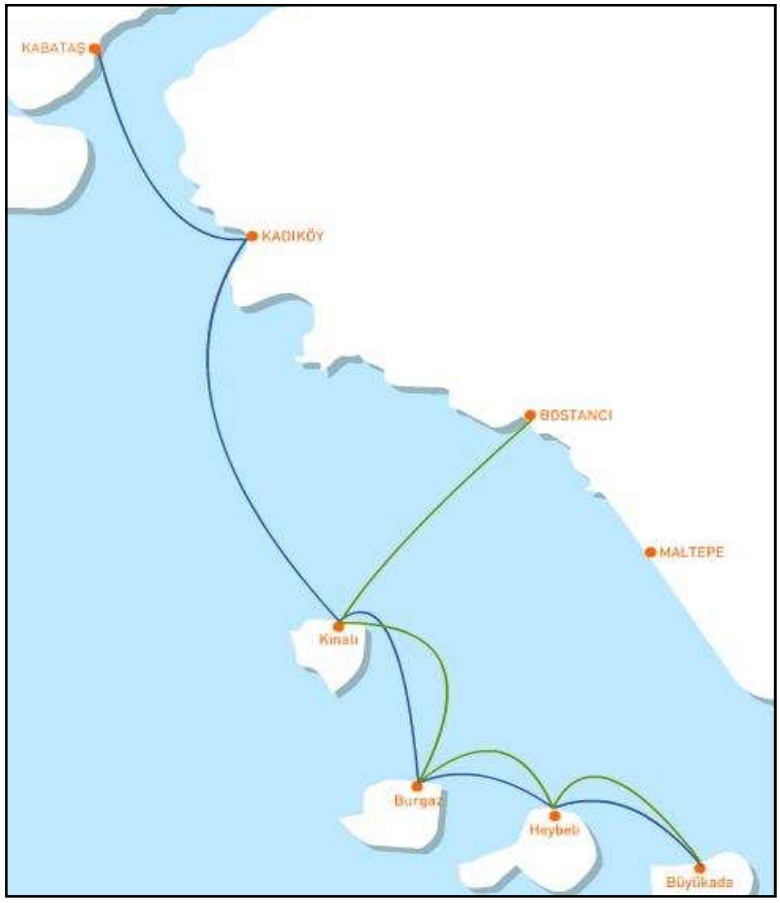

Şekil 5.46 İstanbul Şehir hatları vapur ulaşım ağı (Anonim 2010e)

Heybeliada deniz ulaşımında ana ulaşım için kullanılan iskelenin yeri, özellikle diğer adalarda da olduğu gibi adanın anakaraya bakan yönünde konumlanmıştır. Deniz yolu güzergâhların belirlenmesinde alanlar arası mesafelerin yanı sıra alandaki deniz altı

batimetrisinin yani deniz altının jeomorfolojik yapısının önemi büyüktür. Bu özellik kullanılan ulaşım araçlarının da yapısını etkilemektedir.

Gülen (1991)'in anlatımına göre; eskiden ada ulaşımı 10-12 çiftelik büyük kayıklarla sağlanmaktadır. Tophaneden kalkan bu büyük kayıklar adalara uğradıktan sonra son durak Büyükada'ya 3 saatte varmaktadır. Adalara uğrayan ilk yandan çarklı vapurlar; Halep, Bağdat, Basra, Bartın, Eser-i Şevket ve Kalamış vapurlarıdır. 19.y.y. sonlarında adada yelken, vapur ve ticaret gemilerinin onarımı için ufak bir tersane ve dok da bulunmaktadır (Tuğlacı 1992). Günümüzde, Denizcilik İşletmesi'nin tarifeli şehir hatları gemilerinin İstanbul'un Sirkeci sahilinden adalara sürekli seferleri ile ulaşmak mümkündür. Kabataş, Kadıköy ve Bostancı'dan tarifeli vapur seferleriyle, Kabataş ve Bostancı'dan tarifeli Deniz otobüsü seferleriyle (Şekil 5.46) ve Kartal, Maltepe, Bostancı'dan kalkan özel yolcu motorlarıyla adaya ulaşım mümkündür (Anonim, 2010b) Adadaki mendirek üzerinde bulunan Fener ve ulaşım güzergahı üzerinde deniz üzerinde bulunan dubalar da deniz ulaşımının peyzaj üzerine yansımalarını göstermektedir.

5.3.2 Deniz eğitim kuruluşları

Denizel peyzajlarda görülen önemli göstergelerden biri de deniz ile ilgili eğitim veren kurum ve kuruluşların alanda bulunma olasılığının fazla oluşudur. Bunun en büyük sebebi denizden en etkin şekilde yararlanmaktır. Bu sebebin yanı sıra tarih boyunca yaşanmış deniz savaşları da bu gibi kuruluşların yapılanmasında önemli rol oynamıştır. Heybeliada'da bulunan Deniz Lisesi adanın denizel kültürel peyzajında önemli bir yere

Deniz Lisesi ve Tersane

Deniz Lisesi (eski adıyla Deniz Harp Okulu)'nin kuruluşunda etkili olan faktör savaş zamanı deniz kuvvetlerinin yetersizliğinin hissedilmesi olmuştur. İlk olarak adanın kuzeydoğu kıyısında daha küçük bir yapılanma olarak başlayıp zamanla sınırlarını genişletmiştir.

Günümüzde Heybeliada Deniz Lisenin arkasında kalan geniş alanda kurulu olan lojmanlar ve sosyal tesis de Deniz Lisesi sınırları içerisindedir. Bunun yanı sıra adanın Değirmen ve Manastır Tepeleri arasında bulunan Deniz Lisesi'ne ait hazırlık sınıfının okutulduğu yapılar ve Çınar bölgesi diye adlandırılan plaj ve piknik yeri de bulunmaktadır. Şekil 5.47'de Deniz Lisesi ve lise ile ilgili yapılaşmaların ada içerisindeki konumları görülebilmektedir. Uzun (1991)'un belirttiğine göre ek tesisleri ile birlikte 16ha alan kaplamaktadır.

[Belgeden bir alıntı veya ilginç bir noktanın özetini yazın. Metin kutusunu belge içinde herhangi bir yere konumlandırabilirsiniz. Kısa alıntı metin kutusunun biçimlendirmesini değiştirmek için Metin Kutusu Araçları sekmesini kullanın.]

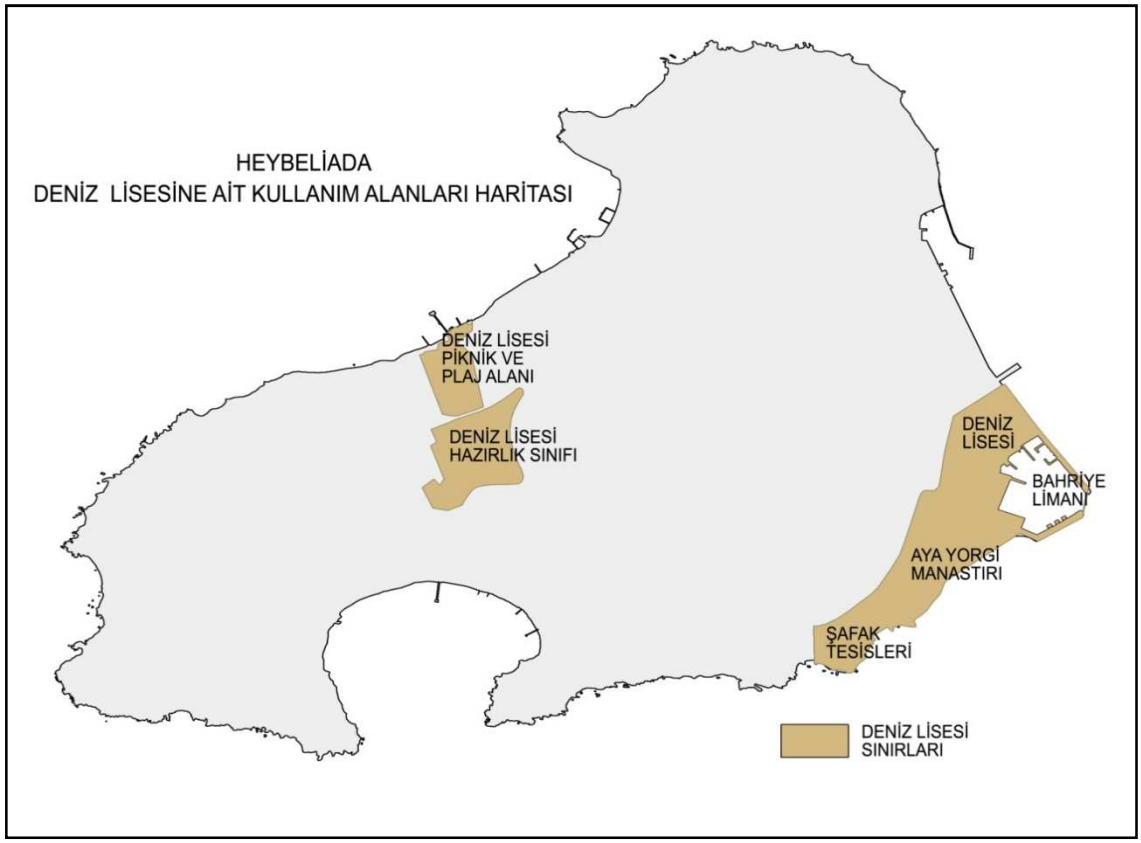

Şekil 5.47 Heybeliada Deniz Lisesi'ne ait kullanım alanları (Orijinal 2010, Anonim 2010h)

1960'tan sonra Bahriye'nin adadaki etkinliği artmıştır. Daha 1940'larda bahriyeye devredilen Panayia Manastırı restore edilmiş, buraya yeni binalar eklemiş, ormanın önemli bölümleri okulun sınırları içine alınmış, bu arada sahildeki Çınar bölgesi de bahriye plajı olmuştur. Ayrıca şafak yöresinde, Aya Yorgi Manastırı'nın tüm çevresi sahildeki şafak koyu ve Kadınlar şafağı da kamulaştırılmış, bu alana bahriye plajları yapılmış, Şafak Gazinosu ve çevresi tamamen değiştirilerek buraya bahriye dinlenme tesisleri kurulmuş, ayrıca Aya Yorgi Manastırı'nın küçük sıra evleri yıkılmış, buraya da büyük bir ordu evi inşa edilmiştir (Gülen 1985).

Şekil 5.48 Heybeliada Deniz Lisesi (Orijinal 2010)

Deniz Lisesi'nin adaya yerleşmesi adayı çeşitli şekillerde etkilemiştir. Özellikle adanın doğu kıyılarında önemli bir yapılaşma durumu söz konusu olmuştur. Daha önce adada halkın kullanımına açık olan alanlar deniz lisesi sınırlarına alınarak kamulaştırılmış ve bu alanlara lisede okuyan öğrenciler, eğitim veren öğretim görevlileri ve öğrencilerin yakınları için gerekli görülen yapılar ve sosyal tesis alanları yapılarak gerekli diğer olanaklar sağlanmıştır. Deniz Lisesi'nin adaya gelişi adadaki ilk bayındırlık işlerinin başlamasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra adanın bu kısmında Türk nüfusunun artışını sağlamış, okulda okuyan ya da eğitim veren öğretim görevlilerinin çoğu adaya yerleşerek adadaki kültürel çeşitliliğin bir parçası olmuşlardır. Bu bölge Beylik Mahallesi adıyla ilk Türk yerleşiminin yoğun olduğu bölge niteliğini kazanmıştır.

5.3.3 Tarım alanları

İnsanlar yerleşik düzene geçtiklerinde aynı zamanda bu ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak yerleşim alanı çevresinde veya yerleşim bölgesine yakın olan tarıma elverişli alanlarda tarımsal faaliyetlerde bulunmuşlardır. Özellikle sanayi devrimine kadar insanların başlıca geçim kaynağının tarım olması, tarım alanlarının oluşumunu ve gelişimini sağlamıştır. Fakat sanayi devriminden sonra geçim kaynaklarının başka sektörlere kayması, nüfus artışı ve beraberinde yapılaşmanın artışı bu alanların giderek azalmasına sebep olmuştur. Heybeliada'da da tarımsal faaliyetlerle ilgili süreç aynı şekilde işlemiştir. Önceleri, şimdiki gibi bitişik düzen evlerle dolu olmayan ada bir köy görünümündedir. Bahçeli köşkler ve ahşap evler ve sokakların arasında çayır ve tarım alanları bulunmaktadır.

Eski kayıtlar adada zeytinlik, arpa ve buğday tarlaları olduğunu göstermektedir (Erdenen 1962, Gülen 1985). Bugünkü mendireğin karşısına düşen Papaz Dağı eteklerindeki zeytinlik, eskiden adanın en büyük zeytinliğidir. İkinci büyük zeytinlik ise Çam Limanındadır. Deniz Lisesinin güneyinden Çam Limanı'na kadar uzanan bölgede bulunan bu zeytinlik Kamariotisa Manastırı'na aittir (Tuğlacı 1992). Adadaki tarım alanlarından en büyüğü, caminin olduğu yerden başlayıp plaja kadar uzanan bölgededir. Bugünkü Orhan sokağının Papaz dağına doğru uzanan kuzeybatı yöresi Tahir Bey'in bostanıdır. Bu tarım alanında her tür sebze yetiştirilmektedir. Hüseyin Rahmi Bey Sokağı ile Turgut Reis sokağının arasındaki bölge de Hafız Kaptan'ın bostanıdır (Gülen 1985). Tuğlacı (1992)'nin anlatımına göre buralarda şarapçılık gelişmiştir. 1886 yılı kayıtlarına göre Panayia bağı yaklaşık 25 dönümlük bir araziden oluşmaktadır. 20. Yüzyılın başlarından itibaren bağlar terk edilmiş, bağların yerini binalar doldurmuştur. 20. Yüzyıl başından itibaren manastırlara ait bütün bağlık araziler ve arsalar hazineye geçmiş, böylece şarap üretimi de sona ermiştir (Anonim 2010a).

1920-1950 yılları arasında çayır diye anılan bir bölge vardır. Yukarı Mahalle ile Tepe Mahalle'yi birbirinden ayırmaktadır. Boylamasına Değirmen Yokuşu (Hüseyin Rahmi Bey Sokağı) ile Müstecip Onbaşı Sokağı, enlemesine Kürekçi Bahri Sokağı ile Akça Koca Sokağı arasında uzanmaktadır. (Gülen 1985).

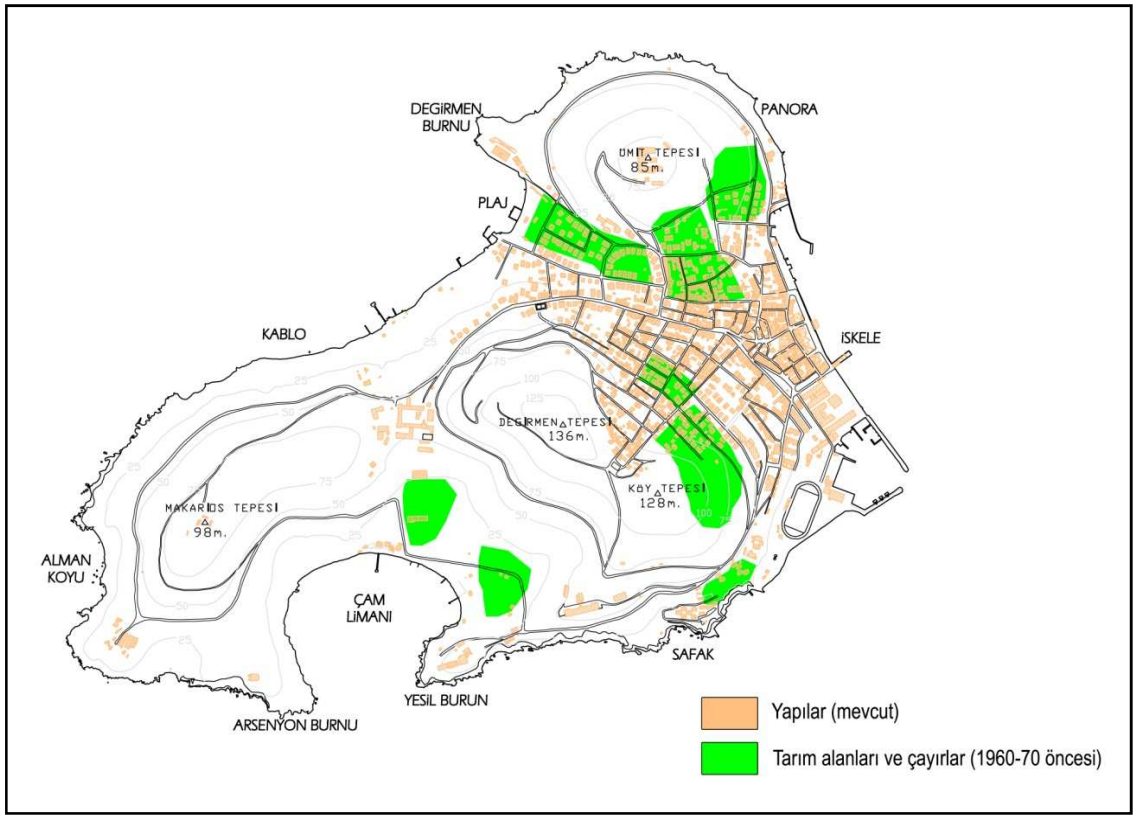

Şekil 5.49 Heybeliada'da 1970 yılı öncesi tarım alanları ve mevcut durum değerlendirmesi (Orijinal 2010, Anonim 2010h)

Eskiden adanın ikinci büyük çayırı ise bugün bahriye lojmanlarının bulunduğu Büyükada'ya bakan dik yarın üzerindeki toplu kır alanıdır. Bu çayırın karşısında da Sanatoryum'a giden yolun sağında da bir çayır bulunmaktadır (Tuğlacı 1992). Bu tarım alanları şekil 5.49'da mevcut durumla karşılaştırılmış olarak görülebilmektedir. Hali hazır haritadan yararlanılarak yapılmış olan mevcut durumu üzerine, adanın eski haritaları, fotoğrafları ve eski kaynaklara dayanarak tahmini olarak belirlenmiş tarım alanlarının gösterildiği Şekil 5.49'da görüldüğü üzere adanın düz ve düze yakın çoğu alanlarında tarım yapılmıştır. Bu alanlar yapılaşma faaliyetinin etkisiyle zamanla yok olmuştur.

Adanın mevcut durumuna bakıldığında tarım alanlardan sadece Yeşil Burun'un kuzeyine Çam Limanı'nın doğusuna düşen kesimdeki tarım alanı mevcuttur fakat işletilmemektedir. Diğer tarım alanları genellikle büyük kısmı yapılaşma sonucu yok olmuş geri kalan kısmı da artık tarım alanı olarak kullanılmayarak bu özelliğini yitirmiştir.

5.3.4 Yerleşim ve ulaşım dokusu

Alandaki yerleşim/yapılaşma ve taşımacılık faaliyeti sonucu doğal yapının özelliklerine bağlı olarak biçimlenen yerleşim ve ulaşım dokusu bize alan hakkında önemli ipuçları vermektedir. Denizel kültürel peyzaj açısından bakıldığında alandaki yerleşim ve ulaşım dokusu kıyı kullanımının olduğu yerde yoğunlaşmakta ve genellikle bu bölgeye kolaylıkla erişim sağlayan ulaşım yollarının şekillenmesi ile kendini göstermektedir. Aynı zamanda yerleşim ve ulaşım dokusu birbiriyle bağlantılı olarak biçimlenmekte ve zamanla gelişmektedir.

Ada yerleşkesi de her yeri denizle çevrili olmasına rağmen genellikle anakaraya ve anakaraya ulaşımın sağlandığı ana bölgeye (genellikle merkeze) dönük bir yerleşim ve ulaşım dokusu sergilemektedir. Diğer alanlarda ise genellikle daha seyrek ve ulaşım güzergâhlarının net çözümlenmediği bir doku mevcuttur. Heybeliada'daki yerleşim ve ulaşım dokusu da ada yerleşkelerinin bu özelliğini üzerinde taşımaktadır.

a. Yapılaşma/Yerleşim dokusu

Adayı yerleşim açısından cazip kılan başlıca özellikleri adadaki bakır madeni, yapılaşmaya uygun alanlara sahip oluşu ve balığın bolluğu olmuştur. Adanın ilk yerleşim bölgesi birçok kaynağa göre (Gülen 1985, Altınminareoğlu 1961-1962, Anonim 1994, Erdenen 1962, Tuğlacı 1992) rıhtım yapılmadan önceki, adanın kuzeyi (Ümit Tepesi) ve Güneydoğusu (Değirmen ve Köy Tepesi) arasında kalan oldukça geniş boyun bölgesidir. Bu tepelerin yamacından sahile doğru gidildikçe yerleşim sıklaşmaktadır. Ayrıca Vapur İskelesi'nin sağına doğru gelişen çarşı bölgesinde 1930'lara kadar kıyı boyunca denize çakılmış ahşap kazıklara oturan bir dizi kahvehane, meyhane ve gazino bulunmaktadır. Çarşı bölgesinden sonraki evler denize oldukça yakındır ve önlerinden dar bir yol geçmektedir. Fakat bu kısım 1935 yılında rıhtımın yapılmasıyla doldurulmuş, denizden yer kazanılmış ve üzeri yapılaşmaya açılmıştır. Şu an bu bölgede sıralanmış kafeteryalar, lokantalar ve mağazalar bulunmaktadır.

Adanın anakaraya bakan ve en yakın noktasın bu bölge olması da yapılaşma faaliyetinin bu bölgede yoğunlaşmasının sebeplerinden biridir. Diğer sebeplerinden birisi de iklim faktörüdür. Adanın bu bölgesi poyraz rüzgârını almaktadır. İstanbul için özellikle yazın serinletici olmasından dolayı oldukça önemli olan bu rüzgâr bina cephelerinin yönünü de belirlemiştir. Heybeliada için şunu söylemek mümkündür: Yerleşim lodosa sırtını dönmüştür. Marmara denizinin kuzeyinde sert poyrazın yıkıcı bir etkisi olmaz ancak sert lodos bu bölgede de yıkıcı etkileri bilinen bir rüzgârdır (Gel 2006).

Ksenofon Moye'nin 1875 senesindeki notlarında 1845'te Heybeli'de yalnızca 200 hane ve bir küçük kilise olduğu yazmaktadır (Erdenen 1962). Nitekim ulaşabildiğimiz en eski görsel belge olan Thomas Allom'un 1839'da yayınlanan Ruhban okulunun bulunduğu tepeden bakılarak çizilmiş gravürde, limanın önündeki küçük yerleşim görülmektedir. 1766'da Rum-Ortadoks Patriği Karacas'ın adaya yerleşmesi, Karcas'ın ölümünden sonra bu alanın Levent Kışlasına dönüştürülmesi, yerleşimin gelişmeye başlamasında önemli bir olay teşkil etmektedir. Şu an Deniz Lisesi olarak adada bulunan bu alan geçmişten bu zamana kadar büyük değişimler geçirmiş ve adadaki yapılaşmanın büyük bir kısmını oluşturmuştur (Şekil 5.47). 1846'da vapurun kullanılmaya başlamasıyla, ulaşım sorunu da büyük ölçüde ortadan kalktığından, adaya yerleşen nüfus fazlalaşmış dolayısıyla iskân gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde sahilde büyük otellerin, köşklerin inşası başlamıştır. Ayıca Lozan Zaferi Caddesi'nde de evlerin yapımına başlanmıştır (Gel 2006).

Anlaşılmaktadır ki adadaki ilk yerleşim bölgesini etkileyen sebeplerin başında doğal yapı ve iklim sonrasında ise anakara ile olan bağlantı şekli gelmektedir. Şekil 5.50'de de görüldüğü üzere bu bölgede evlerin daha sıkışık, yolların daha karışık ve dar olması yerleşimin ilk burada başladığı ve zamanla yoğunlaştığı bulgusunu kanıtlamaktadır. Tarım alanları bölümünde anlatıldığı gibi, adada daha önce tarım alanı olan bölgeler de iskâna açılmış ve bu bölgeler de yapılaşma ile dolmuştur (Şekil 5.49).

Adadaki yerleşim tipini kıyı merkezli bir yerleşim biçimi olarak 2 tipe ayırabiliriz. Bunlardan ilki adanın ilk yerleşim bölgesinde görülen, evlerin daha bitişik nizamda

sıralandığı, bir arada karmaşık bir doku oluşturduğu toplu yerleşim tipidir. Diğer tip ise evlerin birbirinden daha ayrık olduğu, bahçe içinde bulunan ve genellikle dağların yamaçlarına doğru yüksek kesimlerinde görülen dağınık yerleşim tipidir. Ayrıca özellikle dağların tepe noktalarında yapılanmış olan manastırlarda dağınık yerleşim tipinin örnekleridir. Fakat yerleşimin giderek yoğunlaşması dağınık yerleşim tipinin giderek azalmasına ve toplu yerleşim tipinin baskın hale gelmesine sebep olmuştur.

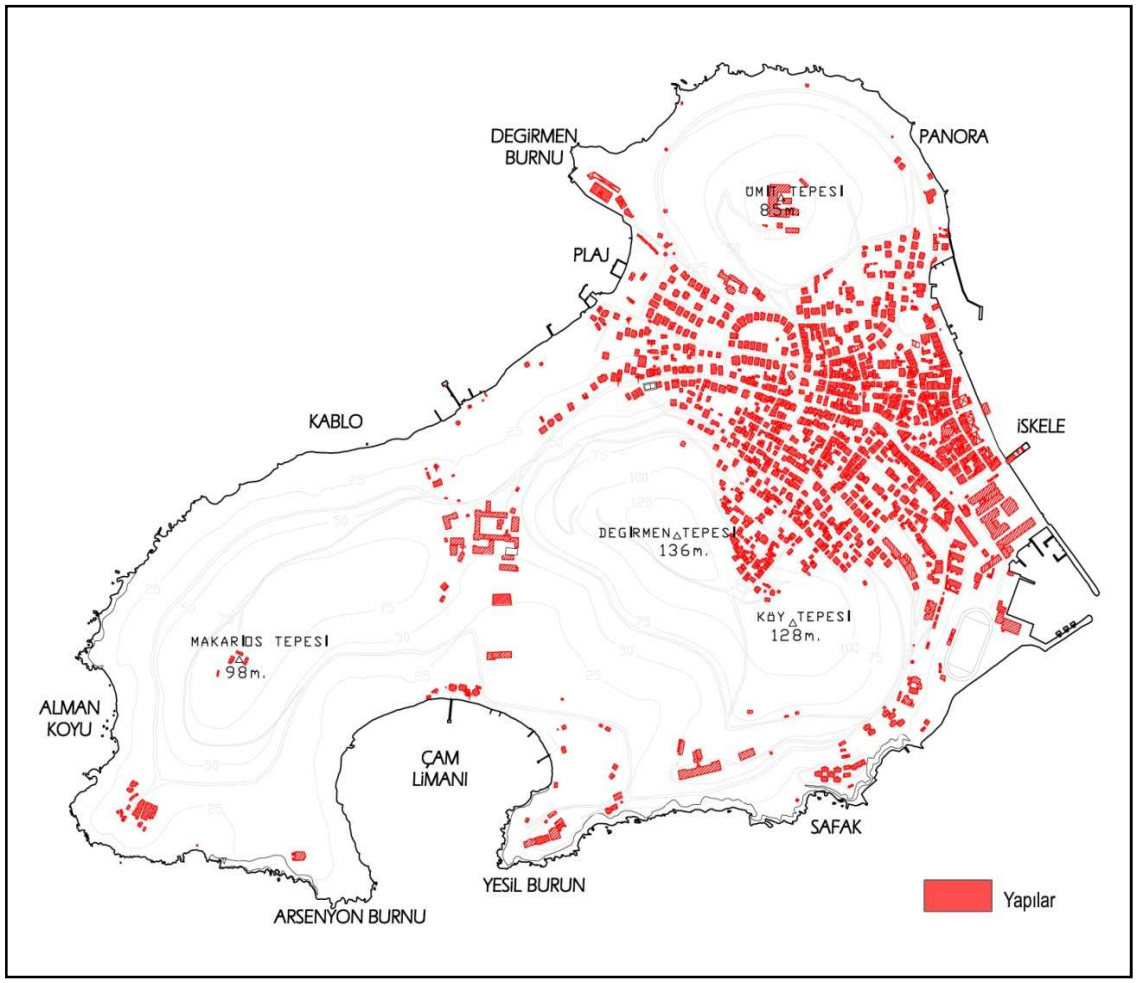

Şekil 5.50 Heybeliada mevcut yerleşim dokusu (Orijinal 2010, Anonim 2010h)

b. Ulaşım ağı/dokusu

Thomas Allom'un 1839'da yayınlanan gravürde Aya Yorgi Manastırına uzanan "selvili yol" ve bugün Lozan zaferi ve refah şehitleri caddesi olan yol tespit edilmektedir (Gel 2006). Bu yollar şu an adanın en önemli ve ana yollarıdır.

1927 den sonra toprak yollar asfaltlanmaya başlanmış olup bugün çok geniş bir yol şebekesine sahip bulunmaktadır. Her ayrı tepenin kendine has bir tur yolu olduğu gibi, bütün adaya dolaşan büyük bir tur yolu da mevcuttur. Adadaki 1950-60 dönemi bayındırlık işleri ile ihmal edilmiş yokuşlar da beton merdivenler biçimine sokulmuştur. Küçük tur yolu betonlanmıştır. Papaz dağının çevresi de düzenlenmiştir (Gülen 1985).

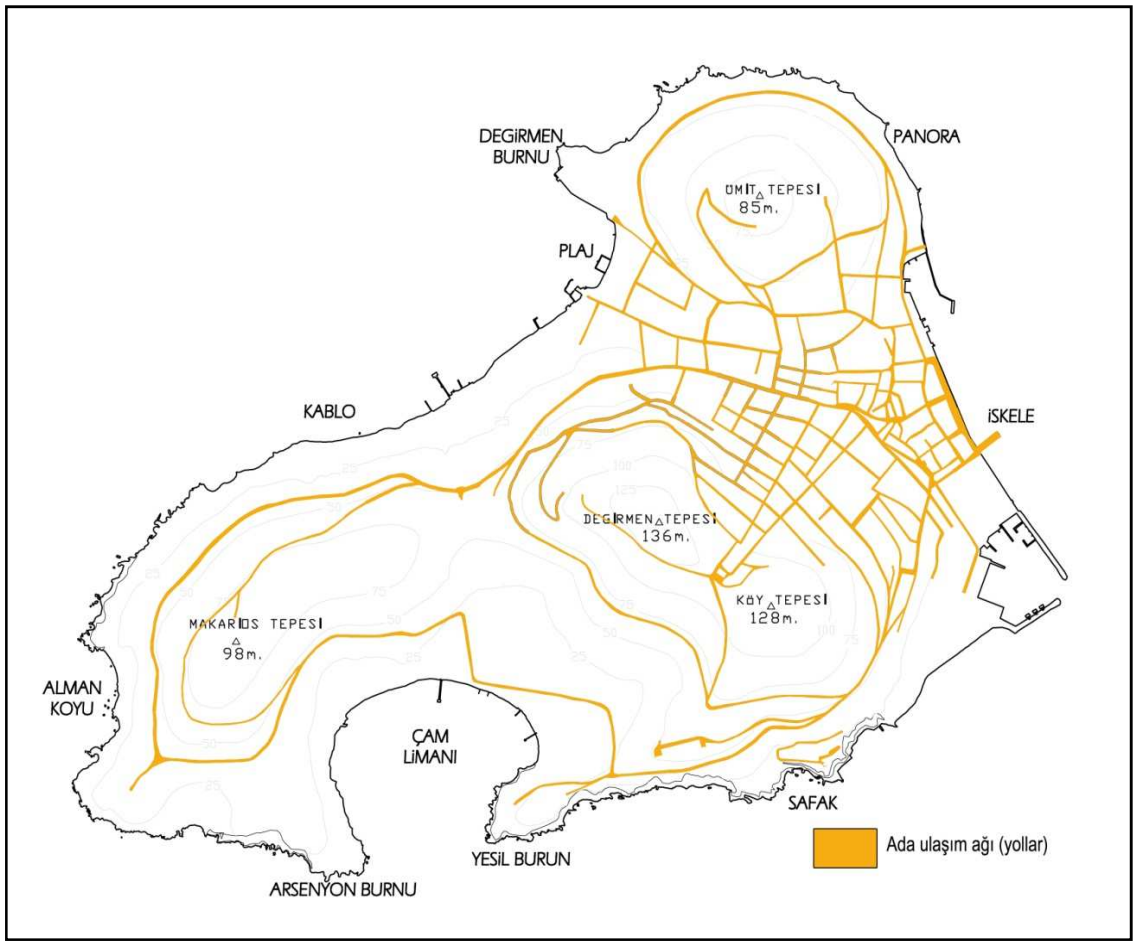

Şekil 5.51 Heybeliada ulaşım ağı (Orijinal 2010, Anonim 2010h)

Ulaşım araçları olarak faytonlar kullanılmaktadır. Adadaki havanın temizliğinin bozulmaması için motorlu araç kullanılması yasaklanmıştır. Hemen hemen her evin

bisikleti bulunmaktadır. Adanın küçük olması ve yolların her tarafa bağlanabilmesi, her yere yaya olarak da gidilmesini sağlamaktadır. Ulaşımda eskiden beri motorlu taşıtların kullanılmamış olması özellikle eski yerleşim bölgelerindeki dar yolların ve belli bir noktada yoğunlaşmış bitişik yapıların sebebini açıklamaktadır.

Adadaki ulaşım ağı şekil 5.51'de görüldüğü üzere dağ yamaçlarında dağın etrafında dönen ve düzlük alanda (yerleşimin olduğu bölge) daha sık bir ağ şeklinde biçimlenmiştir. İlk yerleşim bölgesinin olduğu bölgede dar ve karmaşık olan yollar daha sonra yerleşimin genişlediği bölgelerde ızgara sistemine yakın bir doku olarak biçimlenmiştir.

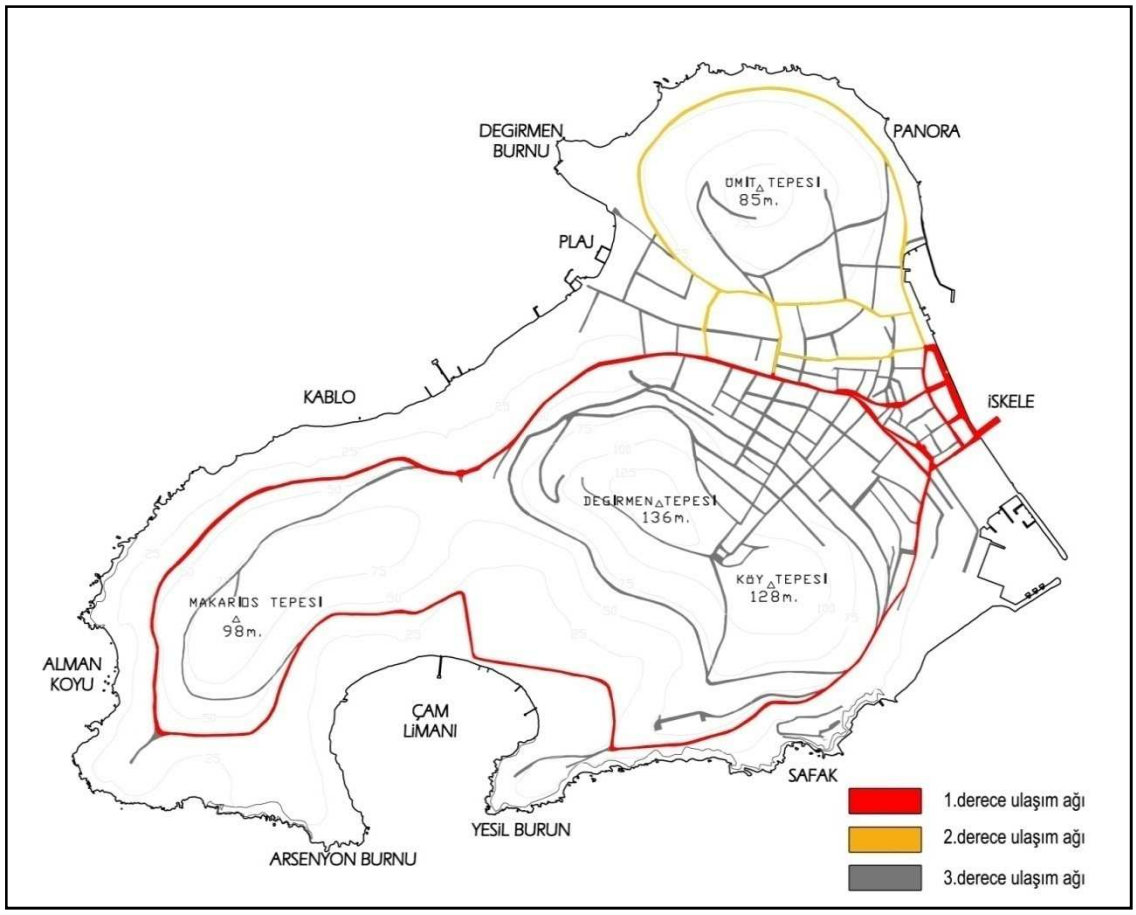

Şekil 5.52 Heybeliada ulaşım ağı derecelendirmesi (Orijinal 2010, Anonim 2010h)

Ada ulaşımındaki yollar, kullanım yoğunluğu ve potansiyeli dikkate alınarak 1.derece 2. derece ve 3. derece ulaşım ağları olarak sınıflandırılmıştır. Şekil 5.52'de görüldüğü

üzere 1. derece ulaşım ağı iskelenin olduğu rıhtım bölgesini ve Manastır, Değirmen ve Köy Tepeleri'nin etrafını dolaşarak yerleşim alanının tam ortasından geçen güzergahtır. 2. derece ve 3. derece ulaşım güzergâhları genellikle 1. derece ulaşım güzergâhına bağlanmaktadır. 2. derece ulaşım güzergâhı rıhtım bölgesinden başlayarak Ümit Tepesi etrafında dolanan ve 1. derece ulaşım güzergâhına bağlanan güzergâhtır. 3. derece ulaşım ağları ise 1. derece ve 2. derece ulağım ağlarına bağlanan ve tepelerde bulunan ya da belli bir noktaya ulaşımı amaçlayan yollardır.

Ulaşım dokusu alanın topografik yapısına bağlı olup, özellikle yerleşim ve taşımacılık faaliyetinin bir yansıması olarak biçimlenmiştir. Şekil 5.51 ve 5.52'de de görülebileceği gibi vapur iskelesinin olduğu rıhtım bölgesini merkez alan bir ulaşım dokusu meydana gelmiştir. Adanın merkezi olan bu alan taşımacılık ve yerleşimin ilk başladığı bölgedir. Bu durum alandaki deniz ulaşımının ve merkezin ada halkı için önemini göstermektedir.

c. Toponomi

Toponomi, yer isimlerinin, onların orijinlerinin, anlamlarının, kullanımlarının ve tiplendirmesinin bilimsel araştırmasıdır. Yer adlarının veriliş şeklini, anlamını ve geçirmiş olduğu değişimi inceleyen bilim dalı olan toponomi, bize araştırma yapılan alanın geçmişi (kültürel yapı, geçirdiği önemli olaylar, önemli kişilikler, kullanım amacı vs.) hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Denizel kültürel peyzajların tanımlanması için toponominin önemi, pek çok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Barber (1994)'a göre; insanlar kendileri için önemli yollardaki alanları isimlendirir ve bu takma adların analizi, bir alanın geçmiş kültürel kullanımına yorumlayıcı anlayışları ortaya çıkarabilmektedir. Sözlü tarihlerde ana hatları çizilen olaylar, çoğunlukla, elle tutulabilir incelenebilir peyzajlar içinde maddi şekilde somutlaştırılan yer isimlerinde tanımlanır ve kodlanır. Yer isimleri, bir peyzaj içinde çeşitli maksatlara hizmet eder. Yer isimleri; kültürel kimliğin, ünlü kişilerin, olayların ve tarihin idrak edilmesi ve korunması için bir anımsatıcısı olarak görev yapabilmektedir. Bunun yanı sıra tanımlayıcı navigasyonel işaretler olarak kullanılabilir, tarihsel olayları anlatır, coğrafi özelliklerle kültürel faaliyetleri

ilişkilendirir veya potansiyel kullanıcılar için bir alanın faziletlerini artırmayı amaçlar ve toplumların geçmişlerinin hem anlayışlı hem de elle tutulabilir anımsatıcısıdırlar (Duncan 2006).

Parker (2001) toponominin peyzaja bakış açısına bağlı olduğunu ve denizel peyzajın, o yerin adını aldığı fikirler tarafından tanımlanabileceğini göstermiştir (Duncan 2006). İnsanlar yaşadıkları bölgenin özelliklerine göre geçmişten bugüne değin halk dilinde bazı bölgelere isimler vermişlerdir. Bu bölgeleri betimlerken genellikle o alanın bulunduğu yerin özelliğini kullanmışlardır ve geçmişten bu zamana kadar taşınabilen bu isimler, alanın geçmişi hakkında bilgi edinebilmek açısından önemli veriler olmuşlardır.

Şekil 5.53 Glifa'nın merkezi ve kuyusu gravürü (Tuğlacı 1992)

Şekil 5.54 Glifa Kuyusu (Orijinal 2010)

Ada halkı da geçmişten bugüne değin yaşadıkları alanlara isimler vermişlerdir. Gülen (1985)'in anlatımına göre; Eskiden Orhan Sokağın başladığı yerdeki meydancığın olduğu bölgeye adını veren 1768 tarihli ünlü kuyu "Glifa"nın (Şekil 5.53) bulunduğu yere Kuyu Mahallesi denilmiştir. Şimdi bu kuyu (Şekil 5.54) asfalt çalışmaları sırasında etrafının asfaltlanması ile özelliğini yitirmiştir. Aynı şekilde caminin olduğu (ümit sokak) yerden plaja kadar uzanan yöreye "Ambela" üzüm bağları denilmiştir. Çünkü eskiden burası bağlık bahçelik olup gazino ve lokantaların olduğu bir eğlence merkezidir.

İskeleden çıkıp, sola (güneybatıya doğru) ilerleyerek Şafak Bölgesine doğru ilerlediğimizde adanın Büyükada'ya bakan cephesine gelinmektedir. Bu bölgeye Beylik Mahallesi denilmiştir. Burada Bahriye Mmektebi personeli, denizci subayları oturmaktadır. Bu bölge Türklerin yoğun olarak yerleştiği ilk bölge olmuştur. Eskiden,

deniz kenarından Aya Yorgi Manastırına kadar olan yolda iki sıralı selvi ağaçları dikili olduğu için buradaki yola "Selvili Yol" denilmiştir. Şuan ki adı Gemici Kaynağı Sokağı'dır ve selviler tek tük görülebilmektedir. Beylik Mahallesi'nden Halki Palas'a kadar olan, Refah Şehitleri Caddesi'nin yokuş yukarı uzanan bölümüne "Yukarı Mahalle" denilmiştir. Bu mahalle asfalt üzerindeki bahçeli köşklerle başlamaktadır. Eskiden Yukarı Mahalle'nin üstünde çayırlar vardır ve burada birkaç sıra evden oluşan sokak bulunmaktadır. Daha sonrasında ise Kırmızı Sokak gelmektedir ve bu sokağın üst kısmı "Tepe Mahalle" olarak adlandırılmıştır (Gülen 1985, 1991).

Adadaki yer sokak ve caddelerin isimleri çizelge 5.6'da da görülebileceği üzere genellikle ya bulunduğu yerin özelliğini taşımaktadır, ya bir olay veya kişi anısına verilmiştir ya da bir konu (obje, terim vs.) ile ilgilidir. Heybeliada'daki bu isimlerin çoğunun bulunduğu yerin özelliği ile ilgili olan; Çam Limanı yolu, Saksılı Sokak, Çiçeklidağ sokak gibi isimler ya da denizle ilgili olan; denizcilik terimleri, kaptanlar, ünlü balıkçılar, bahriyeler gibi isimler olduğu görülebilmektedir. Bu isimler Denizel Kültürün yansımalarıdır. Çizelge 5.6'da verilen isimlerin yerleri şekil 5.56'daki haritada (Ek 5) gösterilmiştir.

Adadaki önemli ulaşım güzergâhlarından biri olan Refah Şehitleri Caddesi, zihinlerde Refah Faciası olarak yer etmiş olan olayla ilgilidir. Refah Gemisi'nin ikinci dünya savaşı sırasında Mersin'den İskenderiye'ye giderken Akdeniz'de meçhul bir denizaltı tarafından 1941'de torpillenerek batırılması ile içinde bulunan başta Türk Deniz Kuvvetlerinin subaylarının hayatlarını kaybetmelerine sebep olan feci olayın anısına bu ad, Türk denizcilerinin başlıca yetişme yerlerinden biri olan Heybeliada'nın bu caddesine verilmiştir. Daha önce bu caddenin adı adanın önemli kişilerinden olan İsmet İnönü anısına verilmiş olan İsmet Paşa Caddesi (İnönü Caddesi)'dir. (Tuğlacı 1992). Kablo mevkii, adaya gelen altyapı tesisatına ait kablonun buradan geçmesinden dolayı bu adı almıştır. Ayrıca bu alanda bulunan plaj da Kablo Plajı diye adlandırılmıştır.

Çizelge 5.6 Heybeliada sokak ve cadde isimleri (Tuğlacı 1992, Anonim 2010h).

ŞİMDİKİ ADI	GEÇMİŞTEKİ ADLARI	AÇIKLAMA
Abbas Paşa Sokak	İskele Sokağı	Şahıs adı
Amiral İhsan Özel Sokak	Set Yolu Sokağı	Denizci- Şahıs adı
Ayyıldız Caddesi	Çarşı Caddesi	Genel
Akçakoca Sokak	*	*
Alp Güngören Yolu	Büyük Tur Yolu	*
Bahriye Aralığı	*	Denizcilikle ilgili
Bahriye Bayırı Sokak	*	Denizcilikle ilgili
Bahriye Hamamı Sokak	*	Denizcilikle ilgili
Bahriyeli İrfan Adalı Sokak	Şadiye Aralığı	Denizci- Şahıs adı
Bahriyeli Şükrü Bey Sokak	*	Denizci- Şahıs adı
Bahriyeli Şükrü Bey Aralığı	*	Denizci- Şahıs adı
Belediye Sokak	Belediye	Genel
Burak Reis Sokak	*	Balıkçı-Şahıs adı
Başkürekçi Sokak	Zeytinlik Sokağı	Denizci- Şahıs adı
Cebel Sokak	*	*
Cigit Sokak	*	*
Çamlık Çıkmazı	*	Yer özelliği
Çam Limanı Yolu	Çam Limanı Yeri	Yer özelliği
Çınar Aralığı	*	Yer özelliği
Çınar Mevkii		Yer özelliği
Çiçeklidağ Sokak	*	Yer özelliği
Değirmen Tepesi	*	Yer özelliği
Dağ Tepesi Sokak	Dağ Tepesi	Yer özelliği
Değirmen Sokak	Değirmen	Yer özelliği
Deniz yolu Sokak	*	Yer özelliği-Denizcilik
Demirtaş Sokak	Yüksek Sokak	*
Dibektaş Sokak	*	*
Domuz Tepesi	Makarios Tepesi	Yer özelliği
Düzayak Sokak	*	*
Engin Deniz Sokak	*	Denizcilikle ilgili
Erbay Sokak	*	*
Ergen Çıkmazı	*	*
Erkal Sokak	Karakol Sokağı	*
Fettah Sokak	*	*
Gemici Kaynağı Sokak	Kışla Ardı Sokağı	Denizcilikle ilgili
Hacı Sami Bey Sokak	*	*
Hafız Kaptan Sokak	Cami Altı Eski Bostanı	Denizci- Şahıs adı
Has Yunus Sokak	*	*
Haşmet Bey Sokak	*	*
Heybeli Meydanı Sokak	Heybeli Meydanı	Yer özelliği
Heybeli Mektebi Sokak	Andros Mehalas Sokağı	Yer özelliği
Hüseyin Rahmi Bey Sokak	Değirmen Sokağı	Şahıs adı
İbrahim Aski Tanık Sokak	Eski Tahta Zabit Lojmanları	Şahıs adı
İmralı Sokak	*	*

Çizelge 5.6 Heybeliada sokak ve cadde isimleri (Tuğlacı 1992, Anonim 2010h) (devam)

ŞİMDİKİ ADI	GEÇMİŞTEKİ ADLARI	AÇIKLAMA
İşgüzar Aralığı	Berberoğlu Sokağı	*
İşgüzar Sokak	*	*
Kablo Mevkii	*	Yer özelliği
Karanfil Sokak	*	*
Kılavuz Sokak	*	*
Kırmızı Sokak	Said Efendi Sokağı	Yer özelliği
Kışla Ardı Sokak	*	Denizcilikle ilgili
Kömürcü Sokak	*	Yer özelliği
Köy Tepesi	Taş Ocağı Tepesi	Yer özelliği
Küçükbey Sokak	*	*
Kürekçi Bahri Sokak	*	Denizci- Şahıs adı
Lozan Zaferi Caddesi	Tu Purnarya Sk, Livadya Sk.	Genel-Tarihi Olay
Mehpare Sokak	*	*
Mızrak Sokak	*	*
Müstecip Onbaşı Sokak	Kara Vasil Sokağı	Denizci- Şahıs adı
Nevicat Sokak	*	*
Orhan Sokak	Han Sokağı	*
Orta Yalı Sokak	*	Yer özelliği
Oruç Reis Sokak	*	Denizci- Şahıs adı
Panora Mevkii		Yer özelliği
Refah Şehitleri Caddesi	Panayia Caddesi, Manastır Cad. Piyasa sokağı, İnönü Caddesi	Genel-Tarihi Olay
Sadık Güzel Osman Sokak	*	Şahıs adı
Saksılı Sokak	*	Yer özelliği
Seyran Sokak	*	*
Şadiye Aralığı	*	Şahıs adı
Şadiye Sokak	*	Şahıs adı
Şafak Mevkii		Yer özelliği
Şehit Hakkı Burak Sokak	Dağ Arkası Sokağı	Denizci- Şahıs adı
Turgut Reis Sokak	Yüksek Sokak, Burak Reis Sk.	Balıkçı-Şahıs adı
Ulubey Sokak	*	Şahıs adı
Uluç Paşa Sokak	*	Şahıs adı
Ümit Aralığı Sokak	*	*
Ümit Sokak	*	*
Ümit Tepesi	Papaz Dağı	*
Yalıbahçesi Sokak	*	Yer özelliği
Yalı Bülbülü Sokak	*	Yer özelliği
Yalı Rıhtımı Caddesi	Rıhtım Caddesi	Yer özelliği
Yeni İskele Yolu Sokak	Plaj Yolu	Yer özelliği
Yeni Sulh Sokak	*	*
Yeşil Burun		Yer özelliği
Yüzgeç Sokak	*	Denizcilikle ilgili
Zeybek Sokak	*	*

Değirmen Burnu üzerinde Bizans'tan kalma değirmen kalıntısının bulunması ve eskiden değirmen olarak kullanılıyor olmasından dolayı bu adı almıştır. Aynı şekilde Değirmen Tepesi'nde de bir tane Değirmen kalıntısı bulunmaktadır. Panora Mevkii burada eskiden bulunan Panora otelden dolayı halk dilinde bu yöreye verilmiş isimdir. Şafak bölgesinin ismi de aynı şekilde eskiden burada bulunan ünlü şafak gazinosundan olmasından gelmektedir ve güneşin doğuşunun en güzel seyredilebileceği yer olması da bu isimi almasında etkendir. Bu bölgenin açığında bir burun bulunmaktadır. Gülen (1985) bu bölgeyi, "*Buraya elli metre kayası denilmektedir. Kaya ile burun arasını ölçmüşler ve tam 50m gelmiştir. O zamanlarda havuz olmadığı için yüzme antrenmanları burada yapılmaktadır" ifadesi ile tanımlamaktadır.* Adadaki yer, cadde ve sokak isimlerinin bazıları halk dilinde kullanılarak bu zamanlara gelmiş ve yörenin resmi adı olmuş, bazıları ise resmi isimler olmasa da halk dilinde kullanılmaya devam etmiştir. Şekil 5.55'de ada üzerindeki cadde sokak ve mevkii isimleri verilmiştir. Ayrıca, Heybeliada cadde, sokak ve mevkii isimlerinin gösterildiği haritanın 1/5000 ölçekli hali Ek 5'te sunulmuştur.

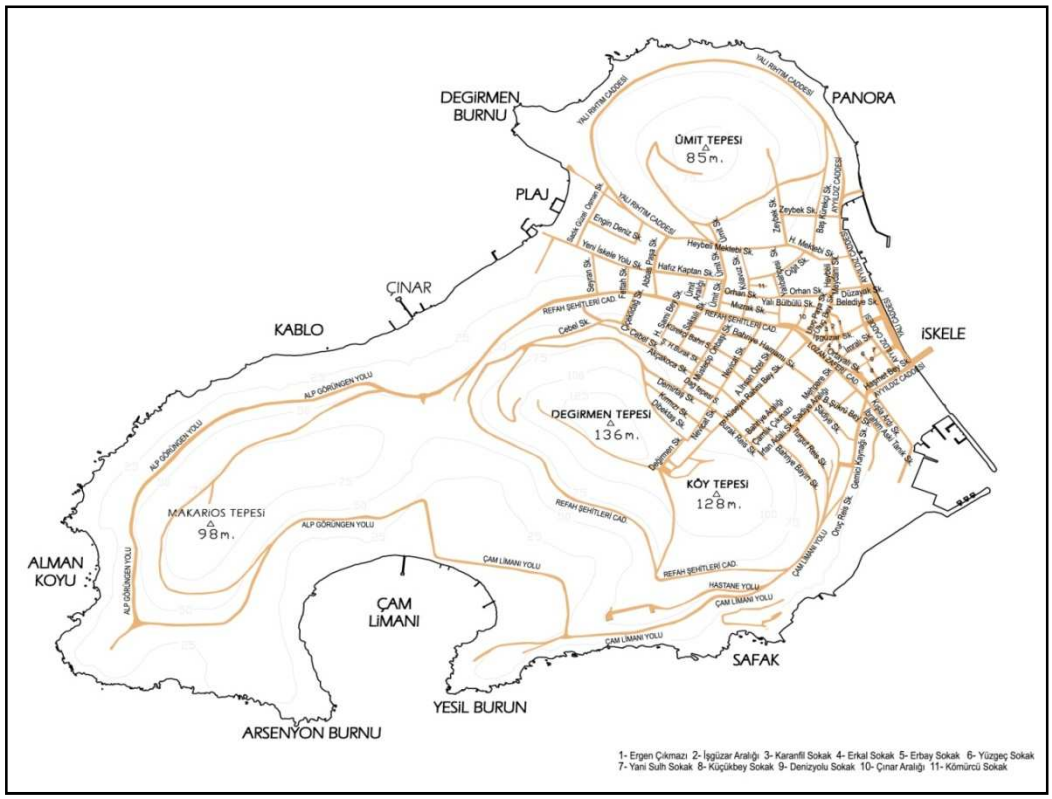

Şekil 5.55 Heybeliada cadde, sokak ve mevkii isimleri (Orijinal 2010, Anonim 2010h)

5.3.5 Rekreasyonel ve turistik alanlar

Denizel kültürel peyzaj alanlarında turistik ve rekreasyonel faaliyetler genellikle denize bağlı faaliyetlerdir. Bu nedenle kıyı alanları ve deniz, bu faaliyetlerden en çok etkilenen alanlardır. Heybeliada'daki rekreasyonel ve turistik yönden çekici noktalar ve bölgeler Şekil 5.56'da gösterilmiştir.

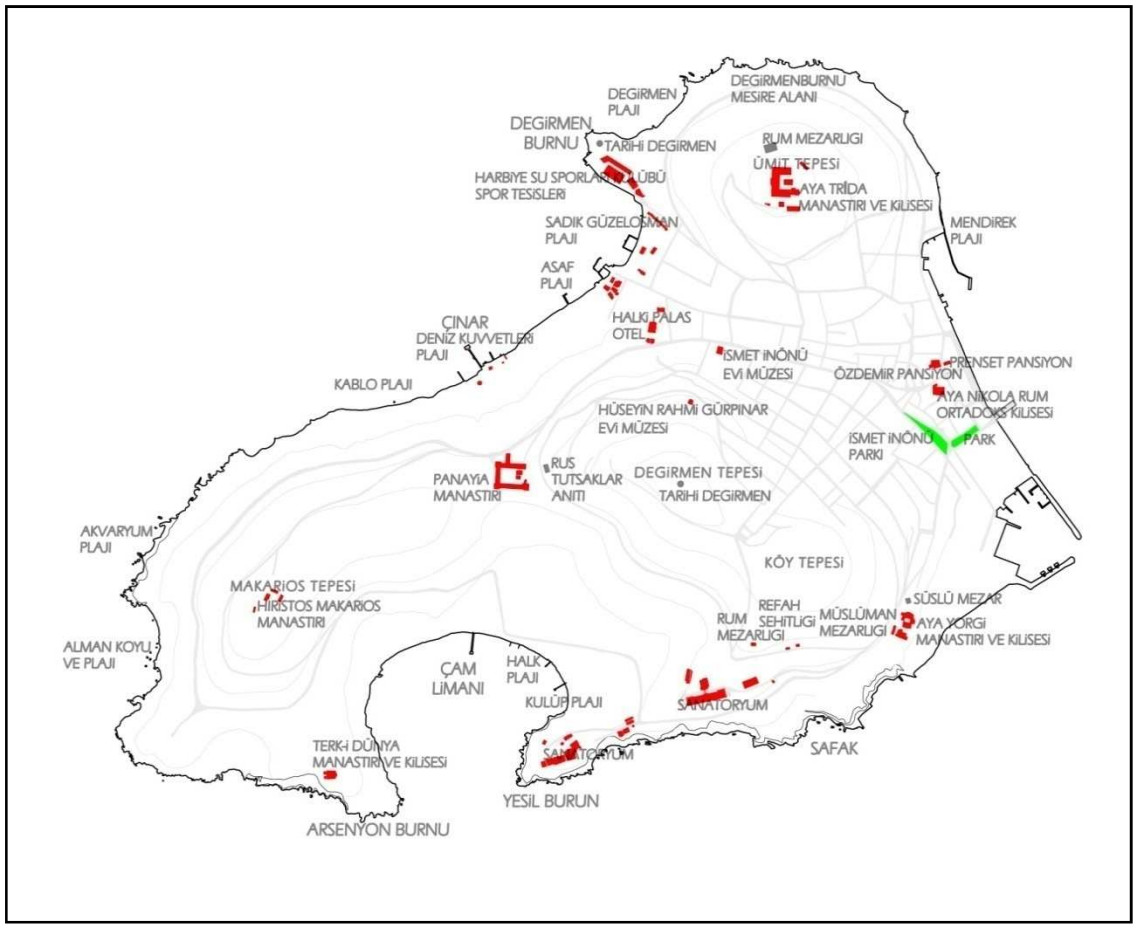

Şekil 5.56 Heybeliada rekreasyonel ve turistik alanları (Orijinal 2010, Anonim 2010h)

a. Konaklama mekânları

Konaklama mekanları (oteller, pansiyonlar vb.) geleneksel denizcilik peyzajında anahtar mekanlar olmuşlardır. Özellikle ziyaretçi denizciler gemileri koyda demirlerken, kendileri de bu mekânları kullanmıştır (Ash 2004). Adadaki konaklama mekânları

özellikle adaya gelen turistlerin ihtiyacına yönelik olarak gelişim göstermektedir. Bunun yanı sıra geçmişten bugüne değin adadaki durum incelendiğinde, buraya gelen denizcilerin deniz seyahatleri sırasında bir süre kalıp dinlenecekleri yerler olarak ve özellikle adadaki okullarda okuyan öğrencilerin ailelerinin çocuklarını ziyaret etmek için geldiklerinde kullandıkları görülmektedir.

Gülen (1985) ve Tuğlacı (1992)'nın anlatımlarına göre; ada bir zamanlar otel bakımından çok zengindir. Bu durum adanın çok rağbet gören ve hareketli bir yaşantısı olduğunu göstermektedir. Fakat günümüzde bu oteller işlevlerini yitirmiştir. Şu an adada faaliyetini sürdüren, zamanında Elen Ticaret Okulu'nda okuyan öğrencilerin aileleri için yapılmış olan Halki Palas (Şekil 5.57) ve Rıhtım bölgesinde Ayyıldız caddesinde bulunan Özdemir Pansiyon ve Prenset Pansiyon bulunmaktadır. Bunun yanı sıra adadaki ev sahipleri özellikle yaz dönemlerinde evlerini geçici olarak kiralamaktadır.

Şekil 5.57 Halki Palas Otel (Orijinal 2010)

b. Mesire alanları ve parklar

Ada'da İskeleden Ümit Tepesi'ne doğru, Ayyıldız Caddesi boyunca 500 m ileride Yalı Rıhtımı Caddesi'nin bir kısmını da içine alan Ümit Tepesi'nin yamaçlarındaki Ormanlık

alanda bulunan Değirmen Burnu Mesire alanı (Şekil 5.58 ve 5.59) bulunmaktadır. Bu alan 1981 yılında Atatürk'ün 100 doğum yılı dolayısıyla düzenlenmiştir. Ortalama dört bin kişi kapasiteli dinlenme yerinde, giriş, kontrol ve danışma kulübeleri, kır gazinosu, büfe, su deposu ve çeşme, manzara seyir tesisleri, piknik üniteleri, kanepeler ve yağmur barınağı bulunmaktadır (Anonim 2005).

Şekil 5.58 Değirmen Burnu Mesire alanı girişi (Orijinal 2010)

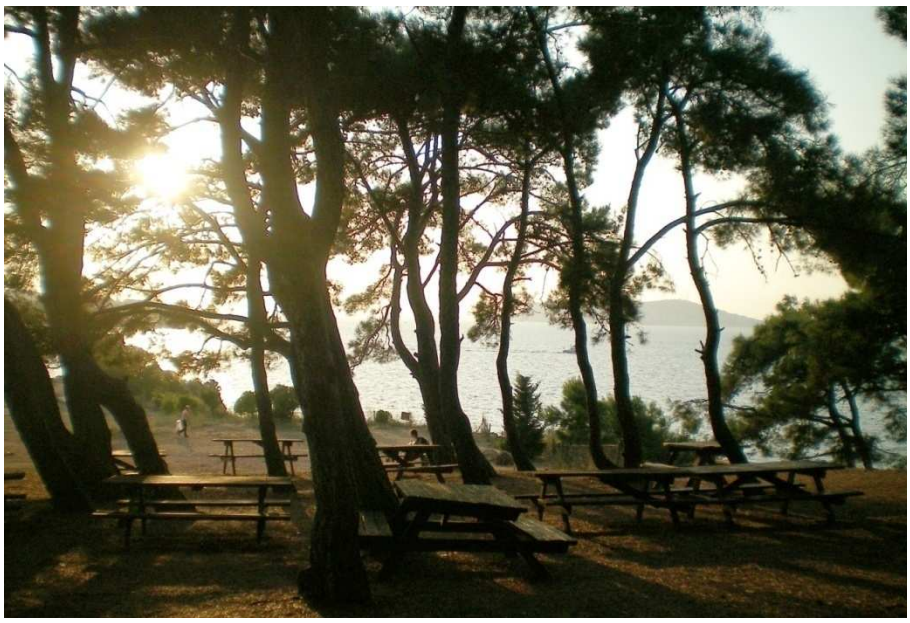

Şekil 5.59 Değirmen Burnu Mesire Yeri piknik alanı (Orijinal 2010)

Adada bulunan en büyük park alanı Lozan zaferi Caddesinde bulunan İsmet İnönü Parkı'dır (Şekil 5.60 - 5.61).

Şekil 5.60 1980 yılı İsmet İnönü Parkı (Tuğlacı 1992)

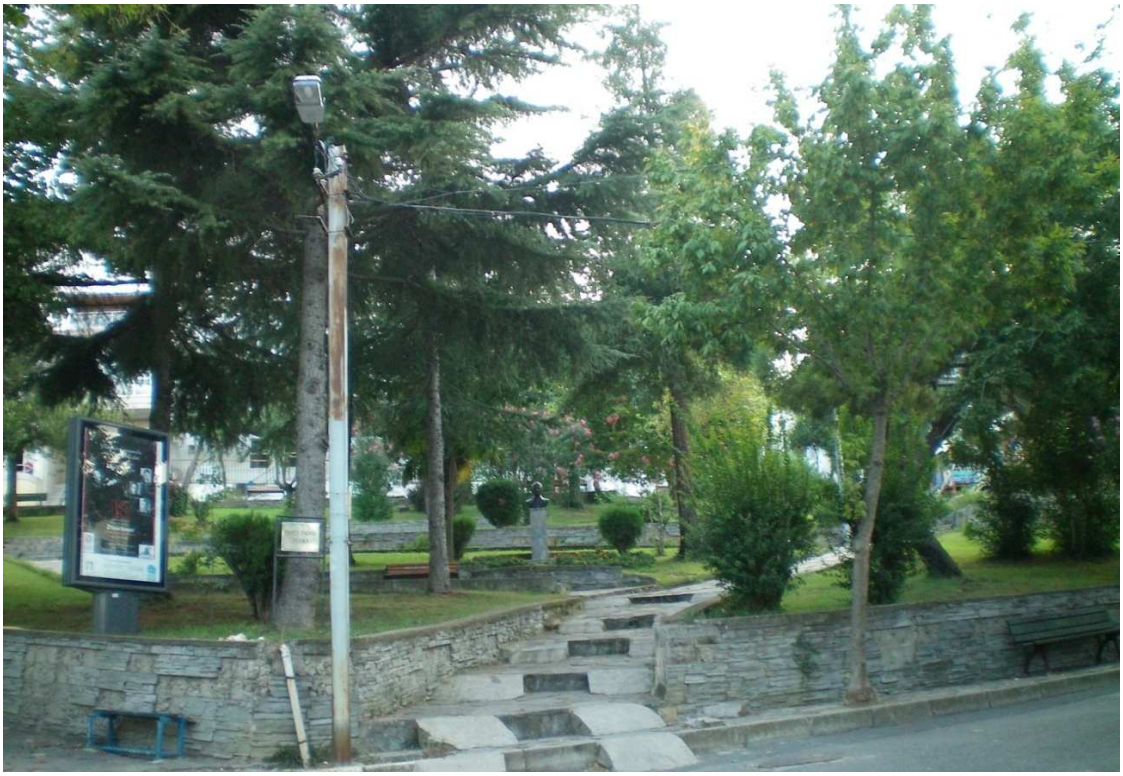

Şekil 5.61 İsmet İnönü Parkı'ndan bir görünüm (Orijinal 2010)

Adada bulunan diğer park ise Deniz Lisesi sınırında uzanan Ayyıldız Caddesi ve Haşmet Bey Sokağı arasında kalan yeşil alandadır. Ada içinde az sayıda park olmasının nedeni ada genelinde rekreasyonel ihtiyaçları karşılayacak bolca yeşil alanın, yürüyüş alanlarının ve eğlence alanlarının bulunması olarak düşünülmektedir.

c. Plajlar

Ada plaj yönünden zengin bir alandır. Bunlardan en bilinenleri Değirmen Plajı ve Sadık Bey Plajıdır. Değirmen Plajı (Şekil 5.62) Değirmen Burnu Mesire yeri işletmesine bağlıdır. Değirmen Burnu'nun kuzeye bakan bölümündedir.

Şekil 5.62 Değirmen Plajı (Orijinal 2010)

Adanın en eski ve bilinen plajlarından biri de Sadık Bey Plajı'dır (Şekil 5.63). Önceden deniz hamamı olan bu alan 1930'lu yıllarda Sadık Güzelosman tarafından plaja çevrilip işletilmiştir. Karaya iskele ile bağlantısı olan deniz hamamını 1940'lı yıllara kadar korumuştur fakat daha sonra kaldırmıştır. Günümüzde faaliyetini devam ettirmektedir (Şekil 5.63).

Şekil 5.63 Sadık Bey Plajı (Orijinal 2010)

Sadık Bey plajının hemen ilerisinde Asaf plajı (Şekil 5.64) bulunmaktadır. Bu plaj da Sadık Bey Plajı gibi eskiden beri ada halkının kullanımına açık çakıllık bir plajdır. Hala faaliyetini sürdürmektedir.

Şekil 5.64 Asaf Plajı (Orijinal 2010)

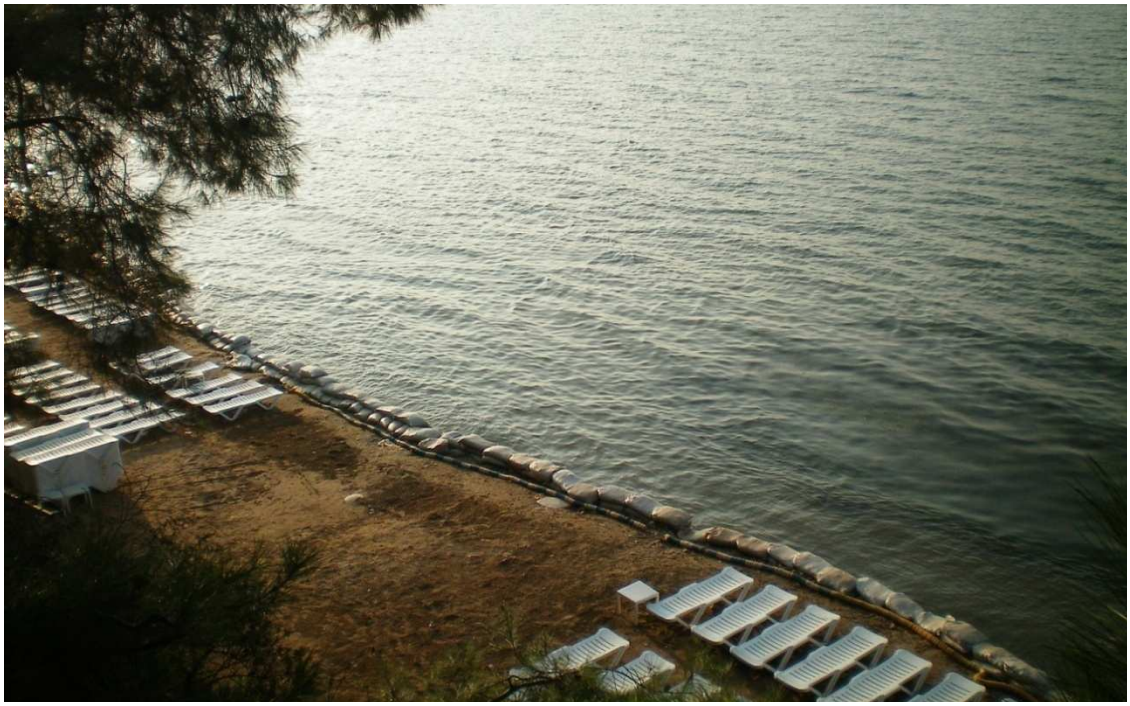

Şekil 5.65 Kablo Plajı (Orijinal 2010)

Şekil 5.66 1969 yılı Kablo Plajı (Kayam 1969-70)

Asaf Plajı'ndan sonra Deniz Lisesi'ne ait olan kıyısı kumluk alan olan Çınar bulunmaktadır. Burası Deniz Lisesi'nin kullanımına açık bir plaj ve piknik alanıdır. Çınar mevkiinden sonra güney batıya ilerlediğimizde yine adanın en eski günlerinden beri kullanılmakta olan doğal, sahili geniş olan Kablo Plajı (Şekil 5.65 ve 5.66) bulunmaktadır. Suyun içi kumluktur ve sığdır.

Kablo Plajı'nın da uzantısında minik bir plaj bulunmaktadır. Burası da Akvaryum Plajı'dır. Falezlerden aşağıya doğru inen taş merdivenlerle ulaşılmaktadır. Kış aylarında denizin yükselmesi ile yok olan bu plaj her yaz ayı başlangıcında yeniden düzenlenerek halkın kullanımına uygun bir plaj haline getirilmektedir.

Akvaryum Plajı'nın güneyinde yine plaj olarak kullanılan "Alman koyu" (Şekil 5.67) bulunmaktadır. Çakıllı ve ulaşımı zor bir plajdır. Halk buraya çadır kurarak kamp alanı olarak da kullanmaktadır.

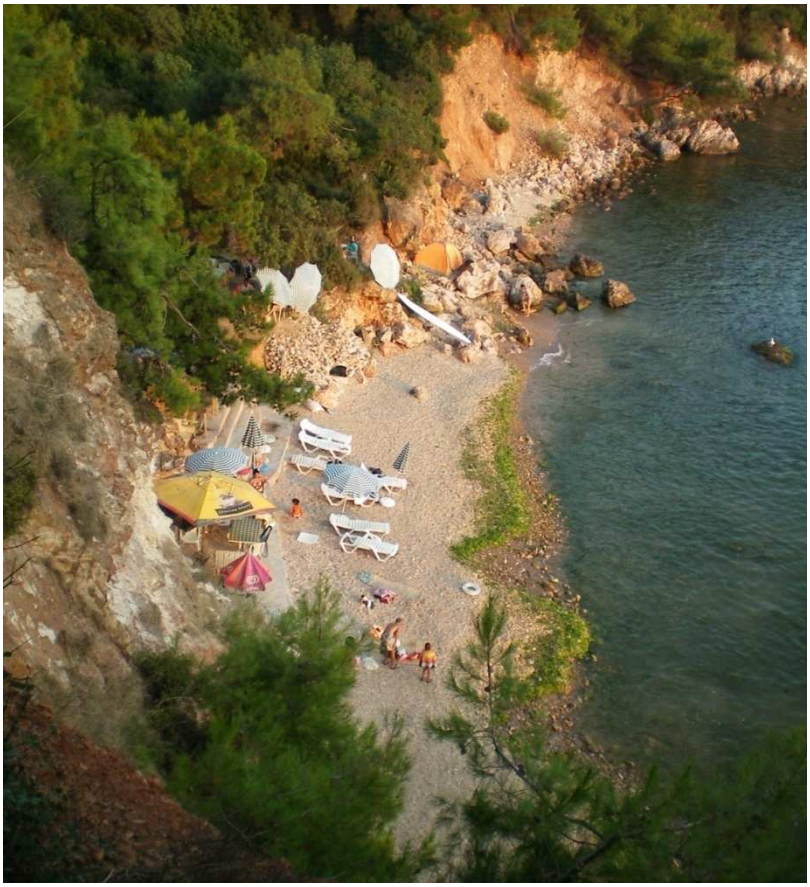

Şekil 5.67 Alman Koyu (Orijinal 2010)

Yoğun kullanılan alanlardan biri de Çam Limanında halkın kullanımına açık iskelenin bulunduğu sahil ve hemen yanındaki yeni açılmış olan kulübe ait plajdır. Uzun yıllar ada halkının kullanmış olduğu bir plaj da adanın Büyükada'ya bakan kısmında Şafak adı verilen bölgedeki kayalık, koydur. Buranın biraz ilerisinde daha küçük bir koy daha bulunmaktadır. Buraya da kadınlar Şafağı denilmektedir. Bu alan günümüzde Deniz Lisesi'nin özel plajıdır.

Son olarak ada halkının kullanımına açık bir halk plajı olan Mendirek limanında bir plaj (Şekil 5.68) daha bulunmaktadır. Balıkçı barınağına çok yakın olan bu alan, dalgakıranın denize bakan kesimini kullanmaktadır.

Şekil 5.68 Mendirek Plajı (Orijinal 2010)

d. Su Sporları Kulübü

1931'de kurulan Heybeliada Spor Kulübü (Altınminareoğlu 1961-1962), Değirmen Burnunun güneybatıya bakan yamacında bulunmaktadır.

Şekil 5.69 Heybeliada Su Sporları Kulübü (Orijinal 2010)

Önceleri Şafaktaki elli metre taşında, sonra plajda yapılan yüzme sporunu adalılar bir ara Deniz okulunun içindeki açık ve kapalı havuzlarda devam ettirseler de buranın halka kapatılmasından sonra bu olanaktan mahrum kalmışlardır. Uzun bir aradan sonra Heybeliada Su Sporları kulübünün (Şekil 5.69) kurulması üzerine burada su sporları yapılmaya başlanmıştır (Anonim 1994).

e. Manastır, kilise ve ayazmalar

Adanın turistik açıdan dikkat çeken özelliklerinden biri de adada bulunan manastır ve kiliselerdir.

Aya Trida Manastırı ve Kilisesi

Adadaki en bilinen manastır Ümit Tepesi'nde kurulmuş olan Aya Trida (Şekil 6.70) manastırıdır. Bu manastır Ruhban Okuluna dönüştürülmüştür. Kilise okulun bahçesindeki küçük yapıdır. U şeklindeki okulun tam ortasında kaldığından uzaktan görülmemektedir.

Şekil 5.70 Aya Tirida Manastırı (Ruhban Okulu) (Orijinal 2010)

Panayia Manastırı ve Kilisesi

Değirmen Tepesi ile Makaryos Tepesinin boyun kısmında, bugünkü Deniz Lisesinin bulunduğu yerdedir. Manastır 1431 yılında Saint Jean Babtist adına kurulmuştur. Önceleri ahşap bir binadır. Haç Şeklinde bir de kilisesi vardır. Bu kilise Bizans sitili yüksek kubbeli bir eserdir. Halen dünyada bozulmadan kalan kendi tarzında en eski Bizans yapısıdır. Bizans imparatoru VII. Yuhannes Y. Paleologos üçüncü karısı Maria Komnini adına 1440-1450 yılları arasında yaptırmıştır (Gülen 1985).

1942 yılında bina Bahriye tarafından istimlak edilmiş, bina restore edilmiş ve burada telsiz eğitimi veren kurslar açılmıştır. Şimdi Deniz Lisesinin Hazırlık bölümü olarak faaliyetini sürdürmektedir.

Aya Yorgi Manastırı ve Kilisesi

Adanın Güneydoğusunda Deniz Lisesinin olduğu bölgede, Büyükada'ya bakan yüksek falezler üzerinde kurulu bir manastırdır. Bu sebeple uçurum manastırı (Şekil 5.71) da denilmektedir. 1453 yılından Yani İstanbul'un fethinden sonra yapılmıştır.

Şekil 5.71 Aya Yorgi Manastırı 1976 (Tuğlacı 1992)

Manastırın dış kapısının önü, deniz tarafı uçurum üzerine çekilmiş duvarlarla kaplı, ağaçlar altında geniş hoş bir alandır. İçerisinde taş döşeli avlular, avlulardan geçilen bahçeler, manastır bölümleri ve kilise vardır. İçerisinde bir de kilisesi vardır. Bugün kilise de manastır da Kudüs Patrikhanesine bağlıdır (Gülen 1985).

Aya Nikola Kilisesi

Aya Nikola Kilisesi (Şekil 5.72) adanın ilk yerleşim bölgesi olan rıhtımın arkasındaki sokakta bulunmaktadır. Kilisenin yerinde önceden inşa tarihi bilinmeyen bir kilise bulunmaktadır. O zamanlar, rıhtım doldurulmadan önce tam deniz kenarında bulunmaktadır. Daha sonra rıhtım doldurulunca denizden uzaklaşmış, yapıların arasında

kalmıştır. Kilise balıkçıların koruyucusu Aya Nikola'ya adanmıştır. Kilisenin bir de saat kulesi bulunmaktadır. 1950'lerdeki restorasyon ile onarılmış bugünkü haline getirilmiştir (Gülen 1985).

Şekil 5.72 Aya Nikola Kilisesi (Orijinal 2010)

Hristos Makaryos Manastırı

Manastır (Makaryos) Tepesi'nde bulunmaktadır. Etrafı alçak taş duvarla örülüdür. Geniş bir bahçesi bulunmaktadır. Tek katlı bakımsız bir yapıdır. Çok eskiden kurulmuş ama küçük bir kulübeden ibaret olan manastır, uzun süre boş kalmıştır. 1835 yılında Kopsidas adında garip bir adam gelip buraya sığınmış, boş duran kiliseyi toparlamış ve ölene dek burada yaşamıştır. Kilise ve manastıra çok sonraları Rum cemaati sahip çıkmış ve onarmışlardır. (Anonim 2005). Manastır halen Terk-i Dünya'daki Arsenios Manastırı'na bağlıdır. Şu an terk edilmiş boş bir durumdadır.

Terk-i Dünya Manastırı

Terk-i Dünya Manastırı (Şekil 5.73) Arsenyon Burnu'nda (Terk-i Dünya Burnu da denilmektedir) bulunmaktadır.

Şekil 5.73 Terk-i Dünya Manastırı (Orijinal 2010)

Kilisenin içinde duvar üzerinde büyük yazılarla, kilisenin 1868'de Arsenios tarafından kurulduğu, Ayios Spridon adına bağışlandığı ve 1894 felaketinden sonra yeniden yapıldığı yazılıdır. Manastır 1984 yılında depremle yıkılmış, Padişah Abdülhamit'in de katkısıyla tamir olmuştur. 1906 yılında Fener patrikhanesine bağlanmıştır. 1945 yılında da patrik Atenegoras'ın emri ile restore edilmiştir (Gülen 1985).

Tüm bu manastırların yanı sıra adada bugün hiçbir izi kalmamış olan iki manastır daha bulunmaktaydı. Biri değirmen tepesindeki küçük manastır diğeri de papazlar dağındaki despotlar manastırıdır (Gülen 1991).

Ayazmalar

Ayia Paraskevi Ayazması: Çarşıdaki Aya Nikola Kilisesinin yakınında ergen çıkmazı sokağındadır. Birkaç basamakla inilen altında derin bir kuyu şeklindedir.
Ayia Effemia Ayazması: Aya Yorgi Manastırının bulunduğu bölgede uçurumun tam dibinde bulunan kuyudur. Bugün Deniz Lisesi sınırları içindedir. Eskiden buradan çıkan su çeşmelere verilip halkın kullanımına sunulmakatdır fakat şu an yakınına konulmuş bir motorla Deniz Lisesinin su deposuna basılmaktadır (Gülen 1985).

Ayios Nikitas Ayazması: Deniz Lisesinin içinde bulunmaktadır. Beş altı basamakla inilen yer altında zemini mermer döşeli bir yer olup içinde kuyu bulunmaktadır. 1930 yılında etrafı tuğla ile örülüp ziyareti yasaklanmıştır (Erdenen 1962).

5.3.6 Diğer alanlar

Denizel Kültürel peyzaj kapsamında incelenen alan kullanımlarının yanı sıra genel anlamda ada peyzajını, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda ada yaşantısını etkileyen ve bize ada hakkında önemli bilgiler veren alanlar bulunmaktadır. Bu alanlar doğrudan olmasa da denizel kültürel peyzajı da etkileyen alanlardır. Bu alanlar içinde Heybeliada'nın Denizel Kültürel Peyzajı açısından önemli olanları; sanatoryum, mezarlıklar, tarihi mezarlar ve arkeolojik kalıntılardır.

a. Sanatoryum

Heybeliada Sanatoryumu Türkiye'de kurulan ilk sanatoryumdur (Şekil 5.74). Yeşil burun üzerinde kuruludur. Altınminareoğlu (1961-1962) burada kuruluşunun sebebini iklimle ilişkilendirmiştir. Bu bölgenin Kuzeydoğudan güneybatıya kadar olan kısmı Değirmen Tepe ve Manastır Tepeleri ile sert poyraz ve karayel rüzgarlarına kapalıdır. Adada havası en yumuşak yerdir. Ortasından büyük tur yolu (Çam Limanı Yolu) geçtiği için iki ayrı grup halindedir. Heybeliada'nın havasının da eskiden beri vereme iyi

geldiği bilinmektedir. Bu hastalığa tutulan kişiler adaya gelerek şifa bulmaktadır. Bu sebeple sanatoryum burada kurulmuştur (Anonim 2005).

Şekil 5.74 Sanatoryum'un Çam Limanından Görünüşü (Orijinal 2010)

Sanatoryum binasının çekirdeğini oluşturan ilk bina Harbiye mektebi talebeleri için nakaathane olarak yeşil burun üzerinde yapılmıştır. Daha sonra burası harpte esir düşen General Tavsent'in ikametine tahsis edilmiştir. 1924'te ise sanatoryum olarak açılmıştır (Altınminareoğlu 1961-1962). 2005 yılında Sağlık bakanlığınca kapatılmıştır. 2009 yılında da bir kısmı yanmıştır (Anonim 2010a). Şuan boş bir durumdadır.

b. Mezarlıklar ve tarihi mezarlar

Eskiden Müslüman Mezarlığı Rum Mezarlığının üst kesiminde bugünkü Turgut Reis sokağında iken yapılaşmanın artmasıyla bu mezarlar kaldırılıp şimdiki yerlerine taşınmıştır (Gülen 1985). Şimdi Refah Şehitleri Caddesi üzerinde Köy Tepesi yamacında Ortodoks (Şekil 5.75) ve Müslüman mezarlıkları yan yanadır.

Şimdiki Müslüman Mezarlığı (Şekil 5.12) 1911 yılında Abbas Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu yüzden Mezarlığın büyük kapısı ve duvarları Mısır mimarisi özelliği göstermektedir.

Şekil 5.75 Rum Mezarlığı (Orijinal 2010)

Bu mezarlıkların yanı sıra adanın bazı yerlerinde tek tek ya da birkaç adet yan yana olan tarihi mezarlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri Rus tutsaklar anıt mezarı, Antimos mazarakis'in ve Dimitros Dimitriadis'in mezarlarıdır. Bu mezarlar daha önce Deniz Lisesi Hazırlık bölümünün olduğu okulun ön bahçesinde iken, 1978 yılında okul kumandanının emri ile okul sınırlarının dışındaki küçük tur yolunun başındaki bir düzlüğe yerleştirilmiştir (Gülen 1985).

Şekil 5.76 Süslü Mezar (Orijinal 2010)

Manastırların içinde de birçok tarihi mezar bulunmaktadır. Bunlardan en bilineni Süslü mezardır (Şekil 5.76). Aya Yorgi Manastırı bölgesindedir. Çam Limanı yolundan görülmektedir.

c. Arkeolojik ve tarihi kalıntılar

Adada denizel kullanıma dair arkeolojik kalıntılara rastlanmamıştır. Bu sebeple arkeolojik kalıntılar, diğer alanlar başlığı altında incelenmiştir. Adada iki değirmen bulunmaktadır. Bunlardan biri Değirmen Burnu'ndaki değirmen (Şekil 5.77) diğeri ise Değirmen Tepesi'ndeki değirmendir (Şekil 5.78).

Şekil 5.77 Değirmen Burnundaki değirmen (Orijinal 2010)

Deniz kenarındaki, Değirmen Burnu'ndaki değirmen Papaz Okulu'na ait olup 1900'lü yıllara kadar kullanılmıştır. Tepedeki değirmen ise 1710 yılında Panayia Manastırı için Higumoni Nefitos tarafından yaptırılmıştır (Gülen 1985).

Şekil 5.78 Değirmen Tepesindeki Değirmen Kalıntısı (Orijinal 2010)

M.Meksis'in anlatımına göre; keşişlerin, bu değirmenleri bunları tahılları un haline getirmek için kullandığı ve boş kaldığı zamanlarda da kiraya verdiği bilinmektedir (Erdenen 1962).

Asaf Plajı ile Kablo arasında kalan yörede, Deniz Lisesi'nin iskelesinin bulunduğu büyük çınar ağacı nedeniyle Adalıların çınar diye adlandırdıkları yerde eskiden bir tersane bulunmaktadır. Eski kitaplarda Bizans tersanesi diye geçmektedir. 1930'lu yıllarda kısmen suyun içinde kısmen sahilde Horasan ile yapılmış eski ve kalın duvar kalıntıları görülmektedir. (Gülen 1991).

5.4 Heybeliada Denizel Kültürel Peyzajının Biçimlenmesinde Etken Öğelerin Tarihsel Süreç İçindeki Değişimi

Bu bölümde adanın denizel kültürel peyzajına etki eden etmenler ve bunların alan kullanımına yansımaları tarihi süreç içerisinde birbirleriyle bağlantılarını görebileceğimiz şekilde işlenecektir. Bunun için adanın tarihsel süreci belli dönemlere ayrılmıştır;

- İlk insan yerleşimi (Bizans Öncesi Dönem)
- İlk insan yerleşimi- 1453 arası dönem
- 1453 - 1914 arası dönem
- 1914- 1923 arası dönem
- 1923-1955 arası dönem
- 1955-2010 arası dönem

Bu dönemler incelenirken aynı zamanda eldeki verilere göre (yazılar, haritalar, fotoğraflar vs.) adanın o dönemin sonundaki tahmini haritaları çizilmiştir. Bu haritalar bize tarihsel süreç boyunca adadaki alan kullanımını ve buna bağlı olarak ada peyzajındaki değişimi görebilmemiz için yardımcı olacaktır.

5.4.1 İlk insan yerleşimi

Eski kayıtlara göre adada ilk insan izlenimleri M.Ö. 6.asra kadar dayanmaktadır. Aristo eserlerinde adanın eskiden işletilen kıymetli bakırlarından bahsetmektedir. Aristo'ya göre adada Dimonisyos isminde bir adam oturmaktaydı ve bugün çam limanındaki mağaralardan ve denizin içinden bakır çıkarıp işletmekteydi. Adanın ilk ismi bu sebepten dolayı Dimonisyos'tur (Altınminareoğlu 1961-1962).

Bizans öncesinde adada ilk yerleşim kıyı bölgesinde olmuştur. Buraya ege denizindeki Andros adasından gelenler yerleşmiş ve balıkçılıkla uğraşmışlardır. Buraya o zamanlar Andriya Mahallesi denilmektedir. Böylece adaya ilk yerleşenler Yunanlılar olmuş, daha sonra ise Bizanslılar yerleşmişlerdir.

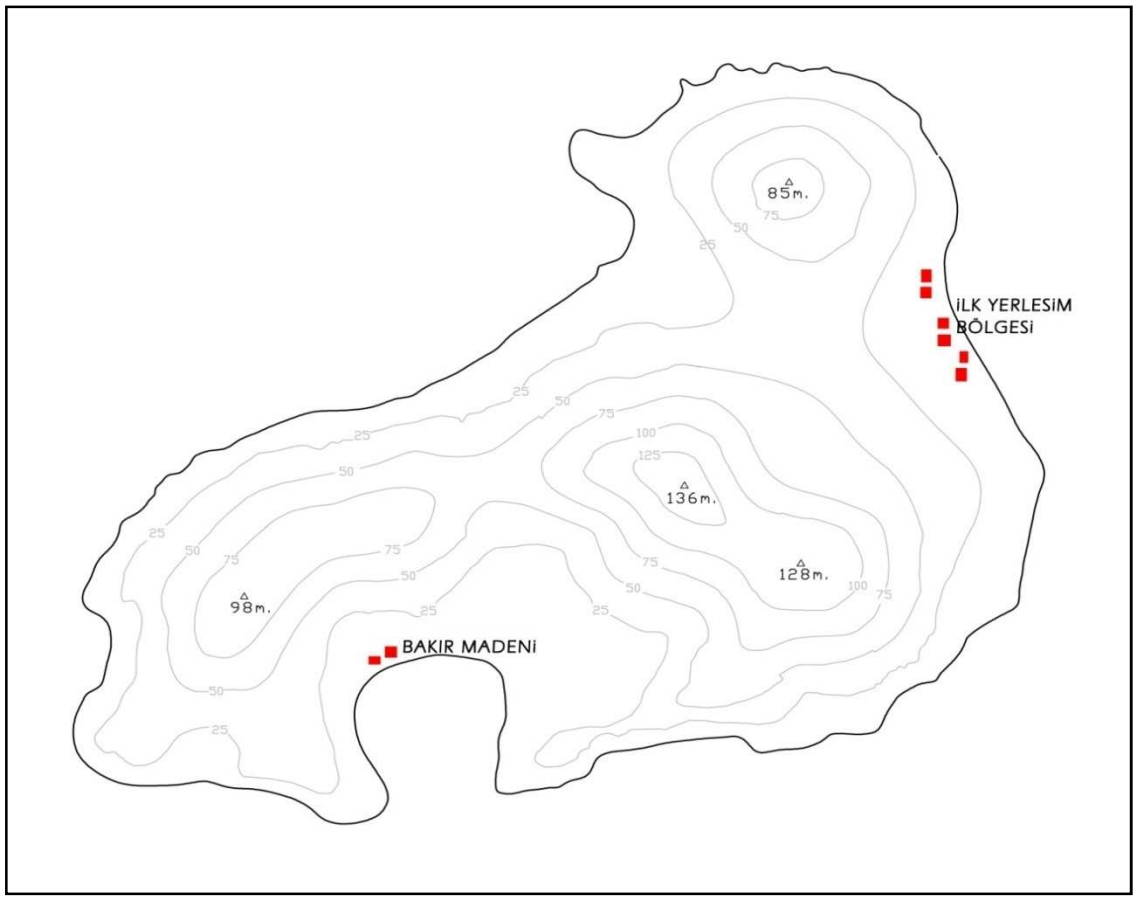

Şekil 5.79 Bizans öncesi dönem tahmini Heybeliada haritası (Orijinal 2010)

O zamanlar ulaşım araçlarının çok kısıtlı olduğunu düşünürsek, ada kendi içine kapalı az sayıda nüfusu ile anakaradan bağımsız, denizel peyzajın yaşam şartlarını belirlediği bir alan şeklindedir. Şekil 5.79'da gösterildiği gibi adada ilk alan kullanımı ticari amaca yönelik olarak Çam Limanı bölgesinde, sonrasında ise anakaraya bakan kıyı kesiminde olmuştur.

5.4.2 İlk insan yerleşimi-1453 arası dönem

Bu dönem adada Bizans İmparatorluğunun hüküm sürdüğü dönemdir. Bu döneme ait önemli olaylar kronolojisi çizelge 5.7'de gösterilmiştir.

Çizelge 5.7 Bizans dönemi Heybeliada tarihi kronolojisi (Orijinal 2010)

TARİH	OLAY	Kaynak
809	İlk manastır Aya Tridanın kuruluşu (Papaz dağında)	Gülen 1985
820	Kraliçe Teodosie ve oğlu Vasilde'nin Aya Tridaya sürülmesi	Gülen 1985
860	Adalar Rus korsanlar tarafından yağmalanması.	Akpınar 1984
1182	Latin korsanların baskınıyla adaların yağmalanması (4.Haçlı Seferleri sırasında)	Erdenen 1962
1299	Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu	Gülen 1985
1302	Giritli ve Eğribozlu korsanların adalardaki tüm manastırları yağmalamaları	Akpınar 1984
1348-52	Venedik Katalon donanmasının adalar önünde görülmesi	Gülen 1985
1300-400	Çınar mevkiindeki tersanenin kuruluşu	Gülen 1985
1431	Heybeliadanın 2.manastırı Panayia'nın kuruluşu.	Gülen 1985

Adada Bizans dönemini yansıtan en önemli yapılar manastırlardır. Din adamları Bizans İmparatorluğu'nun ileri gelenleri, zenginler buraya ilgi göstermiş ve adayı dinlenme ve sayfiye yeri haline getirmişlerdir. Bu dönemde sıkça yaşanan korsan saldırıları dolayısıyla Bizanslılar Değirmen Tepesi'ne yüksek bir işaret kulesi kurmuşlardır. Daha sonra burayı yel değirmenine çevirmişlerdir. Yine bu yıllarda Çınar mevkiinde de bir Bizans tersanesi yapıldığı söylenmektedir (Gülen 1985).

Denizel kültürel peyzajlarda ilk deniz kıyısı yapılaşmalarından biri olan savunmaya yönelik yapılaşmalar, Heybeliada'da da kendini göstermiştir. İşaret kulesi bunun en güzel örneğidir. Bunun yanı sıra ada yaşamı deniz araçları yönünden gelişimi zorunlu kılmıştır. Tersanenin kuruluşu bunun bir örneğidir.

Bu dönemde şekil 5.80'de de görüldüğü üzere adadaki alan kullanımları Bizans kültüründeki dini inançlar doğrultusunda manastırların yapımı ve bu manastırlarda yaşayan keşişlerle başlamıştır. Sonrasında ise savunma amaçlı olarak gözetleme kulesi, denizde ulaşımın sağlanması ve savaşlarda kullanılabilecek gemilerin yapım ve tamiri içinse tersane yapılmıştır. Bu dönemde ilk yerleşim bölgesi olan alanda, yerleşim artmıştır, balıkçılık gelişmiş ve manastır bahçelerinde ve yerleşim bölgesine yakın

kesimde küçük çapta tarımsal etkinliğe başlanmıştır. Ayrıca manastırlara ulaşım için yolların açılması şuanda adanın ana ulaşım güzergâhlarından olan bu yolların temelini oluşturduğu düşünülmektedir.

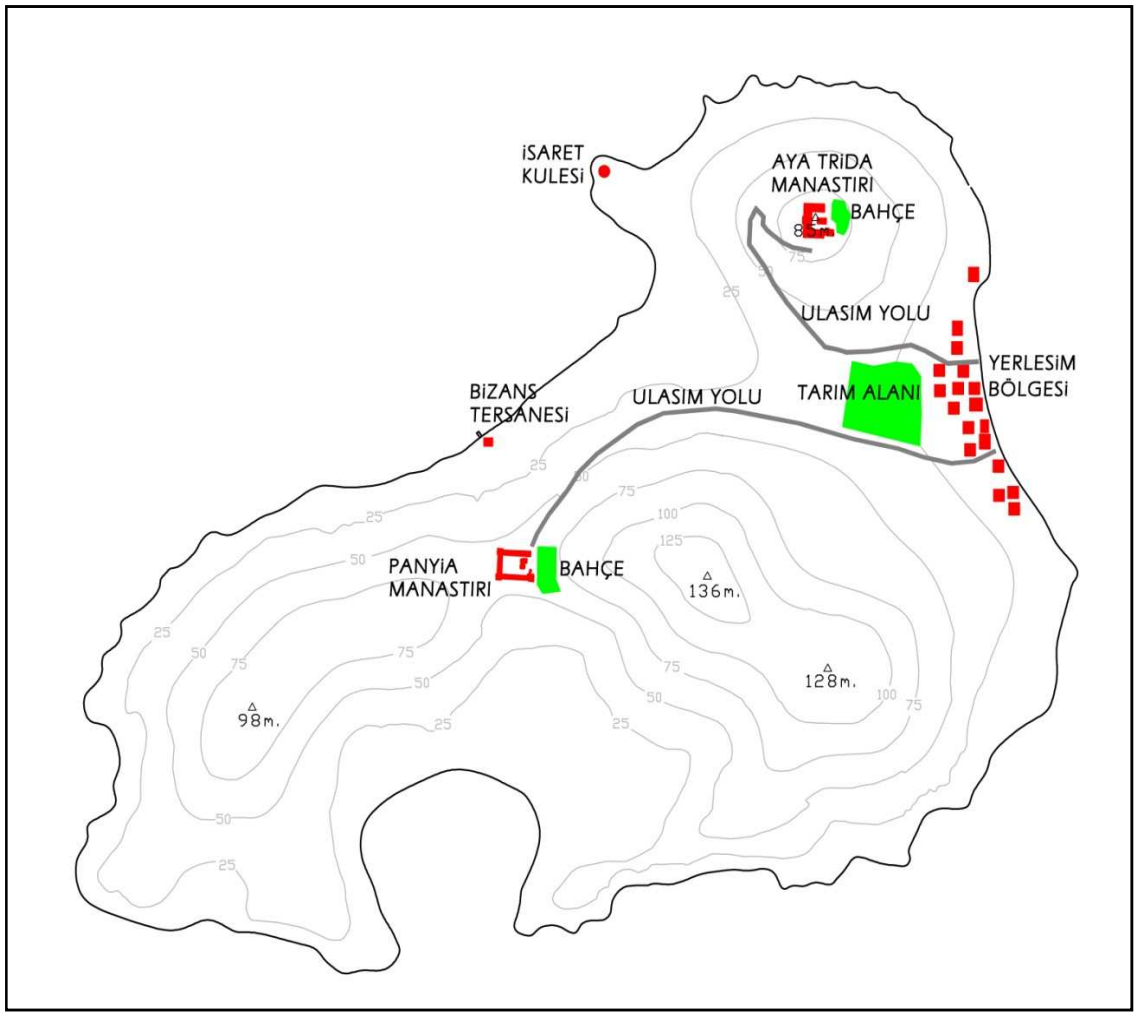

Şekil 5.80 Bizans dönemi sonu tahmini Heybeliada haritası (Orijinal 2010)

5.4.3 1453 - 1914 arası dönem

Bu dönem İstanbul'un fethinden 1.Dünya savaşına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Çizelge 5.8'te bu döneme ait önemli olaylar kronolojisi verilmiştir.

Çizelge 5.8 1453-1914 dönemi Heybeliada tarihi kronolojisi (Orijinal 2010)

TARİH	OLAY	KAYNAK
1453	Adaların Baltaoğlu Süleyman Bey tarafından 17 Nisan'da fethedilmesi	Erdenen 1962
	Aya Yorgi Manastırının Kurulması	Erdenen 1962
1545	Pier jill, heybeliye geldiğinde deniz kenarında küçük bir köy görmüş olması	Gülen 1985
1562	İstanbul'da veba salgını olması	Akpınar 1984
1597	3.Mehmet döneminde İng.büyük elçisi Edward Burton'un ölümü. Panagia manastırına gömülüşü	Akpınar 1984
1624	Don Kazağı filosunun gizlice adalara kadar gelmesi ve Aya trida klisesi ve manastırını yağmalaması.	Akpınar 1984
1641	Evliya çelebinin heybeliadayı ziyareti	Akpınar 1984
1672	Çıkan bir yangınla Panayia Manastırının yanması	Başar 1987
1710	Bizansların Değirmen burnuna yel değirmeni inşası	Erdenen 1962
1758	İst. Fethinden sonra kurulan Aya yorgi manastırı Karacas tarafından yeniden inşa ettirilmesi	Gülen 1985
1764	3. İonnikios Karacas Heybeliada'daki Aya Yorgi manastırına kapanmasından sonra sahilde bugünki Deniz Harp Okulu'nun bulunduğu yerde büyük bir köşk yaptırması	Akpınar 1984
1793	Ölen patrik Y.karacas'ın eski yazlık evinin III.Selim tarafından kışla yapılmak üzere intihap edilmesi	Erdenen 1962
1797	Aleksandr Spilandis'in Panayia manastırını ihya edip ve buraya okul binası yapılmaya başlanması	Başar 1987
1800	Karacas'ın köşkünün Levent kışlası olması.	Akpınar 1984
1816	S.Bizantios'a göre tüm adaların nüfusunun 1200 kişi olması.	Gülen 1985
1821	Aya trida manastırının yanması.	Tuğlacı 1992
1824	Mühendishane-i Bahri'nin Heybeliadaya nakledilmesi	Altınminareoğlu 1961-1962
1827	Heybeliada camiisinin Deniz lisesi sahasında yapılması	Erdenen 1962
1828	Türk-Rus muharebesi	Erdenen 1962
1828	İstanbul'a ilk buharlı geminin (ingilizlerden satın alınmış) gelmesi	Erdenen 1962
1829	Osmanlı-Rus savaşı sırasında Trakya'da esir alınan Ruslardan 24 subay ve 1000erin Heybeliada'daki Panagia manastırına yerleştirilmesi	Akpınar 1984
1831	Heybeliada'da Panagia manastırının bulunduğu yerde bir Helen ticaret okulu açılması.	Akpınar 1984
1831	Halki Palas otelin yapılması	1984, Akpınar
1832	Okulun "Fünun-u Bahriye" adıyla Kasımpaşa da inşa ettirilen binaya taşınması	Altınminareoğlu 1961-62
1839	Tanzimatın ilanı	1985, Gülen
1842	Bahriye Okulunun tekrar Heybeliada'ya nakledilmesi	Altınminareoğlu 1961-62
1844	Aya trida manastırı yerine Ortodoks din adamı yetiştirmek için Ruhban okulunun açılması.	Akpınar 1984

Çizelge 5.8 1453-1914 dönemi Heybeliada tarihi kronolojisi (devamı)

TARİH	OLAY	KAYNAK
1845	Heybeliada'da 200 evin sayılıyor olması	Akpınar 1984
1846	Adalar arası vapur seferlerinin başlaması	Erdenen 1962
1857	Çarşıdaki bizanstan kalma eski kilisenin yıkılıp yerine yeni aya nikola kilisesi yapılması	Gülen 1991
1863	Tam mendireğin karşısındaki büyük yalıların yapılması	Gülen 1985
1863	Royal ve Bristol otellerinin yapılması	Gülen 1985
1865	Adanın ilk vapur iskelesinin Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa Tarafından yaptırılması	Tuğlacı 1992
1868	Terk-i Dünya kilisesinin Arseniyos tarafından kurulması (1894 depreminden sonra yeniden yapıldı.)	Akpınar 1984
1887	Adaya telgrafın gelmesi.	Gülen 1991
1893	Deniz mektebinin Maltepeye bakan rıhtımının denize doğru uzatılıp genişletilmesi.	Tuğlacı 1992
1894	Büyük deprem (Depremin en fazla zarar verdiği yerlerden biri Heybeliada olmuştur.)	Türker 2003
1899	Ertuğrul gemisinin batması	Gülen 1985
1906	Büyük Lonca yangını (kuyu mahallesi ve çarşıyı saran yangındır)	Gülen 1991
1906	Rum Yüksek Tic. Okulunun Rumlardan alınıp yeni çarkçı mektebi yapılması	Başar 1987
1912	Seyrisefain adlı deniz yolları idaresinin kurulması	Akpınar 1984

İstanbul'un fethi zamanında adaların da fethedilmesi ve Osmanlı'nın eline geçmesi ile ada için oldukça fazla değişimin söz konusu olduğu bir dönemdir. Bu dönemin başlangıcında adada azınlık olan Türk nüfusu dönemin sonlarına doğru artmış ve adanın önemli bir parçası olmuştur. Adanın Türkleşmeye başlaması; adadaki sosyal ve kültürel yaşamı oldukça etkilemiştir.

Diğer adalarla birlikte Heybeliada da 17 Nisan 1453'te Baltaoğlu Süleyman Bey tarafından fethedilmiştir. Pier Jill Heybeliada'ya geldiğinde burada deniz kenarında küçük bir köy olduğundan bahsetmiştir. Sahildeki düzlük yerde (şimdiki ay yıldız cad.etrafı) zamanla küçük bir balıkçı köyü oluşmuştur. Manastırın keşişleri de zeytin, üzüm, buğday ve arpa tarımıyla uğraşmaya başlamıştır (Gülen 1985).

Osmanlı Devleti'nin adada hüküm sürmeye başlaması ada peyzajının değişimi açısından da önemli etkileri olan bir dönem olmuştur. Osmanlı Devleti manastır ve kiliselere saygı

duyduğu ve dine karışmadığı için adada Rum halk yaşamını devam ettirirken adaya yeni bir kültürün daha katılmış olması farklı yaşam tarzlarının birbirleriyle tanışmasını ve bir kültür mozaiği oluşmasını da sağlamıştır. Bu çeşitlilik adanın tarihi mirasına zenginlik katmıştır. Bu dönemde ulaşım kayıklarla sağlanmaktadır. Ulaşım zorluğundan dolayı bu dönemde İstanbul halkı adalara fazla rağbet göstermemişlerdir (Gülen 1985).

1562 yılında İstanbul'da büyük veba salgınının çıkması ve vebadan kaçanların Heybeliada'ya sığınması, Heybeliada'nın temiz ve faydalı havasının ünlenmesinde önemli olmuştur. Sanatoryumun Heybeliada'da kuruluşu belki de bu ününün sonuçlarındandır.

Osmanlı Devleti'nin bu dönemde yaşadığı savaşlar İstanbul ve adaları da oldukça etkilemiştir (Erdenen 1962). Ada için önemli bir olay da Evliya Çelebinin buraya uğramış olması ve ada hakkında yazdıklarıdır. 1641 yılında başladığı yolculuğunda Heybeliada'ya da uğramıştır (Akpınar 1984). Heybeliada hakkında "*İstanbul'a 18 mil uzaklıktadır. Çevresi dokuz mildir. Mamur ve bakımlıdır. Yılda bir kere Rumların kayıklarla gelerek ziyaret ettikleri bir de manastırı var. Ada halkının hepsi zengin Rum Reisleridir. Abı-ı hayat gibi suyu ve gönül açıcı bağları vardır. İdarecileri Bostancıbaşı ile bir yeniçeri yasakçısıdır*" diye yazmıştır (Gülen 1985). Buradan anlaşılabileceği gibi ada Rum Balıkçıların yaşadığı, bağlıkların olduğu güzel bir yaşam alanıdır.

1710 yılında değirmen burnunda bulunan işaret kulesi yerine yel değirmeni inşa ettirilmiştir (Erdenen 1962). Burası buğday, arpa gibi tahılların öğütülmesi için kullanılmıştır. Bugün ise harabe haldedir.

Adada dönüm noktası sayılabilecek önemli olaylardan biri de Kadıköy Metropoliti olan III. Yuanikos Karacas'ın adaya gelmesi ve 1758 yılında Aya Yorgi Manastırı'nı tamir ettirip manastırı kendisine bağlaması olmuştur (Gülen 1985). Daha sonra 1764 yılında bu manastırı kendisi için yetersiz bulup sahilde bugünkü Deniz Lisesinin bulunduğu yerde büyük bir köşk yaptırmıştır (Akpınar 1984). Böylece Karacas'ın köşkü ileride ada için çok önemli bir kuruluş olan Deniz Lisesi'nin çekirdeğini oluşturmuştur.

1-Heybeliada 2- Rum inas mektebi 3-Yalı 4-Sanatoryum sokağı 5-sanatoryum sok. devamı 6- Rum Ruhban Mektebi 7- Abbas Paşa konağı 8- Değirmen burnu 9-Paşa iskelesi 10-Halki palas 11- Tur caddesi 12- Aya Nikola kilisesi 13- Belediye motor limanı 14- Vapur iskelesi 15- Mekteb-i Bahriye 16- Bahriye 17- Büyük Reşid Paşa cad. 18- Değirmen tepesi 19-Rum Ticaret Mektebi 20- Köy tepesi 21-Aya yorgi manastırı 22- Şark Bahçesi 23- Sanatoryum Caddesi 24- Bahriye sanatoryumu 25-Su iskelesi 26- Çam Limanı 27- Arsenios manastırı 28- Tur caddesi 29- Salhane

Şekil 5.81 1453-1914 dönemi arasında 1700-1900 yıllarına ait olduğu düşünülen Heybeliada Haritası (Tuğlacı 1992)

Şekil 5.81'de adanın doğusunda Bahriyenin yapılandığı ve bir iskelesi olduğu görülmektedir. İlerisinde Aya Yorgi Manastırı'na doğru olan bölgede de bir iskele görülmektedir. Bunun yanı sıra Aya Nikola Kilisesi deniz kenarındadır ve iskelesi vardır. Vapur iskelesi şimdiki yerinde görülmektedir. Adanın kuzeyine doğru Ümit Tepesi yamacında bir salhane görülmektedir. Değirmen Burnu'ndaki değirmen ve şimdiki Abbas Paşa İskelesi'nin olduğu yerde iskele vardır. Adada yapılaşma Köy Tepesi ve Değirmen Tepesi'ne doğru ve bu tepelerle Ümit Tepesi arasındaki boynu işgal edecek şekilde artmıştır fakat sınırlarla gösterilmiş olan bostanlar ve bağlar hala görülebilmektedir. Bu sınırlara baktığımızda adada tarımın yaygın olduğunu anlayabilmekteyiz. Adanın güneyinde Çam Limanı'nda da iskeleler, şimdiki olduğu yerlerine benzer şekilde görülmektedir. Manastırlar da şu an bulundukları yerlerdedir.

Şekil 5.82 1796 tarihli C.Comidas'ın Heybeliada gravürü (Gülen 1991)

Şekil 5.82'deki gravür adanın güneyinden bakılarak çizilmiştir. Tepeler biraz abartılmıştır. Fakat Aya Yorgi manastırına doğru giden yoldaki servi ağaçları görülebilmektedir.

1816 yılında S. Bizantios'a göre tüm adaların nüfusu 1200 kişidir (Gülen 1985). Üzerinde yerleşim olan adalar düşünüldüğünde buradan tahmini olarak Heybeliada'nın nüfusunun 500 civarı olduğu düşünülebilmektedir.

1828 yılında Osmanlı-Rus Savaşı başlamamıştır. Yine bu yıl içinde İstanbul'a ilk buharlı gemi gelmiştir (Erdenen 1962). 1829 yılında Osmanlı-Rus savaşı sırasında Trakya'da esir alınan Ruslardan 24 subay ve 1000er Heybeliada'daki Panagia manastırına yerleştirilmişlerdir. 300 kadarı burada ölerek gömülmüştür. Anılarına bugün Deniz Lisesi'nin (Hazırlık bölümünün) girişine yakın Aşıklar yolunun hemen başlangıcında yol kenarında bulunan Rus Tutsaklar Anıtı diktirilmiştir (Akpınar 1984).
1831 yılında Panagia Manastırı'nın olduğu yerde yatılı Helen Rum Ticaret Okulu açılmıştır. Öğrencileri ziyarete gelen velilerin kalabilmesi için de Halki Palas Otel inşa

edilmiştir (Akpınar 1984). Bu okulda Fransızca ticaret dersleri okutulmaktadır. Okul'a sadece İstanbul'dan değil, imparatorluğun diğer yörelerinden de öğrenciler gelmektedir (Gülen 1985). Bu adanın kültürel çeşitliliğini sağlayan etkenlerden biri olmuştur.

1865 yılında Adanın ilk vapur iskelesi Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa tarafından yaptırılmıştır (Tuğlacı 1992). Bu dönemde vapur seferlerinin başlamış olması bunun en önemli nedenidir. Vapur seferlerinin başlaması ve vapur iskelesinin yapılışı adaya geliş gidişleri bir nebze daha kolaylaştırdığı için adaya rağbet de eskisine oranla artmıştır. 1893 yılında Deniz Mektebi'nin Maltepe'ye bakan (kuzeydoğuya) rıhtımı denize doğru uzatılıp genişletilmiştir (Tuğlacı 1992).

1894 yılında yaşanan büyük depremin en çok zarar verdiği yerlerden biri de Heybeliada olmuştur. Bu büyük deprem adanın neredeyse tamamında büyük değişikliklere neden olmuştur. Birçok yapı onarılmış ya da tekrar inşa edilmiştir. 1899'da adalıları ilgilendiren büyük bir deniz faciası olmuştur. Neredeyse tamamı Heybeliada'daki Deniz Lisesi'nden mezun olan subaylarla dolu Ertuğrul gemisi Japon sularında fırtınaya yakalanarak batmıştır (Gülen 1985).

1912 yılında ise Seyrisefain adı ile bir deniz yolları idaresi kurulmuştur ki, Cumhuriyet devrinin Devlet Deniz Yolları idaresinin ve bugünkü Denizcilik Bankası Liman İşletmesi'nin temel taşını oluşturmuştur (Akpınar 1984).

Görüldüğü üzere 1453-1914 arası dönem ada için oldukça fazla değişimin yaşandığı bir dönem olmuştur. Yaşanan savaşlar, felaketler ve yeni yapılaşmalarla adanın çehresi de değişim göstermiştir. Şekil 5.83'te de görülebildiği gibi yapılaşma dağların eteklerinden yukarılarına doğru gelişim göstermeye devam etmiştir. Ayrıca adanın burun, tepe ve boyun noktaları gibi alanlarında manastırlar yapılanmaya devam etmiştir. Genişletilmiş olan Deniz Lisesi rıhtımı ve Çam Limanı'ndaki iskeleler ve Vapur İskelesi de bu dönemdeki kıyı yapılaşmalarını göstermektedir.

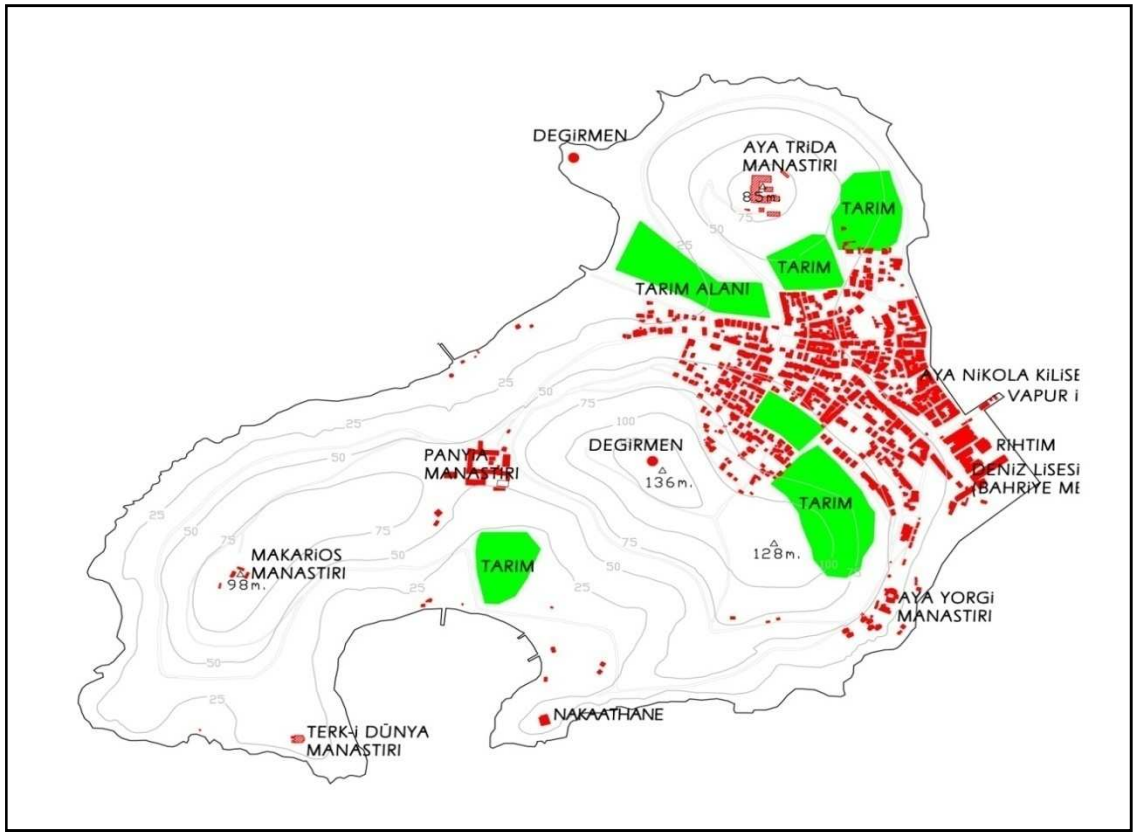

Şekil 5.83 1453-1914 arası tahmini Heybeliada haritası (Orijinal 2010)

5.4.4 1914 -1923 arası dönem

Bu dönem 1.Dünya savaşından İstanbul'un kurtuluşuna kadar olan dönemi kapsamaktadır. Çizelge 5.9'da bu döneme ait önemli olaylar kronoloji verilmiştir.

Çizelge 5.9 1914-1923 yılları arası Heybeliada tarihi kronolojisi (Orijinal 2010)

TARİH	OLAY	KAYNAK
1914	1.Dünya Savaşının başlaması	
1915	Cemal Paşa'nın Papaz Okulu'na ve Elen Ticaret Okulu'na el koyması	Gülen 1985
1918	Mondros mütarekesi ile adaların fransızlara kalması.	Gülen 1991
1919	Beyaz Rusların adaya gelmeye başlaması	Gülen 1985
1920	Adada itfaiye örgütünün kurulması.	Gülen 1985
1922	Yunan ordusunun yenilgisinin kesinleşmesi	Türker 2003
1922	Kurtuluş savaşı kazanılınca Rumların Yunanistan'a kaçması.	Gülen 1985

Kısa bir dönem olmasına rağmen ayrı bir dönem olarak alınmıştır. Çünkü bu dönem Türk-Rus ilişkilerinin ve adadaki sosyal yaşamın en olumsuz etkilendiği dönemdir. Bu dönem sonuna kadar ada işgalci devletlerin yönetiminde kalmış, Kurtuluş savaşının kazanılması ve İstanbul'un kurtuluşuyla Türklerin egemenliğine geçmiştir.

1.Dünya savaşı başlayınca Heybeliada'da da yaşam altüst olmuştur. Savaş bitene kadar yazlığa gelen zenginler dışında Heybeliada halkı geçim sıkıntısı ve yokluk içinde yaşamıştır (Tuğlacı 1992). Savaş sırasında adaya piyade ve topçu askerler getirilmiş, tepelere ve sahillere toplar yerleştirilmiştir. Değirmen Tepesi'nin güneye bakan yamaçlarında, Terk-i Dünya'nın yakınlarında siperlerin izleri görülebilmektedir (Gülen 1985).

Gülen (1991)'e göre; bu dönemde adadaki Türkler kendi içine kapanmıştır. Adaya beyaz Ruslar gelmeye başlamıştır. Papaz okuluna yerleşmişlerdir. Bunun yanı sıra adadaki evlere de yerleşmeye başlamışlardır. Beyaz Rusların adaya gelişi adayı epey etkilemiştir. Rusların kültürü, davranışları Türklerinkilerle hiç bağdaşmamaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere bu dönemde bir kültür çatışması ve uyuşmazlık söz konusu olmuş bu da adanın sosyal yaşantısında ve kültürel yapısında değişimlere neden olmuştur. Gülen (1985)'in anlatımına göre adada Türk-Rum ilişkileri de bozulmuştur. Rumların bazıları işgalcilerle birlik olurken bazıları da Kurtuluş Savaşını desteklemektedir. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "İstanbul'un Tutsaklığı günlerinden bir anı" (Ek 6) adlı yazısı bu dönemde adada yaşananlara ışık tutmaktadır.

1922'de Kurtuluş Savaşı kazanılıp Yunan ordusunun yenilgisi kesinleşince Yunanistan'a kaçan Yunan uyruklu Rumların evleri hazine tarafından taksitle satılmaya başlanmıştır. Bu nedenle biraz daha fazla Türk ailesi adada ev sahibi olabilmiştir (Gülen 1985, Türker 2003). Mütareke ve işgal yılları (1918-1923) Ada'nın sosyal ve ekonomik yaşamını altüst eden, Rumlarla Türklerin arasındaki iyi ilişkileri bozan ve ahlaki çöküntü getiren bir dönem olarak hatırlanmaktadır (Türker 2003).

5.4.5 1923-1955 arası dönem

Bu dönem İstanbul'un kurtuluşundan, Kıbrıs sorunun yaşandığı 1955 yılına kadar olan zamanı kapsamaktadır. Çizelge 5.10'da bu döneme ait önemli olaylar kronolojisi sunulmuştur.

Çizelge 5.10 1923-1955 dönemi Heybeliada Tarihi Kronolojisi (Orijinal 2010)

TARİH	OLAY	KAYNAK
1923	İstanbul'un kurtuluşu	Gülen 1985
1924	İsmet Paşa'nın adaya gelmesi	Türker 2003
1924	1 Ekim, Sanatoryumun açılışı	Altınminareoğlu 1961-1962
1925	Büyük yangın	Türker 2003
1926	Sanatoryuma ilave 2.pavyonun yapılması	Altınminareoğlu 1961-1962
1930	Sadık Bey'in bostanı alıp plaja çevirmesi.	Gülen 1985
1931	Heybeliada Spor Kulübünün kuruluşu	Altınminareoğlu 1961-1962
1933	Venizelos'un Heybeliyi ziyareti/Türk-Yunan yakınlaşması	Türker 2003
1934	Heybeliada Camiisinin inşaası	Gülen 1985
1935	Ada'ya elektriğin gelmesi.	Altınminareoğlu 1961-1962
1936	Rıhtımın yapılması	Gülen 1985
1937	Mendirek'in yenilenmesi	Gülen 1985
1938	Çam Limanında yangın çıkması	Gülen 1985
1940	Panayia Manastırı'nın Rumlardan alınarak Deniz Kuvvetlerine verilmesiRum kız yetimhanesinin kapatılması	Türker 2003
1940	1940larda ahşap iskelenin yerine beton iskele yapılması	Gülen 1985
1941	Refah faciası olayı	Gülen 1985
1941	Deniz Lisesinin Mersine taşınması (savaş dolayısıyla)	Altınminareoğlu 1961-1962
1942	Kadınlar sanatoryumu ve hemşire okulunun yapılması	Gülen 1985
1944	Elen Ticaret Okulu ve Panagia Manastırı'nın devletleştirilmesi ve Deniz Kuvvetlerine verilmesi	Akpınar 1984
1945	Havranın resmen açılışı	Gülen 1985
1946	Çok partili hayata girilmesiyle demokrat partinin kuruluşu	Gülen 1991
1946	Deniz Lisesinin Heybeliada'daki eski yerine dönmesi	Erdenen 1962
1955	6-7 Eylül Olayları, Kıbrıs sorunu	Türker 2003

1923 yılı İstanbul'un kurtuluşu ile birlikte Heybeliada'da yeniden bir huzur ve sükûn dönemi başlamıştır. Bu dönem hayat pahalılığının, yokluk ve kıtlığın başladığı 1941

yılına kadar sürmüştür (Gülen 1985). Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki göçlerle (değiş tokuş ile) Rum nüfus yoğunluğu Anadolu'nun birçok yeri ve İstanbul'da olduğu gibi adalarda da büyük ölçüde azalmıştır (Behramoğlu 2009). 1924 yılında Sanatoryum'un açılışı adadaki Türk nüfusunun artışını sağlamıştır. Türkiye'de kurulan ilk sanatoryum olması da burayı daha değerli yapmıştır.

1924'te İnönü'nün gelişi adanın değişiminde büyük etken olmuştur. İnönü sayesinde rıhtımın yapıldığı, yolların düzenlendiği, telefonun geldiği ve adanın nahiye olduğu söylenmektedir (Gülen 1985). Bu dönem içinde yangınlar tekrar yaşanmıştır. 10 Eylül 1925 yılındaki yangın 20yy.'da Heybeliada'da yaşanan en büyük yangın olarak tarihe geçmiştir. 1938 yılında yine bir yangın felaketi daha yaşanmıştır. Çam Limanı'ndan başlayan yangın Limandan itibaren Değirmen Tepesi'ne kadar adanın tüm arka yüzündeki çamları yakmıştır.

1930 yılında adanın tarım alanları satışa çıkarılmıştır(Gülen 1985). 1931 yılında Heybeliada Su Sporları Kulübü kurulması (Altınminareoğlu 1961-1962) ile ada halkı hem sporla ciddi anlamda ilgilenebilecekleri hem de rekreasyonel ihtiyaçlarına cevap veren bir tesise sahip olmuşlardır. Ada için önemli olaylardan biri de 1933 yılında Atatürk'ün Yunan Başbakanı Venizelos ile birlikte, Bahriye Okulu'nu ziyarete gelmesidir. Bu yıllarda Türk-Yunan ilişkileri düzeldiği için Türk-Rum ilişkileri de düzelmiştir (Gülen 1985).

Adada yapılaşmalar ve düzenlemeler devam etmiştir. 1934 yılında Heybeliada Camii inşa edilmiş (Gülen 1985), 1935 yılında adaya elektrik gelmiş (Altınminareoğlu 1961-1962), mendirek yapılmış, 1936 yılında rıhtım yapılmış ve 1937 yılında mendirek yenilenmiştir (Gülen 1985). Mendirek yapıldıktan sonra limana gelen motor sayısı da artmış, balıkçılar çoğalmıştır (Gülen 1985).

1940'larda 2.Dünya Savaşı'ndan dolayı Rumların ekonomik sıkıntıları artmıştır. Panayia Manastırı Rumlardan alınarak Deniz Kuvvetleri'ne verilmiş ve Rum Kız Yetimhanesi kapatılmıştır. Varlık vergisi ile adada pek çok mülk satılarak el

değiştirmiş, yazlığa gelen Rumların sayısının düşmesine karşılık, Türklerin ve Musevilerin sayısında büyük artış görülmüştür (Türker 2003).

1940 yılında ahşap olan vapur iskelesi yenilenerek yerine beton iskele yapılmıştır (Gülen 1985). Yine bu dönemde Büyükada'ya bakan kısımdaki sıra evler çok harap olduğu için yıktırılmıştır. 1941 yılında Türk Deniz tarihinin ikinci büyük deniz faciası olan Refah faciası olayı yaşanmıştır ve bunun anısına İsmet Paşa caddesinin adı Refah Şehitleri Caddesi olarak değiştirilmiştir. (Gülen 1985).

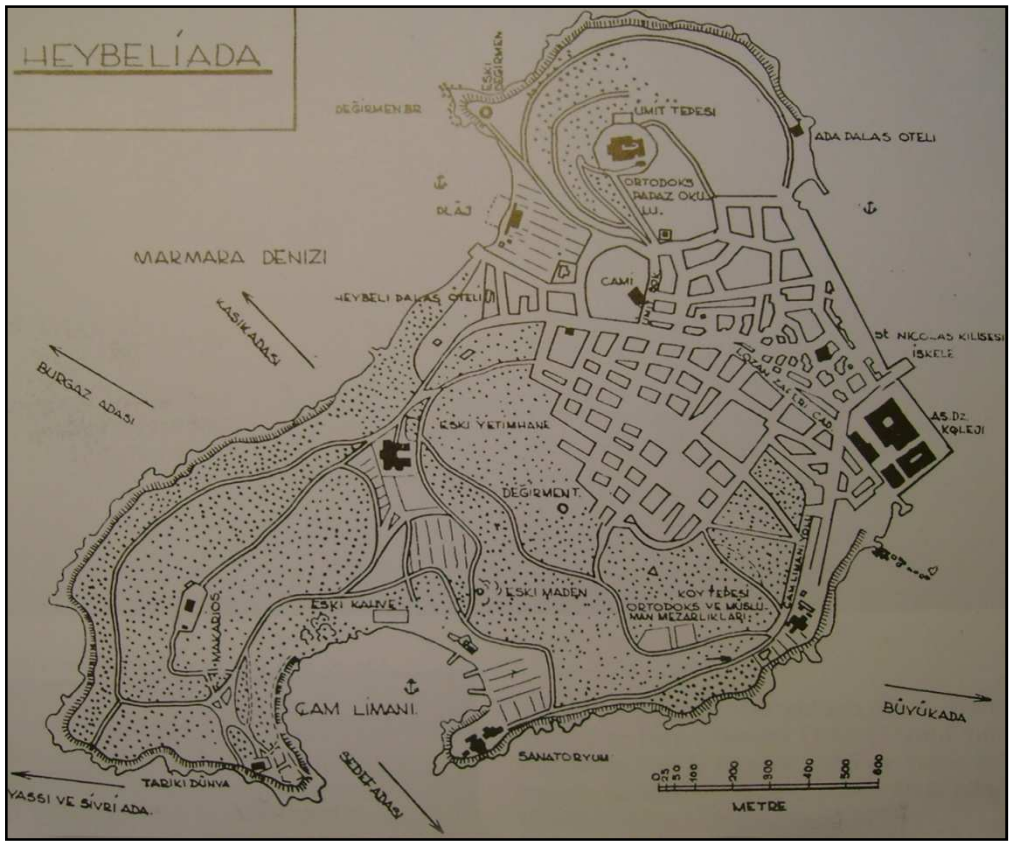

Şekil 5.84 1943 yılı Heybeliada haritası (E.Mamboury) (Erdenen 1962)

Şekil 5.84'te E. Mamboury'nin 1943 yılında Prens Adaları Rehberi için çizdiği Heybeliada planı görülmektedir. Görüldüğü gibi Savaşın etkisi adada hem fiziksel çevrenin değişiminde hem de sosyal çevrenin değişiminde önemli rol oynamıştır.

1945 yılında, gizli olarak çalışmakta olan Musevi Havrası'nın açılışına resmen izin verilmiştir. Havra'nın açılışı Musevilerin adaya daha çok gelmesine etken olmuştur.

(Gülen 1991). 1946 yılında Deniz Lisesi Heybeliada'daki eski yerine dönmüştür (Erdenen 1962). Sonrasında tesislerini genişletmiş, şafak yöresine doğru uzanmıştır. Terk-i Dünya manastırı hariç, tüm doğu bölgesine aşağıdaki sahile, kadınlar şafağına ve şafak koyuna el koymuştur (Gülen 1985). Böylece halkın kültüründe önemli bir yeri olan, birçok sosyal etkinliğin yaşandığı ünlü şafak halkın kullanımına kapatılmıştır.

1950'de Türk-Yunan arası iyi ilişkilerle birlikte 1950-1955 yılları arasında adada bir canlılık yaşanmıştır (Türker 2003). 1950'den sonra adada çirkin çevre ile uyum sağlamayan binalar yapılmaya başlanmıştır (Tuğlacı 1992). 1940'lı ve 50'li yılların sonlarında Doğu Karadeniz kökenli varlıklı armatör aileleri Heybeliada'da yazlık konutlar yapmışlardır. Bunun nedeni büyük olasılıkla Deniz Harp Okulunun Heybeliada'da bulunmasıdır. Daha açık ifade etmek gerekirse, ticaret gemilerine sahip, denizcilikle uğraşan söz konusu ailelerin gözünde bu kurumun varlığı Heybeliada'yı ayrıcalıklı kılmaktadır (Gel 2006). 1955 yılında 5-7 Eylül (Kıbrıs Sorunu) olaylarından Heybeliada Rumları da etkilenmiştir (Türker 2003). Bir kısmının da göçmesiyle adadaki Rum nüfusu daha da azalmıştır.

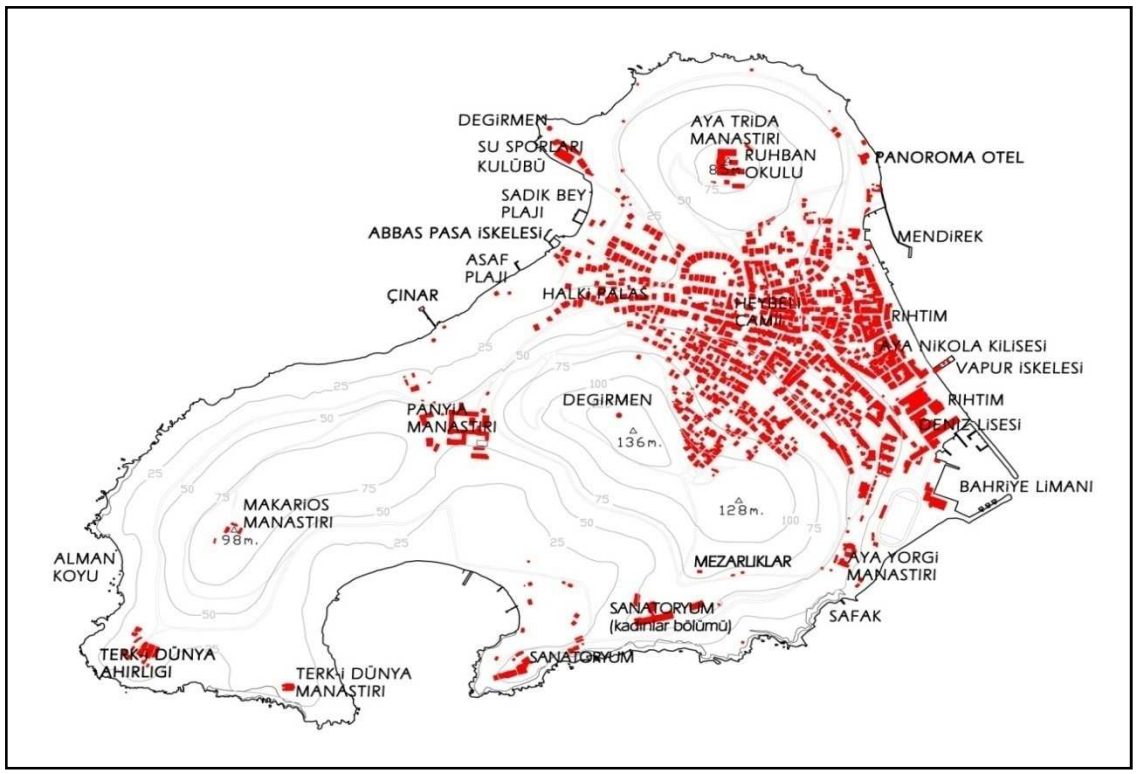

Şekil 5.85 1923-1955 döneminden sonraki Heybeliada tahmini haritası (Orijinal 2010)

Şekil 5.85'de görüldüğü üzere adadaki nüfus arttıkça yapılaşmalar da artmıştır. Bunun yanı sıra adanın turistik ve rekreasyonel olanakları da artmıştır. Plajların açılması ve su sporları kulübü bu olanakların birer örneğidir. Bu dönemde de Deniz Lisesi ek tesislerle ve adanın diğer alanlarındaki yapılarıyla sınırlarını genişletmiştir. Sanatoryum binaları ve alanı da yeşil burun ve yakınlarını kaplamıştır. Adanın kıyı peyzajının yanı sıra iç bölgelerinde ki peyzaj alanları da giderek yapılaşma ile dolmuştur. Adanın vapur iskelesi alanına rıhtım yapılmış ve bu alan genişletilmiştir. Bunun sebebi büyük olasılıkla adanın bu kısmındaki yoğunluğu taşıyacak, vapur iskelesi önü olan kısmı yoğunluğu taşıyacak hale getirmektir. Fakat rıhtımın genişletilip dolgu alana yapılan 2 katlı yapılar adanın anakaraya bakan ve vapurla iskeleye yanaşıldığında görülen ilk ada görüntüsünü büyük ölçüde değiştirmiştir.

5.4.6. 1955-2010 arası dönem

Bu dönem 1955 yılından günümüze kadar olan durumu kapsayan bir dönemdir. Bu döneme ait önemli olaylar kronolojisi çizelge 5.11'de verilmiştir.

Çizelge 5.11 1955 sonrası Heybeliada tarihi kronolojisi (Orijinal 2010)

TARİH	OLAY	KAYNAK
1958	İmar Planı yapılması	Tuğlacı 1992
1962	Nahiye müdrülüğünün kaldırılması	Anonim 1994
1981	Değirmenburnu Ormaniçi Dinlenme Yerinin açılması	Anonim 1984
1984	Adaların sit Alanı ilan edilmesi	
1989	Vapur iskelesi yıkılıp, yenisinin yapımına başlanması	Tuğlacı 1992
2005	Sanatoryumun boşaltılması	Anonim 2010a
2009	Sanatoryumda yangın	Anonim 2010a
2009	Heybeliada yazlık sinema açılışı	Anonim 2009

1955'ten sonra adada azınlık haline gelen Rumların sayısının iyice azalmasıyla, ada geneli Türklerin yaşadığı bir yer olmuştur. Ada sakinlerinin anlatımıyla canlı ve eğlenceli yaşam tarzına sahip Rumların adadan gitmesiyle adadaki eski eğlenceli yaşamın yerini daha sakin ve suskun bir yaşam biçimi almıştır.

1950 yılından sonra artan gelişigüzel ve dengesiz yapılaşmadan sonra 1958 yılı İmar Planı'nda Heybeliada'nın kurtarılması amaç edinilmiş, eski evlerin restorasyonu için geniş çaplı bir çaba sürdürülmüştür (Tuğlacı 1992). 1962 yılında nahiye müdürlüğü kaldırıldıktan sonra ada doğrudan Büyükada'daki Adalar Kaymakamlığı'na bağlanmıştır. Adada belediye zabıta baş komiserliği açılmış, polis örgütü de baş komiserlik düzeyine çıkartılmıştır (Anonim 1994).

Şekil 5.86 1980 yılı Büyükada'dan Heybeliada'nın görünüşü (Tuğlacı 1992)

İçerisinde Heybeliada'nın da bulunduğu Marmara Takım Adaları (Büyükada, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada, Sedefadası), 31.03.1984 tarih ve 234 sayılı karar ile sit alanları bütünü ilan edilmiştir. Adalar İlçesi'nin, Mimar Sinan Üniversitesi tarafından yapılan, 29.08.1991 onay tarihli "Marmara Takım Adaları Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı" ve 30.06.1994 onay tarihli "Marmara Takım Adaları Koruma Amaçlı Revizyon Nazım İmar Planı" dışında başka bir planı bulunmamaktadır (Anonim 2010f). Şimdiye kadar (yaklaşık 26 yıldır) herhangi bir koruma planı yapılmamıştır. Şu an adalar için yeni bir Koruma amaçlı İmar Planı yapılmaktadır (Anonim 2010f).

Şekil 5.87 1984-85 yıllarında Çam Limanında yapılan dinlenme tesisleri (Tuğlacı 1992)

Şekil 5.88 1989 yılı adadaki yapılaşma (Tuğlacı 1992)

1980-90 yılları arasında İstanbul'daki nüfus patlaması ile Heybeliada'nın da nüfusu artmış ve o zamana dek görülmemiş bir inşaat faaliyeti başlamıştır. Bütün bostanlar ve çayırlar dolmuş, boş arsa ve bahçe kalmamacasına hemen her yere beton binalar inşa edilmiştir (Anonim 1994). Fotoğraflarda (Şekil 5.87 ve 5.88) da görüldüğü gibi 80-90 yılları arasında özellikle yazlık ev edinme akımı sonucu adaların kıyı bölgeleri ve iç bölgeleri de zarar görmüştür. Yine bu yıllar arasında 1989 yılında Vapur İskelesi yıkılarak yerine şartlara uygun olarak gereksinimi karşılayacak büyüklükte yenisi yapılmıştır (Tuğlacı 1992). 2005 yılında adanın en önemli kuruluşlarından biri olan Sanatoryum, Sağlık Bakanlığınca kapatılmıştır. Hastane İstanbul Süreyya Paşa'ya nakledilmiştir. 2009 yılında bir kısmı yanmıştır ve hala kullanılmamaktadır.

Şekil 5.89 2006 yılı Heybeliada genel görünümü (İpekişleyen 2010)

2009 yılında 18 Ağustos'ta yazlık sinemanın açılışı yapılmıştır. Heybeliada'da atıl durumdaki tenis kortu düzenlenerek 200 kişilik yazlık sinema haline getirilmiştir. Böylece Heybeliadalıların aşina olduğu yazlık sinema kültürü bir nebze de olsa yeniden canlandırılmıştır (Anonim 2009).

Şekil 5.90 2007 yılı Heybeliada kuzeydoğusundan görünüm (İncealemdaroğlu 2010)

Şuan adada bulunan ve öğrenci yokluğu nedeniyle kullanılmayan Rum İlkokulu restore edilerek "Uluslararası Müzik Araştırma Merkezi" haline getirilmektedir. Merkezin, hizmete girmesinin ardından başta Türkiye ve Yunanistan'dan olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinden sanatçıları da araştırma ve konserler için ağırlaması beklenen bir kuruluştur. Bunun yanı sıra, Heybeliada'yla özdeşleşen Yel Değirmenleri'nin yenilenmesi için de çalışmalar başlatılmıştır. Heybeliada Değirmen Burnu'nda ve ormanlık alanda bulunan iki adet tarihi yel değirmeninin restorasyonu ve değirmenlerin bulunduğu alanda arkeolojik kazıların yapılması için hazırlanan proje Belediye tarafından İl Özel İdaresi'ne sunulmuştur (Anonim 2010a)

Şekil 5.91 Değirmen tepesinin kuzeye bakan kesimindeki Hüseyin Rahmi Gürpınar Müze evinden Panoramik Heybeliada görünüşü (Orijinal 2010)

Şekil 5.91'de Ümit Tepesindeki Ruhban Okulu, Değirmen tepesi ve Ümit tepesi arasındaki boyunda yoğunlaşmış olan yapılaşma ve Değirmen Burnu ile güneybatıya bakan yamacındaki su sporları kulübü tesisleri görülebilmektedir.

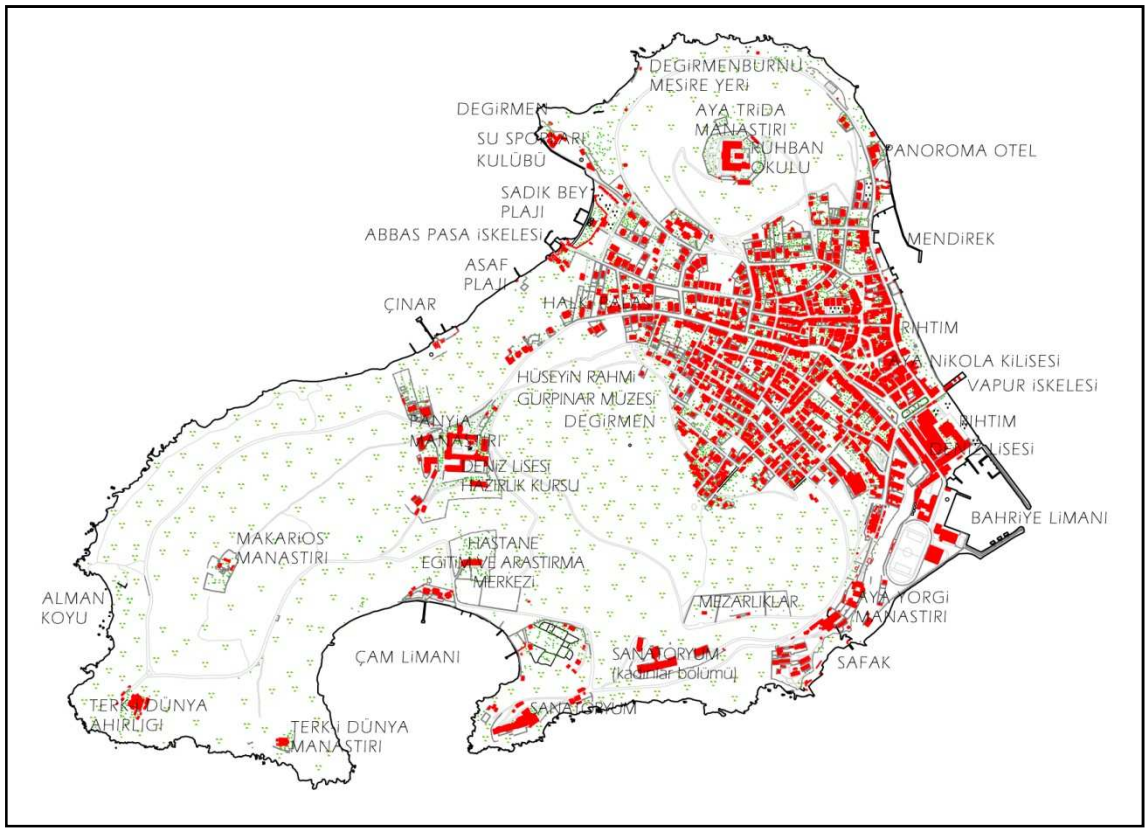

Şekil 5.92 Heybeliada mevcut durum (Anonim 2010h, Orijinal 2010)

Bu dönem içerisinde ada peyzajı açısından 1980-90 yılları etkileri büyük bir dönem olmuştur. Bu etkiler günümüze kadar da devam etmiştir. Yapılaşmanın etkileri adanın her yerinde kendini göstermektedir. Şekil 5.92'de görüldüğü üzere nerdeyse adadaki tüm boş alanlar yapı ile doldurulmuştur. Diğer alanlar genellikle eğimli ve ormanlık alanlardır. Ek 7 'de Heybeliada hâlihazır haritası 1/10000 ölçekLİ olarak sunulmuştur.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Denizel kültürel peyzaj kavramı henüz yeni bir kavram olup literatürde yerini almaya başlamıştır. Bu kavramın incelenmesi hem dünya ülkeleri literatürüne girmeye başlayan bir kavramı tanımak hem de ülkemiz literatüründeki yerini değerlendirmek açısından önemlidir.

6.1 Denizel Kültürel Peyzaj Kavramının Değerlendirilmesi

Çalışma sonucunda görülmüştür ki denizin etkilediği alanlardaki kültürel peyzajlar karasal alanlara göre farklılıklar sergilemektedir. Örneğin denizin ya da büyük su kütlelerinin olmadığı bir alanda; balıkçılık, gemicilik/denizcilik, deniz ulaşımı vb. gibi faaliyetlerden ve buna bağlı olarak peyzajı şekillendiren; liman, iskele, dalgakıran, plaj vb. gibi denize bağlı alan kullanımlarından söz edilememektedir. Ayrıca denizel kültürel peyzajlarda diğer faaliyetler ve alan kullanımları da deniz varlığından etkilenmektedir. Bu alanlar arasındaki farklılıklar denizel kültürel peyzaj kavramının doğmasını sağlamıştır.

Bu bağlamda, çalışma kapsamında öncelikle denizel peyzajlar belirlenmiş ve çalışma alanının deniz kıyısında bir kasaba, kent ya da kentin bir kısmı, bir yarım ada, hatta büyük bir göl kenarı ya da ada olabileceği fikrine varılmıştır. Bu seçenekler içinde ada dışında kalan diğer alanlarda, denizel kültürel peyzajın etkilediği alanın sınırlarını belirlemek başlıca bir tez konusu olabilmektedir. Bu gibi alanlarda alanın sınırları belirlenmeden ancak denizel kültürel peyzajın en belirgin öğelerini ele almak söz konusu olabilmektedir. Yani denizel kültürel peyzajın biçimlenmesinde rol oynayan etmenlerin alan kullanımına yansıması sonucu oluşmuş salt örnekleri (örneğin: iskele, liman, tersane, balıkçı barınakları vs gibi) tek tek incelenebilmektedir. Fakat bu çalışmanın konusu denizel kültürel peyzajı hem kavram olarak irdelemek ve bir alan üzerinde bu kavramı tüm bileşenleriyle değerlendirmek olduğu için, sınırları zaten doğal olarak belirlenmiş olan bir alanda, yani bir ada oluşumunda çalışmak en uygun seçenek olmuştur. Denizel kültürel peyzaj kavramı genel bir bölge veya bireysel bir yerleşimin

kalıtımsal mirasını ve arkeolojik önemini değerlendirirken bir ada ortamı içinde kullanılabilecek uygun bir araçtır (Smith 2006).

Denizel yerleşim alanları, orda yaşayan insan ve kültürü, denizle ilgili bağlantıları (sosyal, fiziksel, ekonomik), tüm denizel aktiviteleri, sualtında, üstünde ya da kıyısında bulunan kültürel kalıntılar ve denizle/denizcilikle ilgili mevcut yapılar birbirinden ayrı düşünülemez. Çünkü zaman içerisinde birbirleriyle etkileşim içinde olmuşlar ve bu etkileşimle birlikte bulundukları peyzajı biçimlendirmişlerdir. Bu etkileşim kesintisiz devam eden bir süreçtir ve bu süreç bize önemli kültürel ürünler sunmaktadır. Bu kültürel ürünlerin bir kavram dahilinde değerlendirilmesi önemlidir.

Bu çalışma bu önemin farkındalığı ile "denizel kültürel peyzaj" kavramını peyzaj mimarlığı meslek disiplini dâhilinde incelemiş ve bu konuda yapılacak çalışmalara bir yol açmayı hedeflemiştir. Denizel kültürel peyzajla ilgili çalışmalar ve kavram üzerine yapılan tanımlar değerlendirilerek, denizel kültürel peyzajın biçimlenmesinde etken öğeler, bu öğelerin alan kullanımlarına yansımaları ve tarihi süreç içerisinde ada peyzajının geçirdiği değişim şu şekilde şematize edilmiştir (Şekil 6.1).

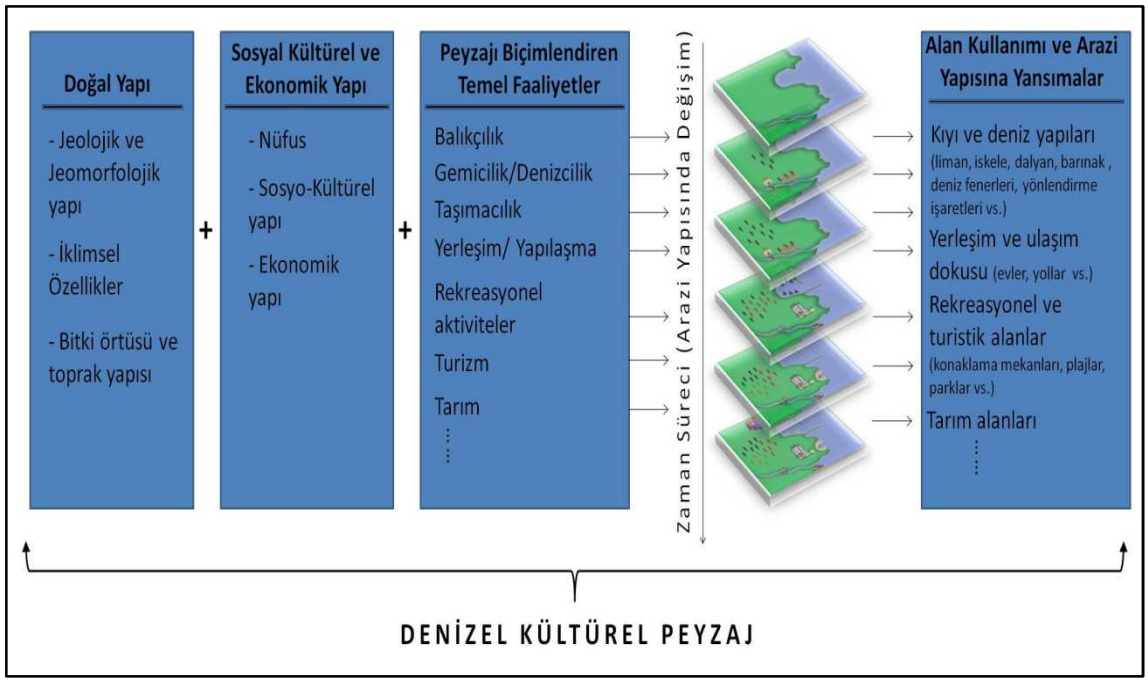

Şekil 6.1 Denizel Kültürel Peyzaj Kavramı

Şekil 6.1'de görüldüğü gibi arazinin doğal yapısı denizel kültürel peyzajın ilk öğesidir. Doğal yapı; alanın jeolojik ve jeomorfolojik yapısını, iklimsel özelliklerini, bitki örtüsü ve toprak yapısını içermektedir. Peyzajın biçimlenmesinde, doğal yapıdan sonra, sosyal, kültürel, ekonomik yapı ve temel faaliyetler gelmektedir. Doğal yapı ve sosyokültürel yapının etkileşimi ile ekonomik gayelerin de rol oynadığı etmenler, peyzajı biçimlendiren temel faaliyetlerin oluşumunda önemli roller oynamıştır. Bu faaliyetler temel olarak; gemicilik/denizcilik, balıkçılık, tarım, yerleşim, turizm, rekreasyonel aktiviteler gibi faaliyetler olmakla birlikte bu faaliyetler alandan alana değişim göstererek azalabilir ya da çoğalabilir. Bu faaliyetler zaman süreci içerisinde alan yapısında değişimlere neden olmuştur. Bu değişimler, alan kullanımları ve arazi yapısına yansımalar olarak belirtilmiş ve kıyı ve deniz yapıları, tarım alanları, yerleşim ve ulaşım dokusu, rekreasyonel ve turistik alanlar olarak belirlenmiştir. Bu alan kullanımları da yine alandan alana değişim göstererek azalabilmekte veya çoğalabilmektedir.

Alanın doğal yapısı, sosyal, kültürel, ekonomik yapısı, alandaki temel faaliyetler ve alan kullanımı ile alan kullanımı ve arazi yapısındaki değişimlerde birbirinden ayrılmaz bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu sebeple peyzajın biçimlenmesinde önamli olan öğeler ve bunların alan kullanımlarına yansımalarının, alanın tarihi süreci içerisinde geçirdiği değişimin analizi ile birlikte değerlendirilmesi, alandaki peyzaj değişimini daha üst ölçekten algılayabilmek için önemlidir. Denizel kültürel peyzaj kavramı peyzaj mimarlığı meslek disiplini içerisinde; bu süreci ve karşılıklı etkileşimleri kapsayan bir kavram olarak geliştirilmiştir.

6.2 Heybeliada Denizel Kültürel Peyzaj Potansiyeli

Denizel kültürel peyzajın tanımdan yola çıkarak Heybeliada'yı değerlendirdiğimizde; Alan bir ada olarak doğrudan denizle ilgili olan bir alandır. Bu alanda birçok kültür birlikte varlıklarını sürdürmüş, gerek sosyal anlamda gerek kültürel anlamda birbirlerini etkilemiş, ekonomik anlamda birlikte ortak ham maddeleri kullanmış ve yaşadıkları doğayı yaşam biçimlerine ve ekonomik yapılarına göre şekillendirmişlerdir. Bu sürecin yansımaları olan balıkçılık, gemicilik, deniz taşımacılığı, denize bağlı rekreasyonel

aktiviteler ve bunların alan kullanımına yansımaları olan limanlar, iskeleler, balıkçı barınakları, dalga kıranlar, rekreasyonel alanlar Heybeliada'da açıkça görülebilen kalıntılardır. Bu kalıntıların tarihleri gerek fiziksel olarak gerekse sözel halk dilinde ya da yazılı kaynaklarda anlatılarak günümüze kadar gelebilmiştir ve bölgedeki yaşam kültürünü yansıtan öğeler olmuşlardır.

Adanın denizel kültürel peyzaj olarak yüksek bir potansiyele sahip olduğu adaya ilk insan yerleşimin olduğu tarihten bu yana büyük ölçüde denize bağlı olarak sürülen yaşam ve adanın geçirdiği değişimlerle, ihtiyaçlara bağlı olarak yapılan deniz kıyısı yapıları ve bunların kullanımları ile kendini göstermektedir. Fakat bu potansiyel bilinçsizce alan kullanımı ve koruma yetersizliğinden dolayı her geçen gün düşmektedir. Bu düşüşün en fazla yaşandığı dönem Heybeliada için 1950'li yıllar ve 1980'li yıllar olmuştur. Bu dönemlerde alanın bilinçsizce kullanılması, tamamen rant üzerine kurulu korumadan yoksun bir yapılaşma ve kaynakların kullanımı söz konusu olmuştur.

Heybeliada'nın denizel kültürel peyzajı incelendiğinde görülmüştür ki; yaşanan tarihi olaylar (savaşlar, facialar vs.), bireyler (önemli kişilikler) ve ekonominin rolü (ticari balıkçılık, gemicilik, taşımacılık vs gibi) Heybeliada'nın denizel kültürel peyzajının şekillenmesine katkıda bulunan üç önemli unsur olmuştur. Bu önemli unsurların olumlu ve olumsuz olarak iki türlü etkileri görülmektedir. Tarihi olaylar adada savunma yapılarının ve kuruluşlarının oluşumunu tetiklerken bunun yanı sıra adanın tahribatlara uğramasına da sebep olmuştur. Önemli kişilikler adada yaşayan diğer insanlara oranla adanın biçimlenmesinde yaptırım gücü olarak daha fazla rol oynayan kişiler olmuşlardır. Bu kişilerin kimi adada balıkçılıkla uğraşarak iskele gibi kıyı yapıları yaptırmış, kimi deniz kıyısı alanını plaja çevirerek rekreasyonel alanlar yaratmış, kimi siyasi gücünü kullanarak adada bayındırlık işlerinin hızlanmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra adanın ekonomik yapısını oluşturan balıkçılık, gemicilik, taşımacılık gibi ekonomik geçim kaynakları; peyzajın bu kaynakları kullanabilmeye uygun olarak biçimlendirilmesine, özellikle kıyı alanların bundan daha fazla oranda etkilenmesine sebep olmuştur.

Çalışma sonucunda, Heybeliada'nın denizel kültürel peyzajın öğelerini yansıtan ve bu kavram dâhilinde incelenebilecek bir alan niteliği taşıdığı görülmüştür. Fakat sahip olduğu denizel kültürel peyzaj değerlerinin; bilinçsiz alan kullanımı, duyarsızlık, alınan koruma kararlarının tam anlamıyla uygulanamaması gibi sebeplerle olumsuz etkilendiği ve gerekli önlemler alınmadığı takdirde gelecekte daha da fazla etkileneceği öngörülmüştür. Bu sebeple denizel kültürel peyzaj kapsamında, alana yönelik koruma önerilerinde bulunulmuştur.

6.3 Heybeliada Denizel Kültürel Peyzaj Koruma Önerileri

Koruma ve yönetimde yapılması gereken çalışmayı belli bir olgu adı altında toplayarak değerlendirmek ve buna uygun olarak koruma stratejileri belirlemektir. Günümüzde ise koruma stratejileri genellikle tek taraflı olarak yürütülmekte alandaki birçok öğe birbiriyle ilişkileri göz önüne alınmandan değerlendirilmektedir. Oysa peyzajın biçimlenmesine ve alan kullanım tiplerinin oluşumuna etkisi olan; doğa ve insanoğlunun etkileşimi sonucu oluşmuş tarihi süreç içerisinde, günümüze değin çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen alanların tek taraflı bir koruma anlayışı ile sürdürülebilirliğinin sağlanamayacağı açıktır. Özellikle de denizle bağlantısı olan alanlar diğer kültürel peyzaj alanlarına göre farklılıklar göstermesinden dolayı korunmasına yönelik önlemler de buna bağlı olarak farklılık göstermektedir. Örneğin karasal bir alanda deniz kullanımına bağlı yapılardan, deniz kirliliğinden, denize odaklı bir yaşam kültüründen bahsedemeyiz. Dolayısıyla karasal bir alan için belirlenmiş olan bir koruma çalışması denizel bir alan için yeterli bir koruma statüsü olmayacaktır.

Kavram üzerine yapılan çalışmalarla anlaşılmıştır ki denizel kültürel peyzaj alanları, daha önce bu tanımdan yoksun olarak olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple genellikle, deniz altı kalıntılar, denizel arkeoloji ile halkın kültürü, sosyoloji ile, denizle ilgili ticari aktiviteler ekonomi ile, deniz altındaki ve üstündeki kalıntılar birbirinden ayrı olarak ve tüm bu veriler birbiriyle harmanlanmadan incelenmiştir. Fakat bu veriler birbirileri ile ilişkilidir ve daha üst ölçekli bir çalışma adı altında, birbirleriyle ilişkileri de göz önüne alınarak incelenmelidir. Bu sebeple denizel kültürel peyzaj kavramı içine giren alanların

bu bütünlük içinde ele alınıp değerlendirilmesi, daha doğru sonuçların ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

İnsan ve çevre arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan kültürel alanların ve öğelerin neredeyse kaybolmakta olan izlerini korumak, korumanın en etkili düzeyde olabilmesi için alanın özellikleri göz önüne alınarak kuramsal temellere dayalı koruma önerileri getirmek ve ülkemizdeki bu tür alanların kayıt altına alınması, bu alanların sürdürülebilirliğinin sağlanmasında çok önemlidir.

Araştırma sonucunda görülmüştür ki alan geçen zamanla birlikte yeniden yapılanma adına, yapılaşma baskısı altında kalmış, alandaki kültürel değerler özelliklerini yitirme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Heybeliada 1984 yılında Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nca sit alanı olarak kabul edilmiştir. Kabul edilmesinden sonra gerekli olan koruma imar planı ancak 1991 yılında Mimar Sinan Üniversitesi'nce yapılabilmiştir. Fakat bu süreç içerisinde daha öncede belirtildiği gibi 1980'li yıllarda adada büyük bir yapılaşma süreci yaşanmıştır. Ayrıca bu tür koruma planları sadece alandaki yapılaşmaya yönelik ve alandaki bazı bölgelerin korunmasına yönelik fiziksel korumanın ötesine geçememektedir. Üstelik bu korumanın ne derece gerçekleştirildiği de tartışılır bir konudur.

Bu bölümde, çalışma alanın denizel kültürel peyzaj kavramı dâhilinde korunabilmesi için; kavramın tanımı ve kavramı oluşturan öğeler dikkate alınarak değerlendirilmiş ve birbirleriyle ilişkileri de göz önüne alınarak öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Denizel kültürel peyzajın biçimlenmesinde önemli olan temel öğeler; doğal yapı, sosyal, kültürel ve ekonomik yapı ve alandaki temel faaliyetlerdir. Bu özellikler ve faaliyetler alan kullanımı olarak ada peyzajına yansımakta ve bunun sonucu önemli kültürel öğeler ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple alana yönelik koruma önerileri; doğal yapıya ilişkin, sosyal, kültürel ve ekonomik yapıya ilişkin, alandaki temel faaliyetlere ilişkin ve alan kullanımları ve bunun sonucu ortaya çıkan kültürel öğelere ilişkin koruma önerileri olarak ayrılmış, son olarak da genel koruma önerilerine değinilmiştir.

Alanın doğal yapısına ilişkin koruma önerileri

Adanın genellikle sahip olduğu çekicilik; dağ, deniz, orman, kayalıklar, mağaralar gibi doğal güzellikleri ile hava ve denizin temizliğinden gelmektedir. Bu bağlamda doğal yapının korunması çok önemlidir.

Akdeniz iklim özelliklerinin yansıması olan Kızılçam ve maki florasını tehdit eden yerleşimler, kasıtlı olarak çıkarılan yangınlar, kıyı dolgularıyla doğal yapısının bozulması, yoğun insan baskısı, yer kazanmak amacıyla yapılan istinat duvarları, bağ bostan alanlarının yapılaşma ile doldurulması, çevre kirliliği (özellikle deniz kirliliği) alanın doğal yapısına olumsuz etki eden faktörlerdir. Bu sebeple;

- Heybeliada Orman varlığı ile dikkat çeken bir adadır. Adanın bu özelliğinin devamı için; orman varlığını ve yeşil alanları tehdit eden yeni yapılaşmalar durdurulmalı, adada sık ortaya çıkan yangın sorununun önüne geçebilmek için alınan önlemler genişletilmelidir.

- Yerleşim alanları içinde yeşil alan miktarı arttırılmalıdır.

- Plajlardaki su kalitesinin arttırılması için, adada gerekli altyapı düzenlemeleri yapılmalı, temizliği konusunda gerekli önlemler alınmalı ve düzenli şekilde denetimi yapılmalıdır.

- Adada motorlu taşıtların bulunmaması özelliği korunmalı ve Ada; trafik, gürültü ve hava kirliliği tehlikelerinden uzak tutulmalıdır.

- Ada içi ulaşımında kullanılan at arabalarının atık maddeleri (hayvan dışkıları) ada yollarında kirliliğe yol açmaktadır. Atlar ve at sahipleri orman alanlarında tahribat yaparak yerleşmişler ve tahribatlarını sürdürmektedirler. Bu sebeple atların barınması için uygun alanlar tesis edilmeli ve bu alanların denetimlerine özen gösterilmelidir. Bunun yanı sıra dışkıların çevreyi kirletmesi ve oluşan kötü kokunun giderilmesi için önlemler alınmalıdır.

Macaristan'da uygulanan boru şeklinde dışkı toplayıcılar adadaki bu soruna çözüm olabilir niteliktedir.

- Adanın kanalizasyonu borularla denizin dibine dökülmektedir. Ayrıca adada biriken çöplerin toplanması, adadan uzaklaştırılıp uygun yöntemlerle yok edilmesi sorunu yaşanmaktadır. Özellikle adada yaşayan halk çevrede oluşan bu kötü görüntüden rahatsızlıklarını sıkça dile getirmektedir. Bu sebeple kanalizasyon ve çöp sorununa çözüm getirilmeli, mevcut çözümler yeniden değerlendirilip geliştirilmelidir.

- Adanın doğal yapısı, özellikle kıyı alan kullanımları, denize kıyı olan alanların uzun bir şerit şeklinde beton duvarlarla sınırlandırılması ve denizin doldurularak denizden yer kazanılması gibi uygulamalarla değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler her ne kadar artan nüfus ve ihtiyaçlara cevaben zorunlu olduğu düşünülerek yapılmış olsa da, yapımlarında yer seçimi, yapılması düşünülen yerde doğal yapıya etkisi gibi sonuçları önceden değerlendirilerek planlı bir şekilde yapılmalıdır.

- Adada bulunan doğal flora ve fauna zenginliği; endemik ve özel flora ve fauna türlerinin korunması ve yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli yaşam ortamlarının iyileştirilmesi ve gerekli görüldüğü taktirde ilave yapılması ile korunmalıdır.

- Ada peyzajında kullanılacak bitki türleri alanın doğal özellikleri göz önüne alınarak seçilmeli, özellikle su sorunu olan ada yerleşiminde su ihtiyacı az olan türlere ağırlık verilmelidir. Bu konu ile ilgili Uzun (1991)'in yapmış olduğu çalışmadaki İstanbul adaları için uygun görülen bitki türlerinin tespitinden yararlanılabilir.

Alanın sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına ilişkin koruma önerileri

Adanın eskiden çok canlı sosyal, kültürel ve ekonomik bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Adanın sahip olduğu farklı kültürlerin harmanlandığı bir bölge olma

özelliği zamanla kaybolmuştur. Bunda en büyük etken siyasi görüşler ve buna bağlı gelişmelerdir. Adanın ekonomik yapısı da genellikle denize bağımlıdır. Önceleri adanın geçim kaynağı olan tarım alanları ve balıkçılık giderek önemini yitirmektedir. Bir zamanlar kendine büyük oranda yetebilen ada nüfus artışı ile dışarıya (anakaraya) daha da bağımlı hale gelmiştir. Ayrıca eğitim ve mesleki anlamda da ada oluşumu bu ihtiyaçların giderilmesi için ada halkını dışarıya (anakaraya) bağımlı kılmaktadır. Bu sebeple ada halkı genellikle emekli kesim ve yazlıkçı kesimden oluşmaktadır. Sosyal ve kültürel yoğunluğun kaybedilmesi, alandaki kültürel gelişimi olumsuz etkilemektedir.

Adanın sosyal, kültürel ve ekonomik yapısının iyileştirilebilmesi için;

- Gelenekler törenler, eğlenceler, davranışlar, inançlar, beslenme, giyinme gibi yaşama biçimleri belgelenmeli ve yılda birkaç kez ve her fırsatta yapılan şölenlerle yaşatılmalıdır (Günay 1984).

- Geçmişi günümüze aktaracak, sosyal hayatı canlandıracak faaliyetler arttırılmalı, bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği alanlar yaratılmalıdır.

- Alanda sinema, tiyatro, festival ve eğlence yerleri, toplumsal ve eğitsel nitelikli tesisler yok denilecek kadar azdır. Bu gibi sosyal ve kültürel etkinliklerin azlığı adaya yakın bölgelere ve anakaraya bağımlılığı arttırmakta ve adanın canlılığını yitirmesine sebep olmaktadır.

- Adanın eskiden bilinen en önemli eğlence ve kültür alanları günümüzde mevcut değildir. Adanın canlılığının günümüzde de sağlanabilmesi, adanın sahip olduğu dinlence ve eğlence yeri imajının yeniden kazanılması için çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle adanın eskiden önemli eğlence merkezi konumunda olan yerleri tespit edilerek bu mekanlar eski özelliklerine kavuşturulmaya çalışılmalıdır.

- Adada bir zamanlar önemli bir gelir kaynağı olan ve adanın yaşamına renk katan çiçekçilik sektörü teşvik edilmelidir. Adada çiçeklerin üretimi, satışı ve bu çiçeklerin ithalatı sağlanmalıdır.

- Her ne kadar eski tarım alanları yapılaşmaya açılıp yok edilmişse de adanın uygun yerlerinde tarıma teşvik sağlanabilir. En azından meyvecilik sektörü desteklenerek, adanın meyve ihtiyacının bir kısmı buradan sağlanabilir.

Alandaki temel faaliyetlere ilişkin koruma önerileri

Alandaki en önemli temel faaliyetlerden biri denizcilik/gemicilik faaliyetidir. Denizcilik; her türlü deniz araçlarının kullanımını, deniz üzerindeki ulaştırma ve taşımacılık işlemlerini bunun yanı sıra denizde kullanılabilecek her türlü aracın kullanımını ve yapımını içerdiğinden dolayı bir ada oluşumu için önemli bir faaliyettir.

Heybeliada'da denizcilikle ilgili olarak yapılan ilk uygulamalar alana ulaşım için yapılan kayıkçılık ve geçim kaynakları olan balıkçılık için yapılan sandallarla olmuştur. Hatta adada gemilerin sandalların tamiri için küçük dükkânlar ve tornacılar da bulunmaktaymış. Günümüzde adada bu işlerin yapımı için bir alan bulunmamaktadır. Ayrıca eskiden ada kültürünün önemli bir parçası olan kayıklar ve kayıkla mehtap gezintileri de eski önemini yitirmiştir. Bu sebeplerle;

- Ada içinde kayık ve sandal yapımı ve tamiri ile ilgili bir birim oluşturulabilir.

- Adanın kültüründe sosyal yaşamın canlılığını da sağlayacak kayıkla mehtap gezintileri adanın sosyal yaşamına tekrar kazandırılabilir. Böylece hem adanın sosyal yaşantısına canlılık getirmesi, hem turizm açısından ilgi çekici bir aktivite olma potansiyeli ve aynı zamanda ekonomik olarak yeni iş olanağı açısından etkili bir öneridir.

Ada için geçmişten günümüze kadar gelen fakat günümüzde büyük ölçüde etkinliğini yitirmiş faaliyetlerden biri belki de en önemlisi balıkçılıktır. Adaya ilk insan yerleşimi ile ortaya çıkan balıkçılık faaliyeti, hem temel ihtiyaçlardan olan yiyecek ihtiyacının karşılanması, hem ekonomik anlamda iş imkânı sağlaması hem de adanın kültürel

çeşitliliğine renk katması açısından önemli bir faaliyettir. Bu faaliyetin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi, gelecek kuşaklara aktarılması ve bu faaliyetin devamı için gerekli önemlerin alınması çok önemlidir. Bu sebeplerle;

- Bölgedeki deniz türlerinin çeşitliliği üzerine biyolojik araştırmalar yapılmalı, bu araştırmalar ışığında deniz içindeki biyoçeşitliliğin korunması için; adaya özgü türlerinin tespitinin yapılması, bu türlerin varlığını devam ettirebilmesi için gerekli koşuların saptanması, giderek yok olan türlerin alanda yeniden varlık kazanması için alınabilecek önlemler gibi bilimsel araştırmalar yapılmalı ve desteklenmelidir.

- Bölgedeki balıkçılara kooperatifçilik, pazarlama, barınak işletmeciliği, sorumlu balıkçılık vb. konularda çeşitli eğitimler verilmeli, özellikle gelişen teknoloji ile kısa sürede daha fazla balık avlamaya dayalı olan fakat denize zararları olan balık avlama teknikleri hakkında balıkçılar bilinçlendirilmeli, bununla ilgili yasal düzenlemeler ve denetimleri geliştirilmelidir. Alanda bulunan su ürünleri kooperatifi az sayıdaki ortağıyla ve balıkçıların kooperatiflere üyelikte isteksiz oluşları, tam zamanlı çalışan balıkçı ve tekne sayısının azlığı, pazarlama güçlükleri, liman kiralamadaki başarısızlıkları, soğuk hava deposu, tekne ve ağ bakım onarım yerlerinin bulunmayışı, elde ettikleri ürün miktarının göreceli azlığı vb. nedenlerle ada balıkçılığında çok fazla varlık gösteremeyen zayıf bir yapı olarak kalmıştır. Bu nedenle, bölgede kooperatifçilik özendirilerek üye sayısı arttırılmalı, örgütlenme sağlanmalı, barınakların işletmesinde öncelik -yasada yer aldığı gibi- kooperatiflere tanınmalıdır.

Alanda yerleşik hayata geçilmesi ile önemli olan faaliyetlerden biri de tarımdır. Fakat tarımcılık günümüzde ada için önemini çoktan yitirmiş bir faaliyettir. Bunun en büyük nedeni tarım alanlarının yerleşime açılması ve su sorunudur. Günümüzde bu faaliyetin biraz daha önem kazanabilmesi için;

- Adada şu an eski zeytinliklerden izleri kalmış olan tek tük zeytin ağaçlarının olduğu bölgelerde zeytincilik, bu ağaçların bulunduğu alanlara yapılabilecek bakım ve takviyelerle yeniden canlandırılabilir.

- Adada tarıma uygun alanlar saptanıp bu alanlarda meyvecilik ve çiçekçilik yapılmasına teşvik edilebilir.

Adanın tarihi dokusunu yansıtan özelliğinin oluşumunu sağlayan fakat zamanla nüfus yoğunluğu ve alanın tarihi dokusu ile uygunsuz yapılaşmanın artışı yüzünden adayı olumsuz etkileyen faaliyet yerleşimdir.

Cansever (1984) " *1950'li yıllardan sonra demografik değişimler, spekülatif tavırlar her türlü çevre bilincinden ve düşünce inanç sisteminden yoksun kalmış ülkede yapı faaliyetine hakim olunca; Adalar da bu kasırganın acımasız tahribat alanlarından biri oldu. Tarihi yapıyı hor gören ve onun değerli cephelerini anlayıp hissetmek yeteneğinden yoksun, yabancı kültürlerden aktarılmış şematik, ilkel şehir geometrisi standartlarını, yerel tarihi gerçekleri yok farz ederek, uygulamayı "gelişme" sanan sözde şehir plancılarının hazırladığı imar planları adalarda mimarinin, mimari kaygının yok oluşunun belli başlı sebebi olmuşlardır*" açıklamasıyla bu faaliyetin olumsuz hale geldiği dönemi ve sebebini iyi bir şekilde açıklamıştır. Bu yok oluşun ve olumsuz tablonun önüne geçebilmek için; Adada şu an ki yerleşimin dışında bir yerleşime izin verilmemelidir.

Taşımacılık hem ada içinde hem de adanın ana kara ile olan bağlantısında önemli bir faaliyettir. Gerek insanların gerekse ihtiyaç malzemelerinin yerine ulaşımını içeren bu faaliyet ve bu faaliyetin düzenli bir şekilde devam ettirilmesi ada için önemli bir durumdur. Bu sebeple taşımacılık sektörü ve ilgili insanlar bilinçlendirilmeli ve kalitesi arttırılmalıdır. Bunun yanı sıra adada eskiden kayıklar ve çarklı vapurla yapılan taşımacılık önemli kültürel bir öğedir. Bunun günümüzde de yaşatılması için örnek birkaç kayık ve bir çarklı vapur işletilmeye devam edebilir ya da bu araçların sergilendiği bir alan, belki de bir müze ada halkının ve turistlerin gösterimine sunulabilir.

Turizm kuşkusuz günümüzde ekonomik anlamda bir alanın gelişimine katkı sağlayan en önemli faaliyetlerden biridir. Heybeliada sahip olduğu doğal güzellikleri, yaşam tarzı, sakin bir dinlenme ve eğlenme olanağı sağlayan yapısı, tarihi alanları ve yapıları ile turizme olanak sağlayan bir konumdadır. Günay (1984) bu konuda adaların genelini kapsayan doğal olarak Heybeliada'yı da kapsayan yorumuyla alandaki turizm faaliyetine değinmiş ve önemli önerilerde bulunmuştur. Günay (1984)'a göre "*turizm ile adalar aynı varlıktır. Bu varoluşun kendi dengesi de içindedir. Bu denge bozulursa varlık kalmaz. Eğer bugün adalar varsa turizmi de vardır ve ne kadarsa o kadardır. Bunu arttırmaya çalışmak dengeyi bozabilir. Bence yapay etki ve zorlamadan kaçınmak en doğrusudur. Eğer turizm potansiyelinden yararlanılacaksa bugün, üzerinde eski kültürün olmadığı küçük adalardan yararlanmalıyız. Bu adalar turizm amacına uygun olarak planlanabilir, dinlenme, deniz ve eğlence turizmine açılabilir. O zaman adalar da bu yeni turizme kendi potansiyeli ile yardımcı olur*" diyerek konunun önemine dikkat çekmiştir.

Ayrıca bölge halkları yalnızca belirli bir sayıya ya da ziyaretçi sayısı artışında belirli bir noktaya kadar tedirginlik ve tepki göstermezler. Bu doyum noktasının aşılması halinde bazı sosyal sorunların doğduğu görülür. Bunun da ötesinde farklı renk, kültür, refah düzeyi, ahlak anlayışı, değer yargıları ve benzeri özellikler olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Barutçugil vd. 1984). Bu durum Heybeliada halkı içinde geçerlidir. Bu sebeple adanın turizm açısından taşıma kapasitesini değerlendirecek çalışmalar yapılmalı ve bu çalışmalar ışığında adanın turizm potansiyeli değerlendirilmelidir.

Rekreasyonel aktiviteler günlük yaşamın stresini ve yükünü hafifletmek için gerekli bir faaliyettir. Heybeliada rekreasyonel aktivitelerin çoğu için uygun bir potansiyele sahiptir. Gerek doğası ve temiz havası gerekse denizel etkinliklere uygun yapısı dolayısıyla adanın bu potansiyeli iyi değerlendirilmelidir. Yüzme, sörf, yürüyüş, amatör balıkçılık, dalgıçlık vb gibi aktivitelere yönelik etkinlikler ve yarışmalar düzenlenerek insanlar rekreasyonel aktivitelere yönlendirilebilirler.

Adada geçmişte gerçekleştirilmiş olan madencilik faaliyeti bu alanlarda tahribatlara yol açmıştır. Bu alanlar saptanarak çirkin görüntülerin düzeltilmesi için peyzaj onarım çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Alan kullanımlarına ilişkin koruma önerileri:

Heybeliada gerek doğal gerekse yapay kıyı alanlarının kullanımı yoğun bir bölgedir. Bu yoğun kullanım kıyı alanların ve yakın çevresindeki denizi oldukça etkilemektedir. Bu sebeple bu alanlar çeşitli ilgili disiplinler tarafından incelenerek değerlendirilmeli bu alanların kullanımına yönelik planlar hazırlanmalıdır. Bu sebeple;

- Kıyı alanlarında geçmişten günümüze kadar gelmiş önemli yapılar korunmalı ve gerekli restorasyonları yapılarak dayanımları artırılmalıdır.

- Gerekli görülmedikçe alanda kıyı yapılarına izin verilmemeli, gerekli görüldüğü takdirde yapılması düşünülen yapının kıyı alanına, çevresine ve denize olan etkileri araştırılmalı, kısacası ÇED (Çevresel etki değerlendirmesi) raporu istenmeli ve bu doğrultuda kararlar alınmalıdır.

- Alandaki balıkçılığın sürdürülebilirliği için deniz altını ve burada yaşayan canlı türlerini tehlikeye sokan avlanma araçları ve yöntemleri kısıtlanmalı ve bu kısıtlamalar denetlenmelidir. Bunun yanı sıra balıkçılık ve yanlış avlanma yöntemlerinin zararları konusunda yöredeki balıkçılar eğitimler, broşürler ve sunumlarla bilinçlendirilmelidir.

- Deniz ulaşımında kullanılan araçlar ve ulaşım için gerekli olan yapılar denize ve kıyıya zarar vermeyecek ölçüde ve teknolojide olmalıdır. Söz konusu ulaşım dahi olsa her alanın bir taşıma kapasitesi olduğu unutulmamalı ve alan için uygun olan taşıma kapasiteleri belirlenmeli ve bu araştırmalar doğrultusunda deniz ulaşımı ve ulaşımda kullanılan araçlarda olması gerekli donanımlar planlanmalıdır.

Alanda bulunan ve alanın gelişimi konusunda önemli bir yeri olan deniz eğitim kuruluşu Deniz Lisesi adanın denizel kültürel peyzajı açısından önemli bir yapısıdır. Bu sebeple bu kuruluşun devamlılığının sağlanması önemlidir. Fakat alanla ilgili verileri incelediğimizde bu kuruluşun alanın büyük bir bölümüne yayıldığı ve bu bölümlerde yapılaştığı görülmektedir. Bu yapılaşmalar ve alan kullanımı dikkate alınmalı ve belli bir plan dâhilinde olmalı, alanın tarihi ve kültürel değerlerine ters düşmeyecek şekilde yapılaşmasına özen gösterilmelidir.

Alanda tarımsal nitelikte dikkate değer bir alana rastlanmamıştır. Tarımsal faaliyetlerde bahsedildiği gibi bu faaliyetin az da olsa alanda sürekliliğinin sağlanabilmesi için tarıma el verişli alanlar belirlenerek, adada bu alana meraklı kişilerin tarıma yönelimi sağlanabilir.

Adadaki en önemli faktörlerinden biri de yerleşim ve ulaşım dokusundaki değişimlerin alana olan etkileridir. Bu tür değişimlerin tarihi süreç içerisinde değerlendirilmesi ve denetlenmesi ile tarihi karaktere zarar vermeyecek ölçüde kalması sağlanmalıdır. Özellikle apartmanlaşma akımı ile adadaki evler apartmanlara dönüşmüş, Cansever (1984)'in deyimiyle ev ve bahçe ilişkisi, salon ve balkon ilişkisine dönüşmüş ve bina cepheleri, suni, anlamsız şemalar halinde adanın görünüşüne hâkim olmuştur. Adada tarihi alanlardaki bakımsızlık, terk, bayındırlık çalışmaları ve rant baskısı gibi çeşitli tehlikeler adanın tarihi karakterini olumsuz yönde etkilemiş ve hala etkilemektedir. Bu sebeplerle;

- Adada doğal yapıya ve tarihi dokuya zarar verdiği saptanan yapılar yıkılmalı ya da restore edilmeli, yeni yapıların yapımına izin verilmemelidir.

- Adada bulunan resmi ve dini yapılardan bazıları özellikle adanın sosyo-kültürel yapısına göre şekillenmiş ve sosyo-kültürel tarihi açısından önemli yapılardır. Özellikle Rum-Ortodoks topluluğuna ait dini kurumların varlığı buradaki Rum tarihini açıklamakta, Deniz Harp Okulu ve Sanatoryum gibi resmi kurumlar ise buradaki Türk-Müslüman nüfusu önemli ölçüde etkilemiş olan kurumlardır. Bu kurumların varlığı ada için önemlidir. Oysa

günümüzde Sanatoryum terk edilmiş bir durumdadır. Ruhban Okulu ise kapatılmış bir şekilde, bir sorun olarak tartışmalara konu olmuştur. Alandaki bu yapılara ilişkin alınacak kararlar ada için önemli kararlardır ve en kısa sürede çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

- Tarihi dokusuyla bilinen adanın çoğu bölgesinde tarihi dokudan yoksun ve bu dokuyu olumsuz etkileyen yapılar göze batmaktadır. Bu sebeple bu alanlarda tarihi yapılar saptanmalı ve restorasyon çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

- Alandaki mülkiyet sahipleri; bakım ve restorasyon masraflarının çok pahalı olması, tescilli binaların onarılmasındaki bürokratik sorunlar ve bu yapıların gayrimenkul olarak değerlerinin az olması sebebiyle mal sahipleri mağdur duruma düşmektedir. Bu sebeple ev sahipleri eski olarak gördükleri bu yapıları yıkıp yerine yenilerinin yapılması beklentisi içine girmektedirler. Bu nedenle alandaki koruma önerilerinin içinde yaşayan insanlarla planlanması önemlidir. Mülkiyet sahipleri genellikle kendi bütçesi dahilinde yapının onarımlarını gerçekleştirmekte, bu da genellikle bilinçli bir restorasyon olmamakta, tarihi dokudan uzak günümüz pratik tamir malzemeleriyle olmaktadır. Bunların önüne geçebilmek için devlet koruma konusunda her türlü yardımı desteklemeli, mülkiyet sahiplerine imar planları doğrultusunda projeler ücretsiz ya da düşük ücretlerle verilmeli ve her türlü danışmanlık sağlanarak kontrol hizmetleri yapılmalıdır.

Ada içindeki ulaşım ağı oldukça geniştir. Fakat yapılan gözlemlere göre yol kenarları ve yol yapısı düzenlemelere ihtiyaç duymaktadır. Yollarda yer yer yapılmış olan seyir terasları bakımsız kalmıştır ve yeterli bulunmamaktadır. Yeni seyir alanları saptanabilir ve yollar peyzaj düzenlemeleri ile daha düzenli ve hareketli bir hale getirilebilir.

Ulaşım güzergâhlarındaki sokak cadde ve alan isimleri geçmişten günümüze taşıdıkları önemli olay ve kişiler ile ada kültürü için önemlidir. Bu sebeple yeni yapılanan güzergâhlar sokaklar ya da yapılar isimlendirilirken buna dikkat

edilmelidir. Bunun yanı sıra ada halkının ve adaya gelen insanların bilgi edinebilmeleri için sokak, cadde ve alan isimlerin yazılı olduğu tabelaların altına adlarını nerden aldıklarına dair bilgilendirme yazıları ilave edilebilir.

Adalardaki alan kullanımlarının başında rekreasyonel ve turistik alanlar gelmektedir. Nadaroğlu (1984)'nun da dediği gibi adalar giderek tahrip olan arkeolojisine, feci şekilde yozlaşan mimarisine, yanıp kül olan ormanlarına rağmen halen kültürümüzün önemli bir öğesi, turizmimizin –şayet iyi kullanılırsa- el atılmamış bir zenginlik kaynağı ve İstanbul'umuzun ne zaman sözü geçse içimizi sıcak bir duygu ile kaplayan simgelerinden biridir. Heybeliada'da da bu önem doğrultusunda rekreasyonel ve turizm faaliyetlerine imkan veren alanların korunması ve yönetimi önemlidir. Bu sebeple;

- Tarihi veya mimari değeri olan yapılar, köşk veya konaklar belirli konularda ya da özel ilgi alanlarında uzmanlaşan müzelere dönüştürülmesi, çeşitli kültür sanat ve spor etkinliklerinin yer aldığı günlerin ve ya haftaların düzenlenmesi ve özellikle talebin düşük olduğu dönemlerde yoğunlaşacak şekilde sergi, festival, seminer ve kongrelerin yapılması, turizmin eğitsel ve kültürel içeriğinin arttırılması çerçevesinde düşünülebilecek uygulamalar olabilir (Barutçugil vd. 1984).

- Yaya, bisiklet, atlı ve merkepli gezi yolları, tuvaletler, çöp kutuları, piknik alanları ve sınırları, spor alanları, manzara seyir noktaları, denize girme alanları dikkatle araştırılmalı ve doğallığı bozmayacak şekilde düzenlenmelidir (Günay 1984).

- Yeterli (taşıma kapasitesi doğrultusunda belirlenen) sayıda konaklama mekânı bulunmalı, adaya gelen turistlerin ihtiyaçlarını karşılayacakları standartlarda olmaları sağlanmalı ve bunların denetimlerinin yapılması gerekmektedir.

Heybeliada insanlardan, onların sosyal kültürel ve ekonomik yapısından ayrı olarak düşünülemez. Alanın doğal yapısı, insan öğesi ve tarihi süreci bir arada düşünülerek bölgede koruma planları yapılmalıdır. Bu planlama ilkeleri salt bir disiplinin yönlendirmeleri doğrultusunda değil ilgili tüm disiplinlerin bilgi ve deneyimlerinden yararlanılarak alınacak kararlarla oluşturulmalıdır.

Adada 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa göre, koruma amaçlı imar planlarının yürürlüğe konulması gerekmektedir. Fakat şimdiye kadar böyle bir çalışma yapılmamıştır. Günümüzde Adalar Belediyesi 1/5000lik Nazım İmar Planı'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte 1/1000lik koruma amaçlı imar planını yürürlüğe koymayı hedeflemektedir. Fakat asıl sorun planların uygulama ve denetimidir. Adada birçok korumaya değer yapı ve alan bulunmasına rağmen gerekli denetimler yapılmadığı için bakımsız bir halde görüntü kirliliği oluşturmaktadır. Ada ile ilgili alınan sit kararları yeniden gözden geçirilmelidir. Adayı bir bütün olarak, doğasıyla, insanıyla, tarihiyle, sosyal ve kültürel yaşantısıyla koruyacak, gelişimini engellemeyecek bir koruma stratejisine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu tez kapsamında anlatılan denizel kültürel peyzaj kavramı ile bütüncül bir koruma anlayışı geliştirilerek ada için uygun bir koruma planı geliştirilebilir. Bunun için adadaki tüm denizel kültürel peyzajı oluşturan öğeler gerekli disiplinlerce incelenerek birbirleriyle ilişkileri kurularak koruma ve kullanım dengesi sağlanabilir.

Bu çalışmada, yurt dışında üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmış, ülkemizde henüz yeni bir kavram olan denizel kültürel peyzaj kavramı ve bu kavram dahilinde bir alanın nasıl değerlendirilebileceği anlatılmaya çalışmıştır. Şüphesiz ki bu konuda çok daha derin araştırmalar yapılabilir. Bu tamamen elde bulunan imkanlara ve desteklenip üzerinde araştırmalar yapmaya değer bulunmasına bağlıdır. Fakat bu çalışmanın başlıca amacı bu kavramı tanıtmak ve bu kavramla ilgili yapılabilecek çalışmalara öncü bir kaynak sağlamaktır.

KAYNAKLAR

Akpınar, S. 1984. Adaların Tarihi ve Arkeolojisi. Adaların Türk turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi Seminer Panel, s.1-69, İstanbul.

Altınminareoğlu, N. C. 1961-1962. Heybeliada'nın monografik etüdü. Mezuniyet tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Anonim. 1994. Heybeliada. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi Cilt 2. s.54-59. İstanbul.

Anonim. 2005. Adalar. Ak Ajans basım yayın gazetecilik sanayi ve ticaret ltd. şti. yayını. 210s. İstanbul

Anonim. 2009. Web sitesi: http://whc.unesco.org/en/culturallandscape#1, Erişim Tarihi: 11.10.2009)

Anonim. 2010a. T.C. Adalar Belediyesi 2010-14 Stratejik Planı. Web Sitesi: http://www.adalar.bel.tr/images/Mevcut_Durum_Analizi_Taslagi.pdf. Erişim Tarihi: 15.08.2010

Anonim. 2010b. Adalar Belediyesi Turistik tanıtım broşürü. Heybeliada, İstanbul.

Anonim. 2010c. Web Sitesi: http://www.hurriyet.com.tr/gundem/12720693.asp, Erişim Tarihi: 11.09.2010)

Anonim. 2010d. Web Sitesi: http://www.kkgm.gov.tr/birim/su_urn/bbk/heybeliada.jpg, Erişim Tarihi: 12.09.2010)

Anonim. 2010e. Web Sitesi: http://www.ido.com.tr/hrt3/index.html, Erişim Tarihi: 15.09.2010)

Anonim. 2010f. Web Sitesi: http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Lists/MeclisKararlari_Yeni/DispForm.aspx?ID=18522, Erişim tarihi:18.09.2010).

Anonim. 2010g. Meteoroloji Genel Müdürlüğü İstanbul-Gözetepe istasyonu 1975-2006 meteorolojik verileri, Meteorojoji İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Anonim. 2010h. Adalar İmar Planları. Adalar Belediyesi İmar Müdürlüğü, İstanbul.

Anonim. 2010i. Heybeliada 2000,2007,2008 ve 2009 yılı nüfus verileri. Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

Anonim. 2010j. Adalar civarı gırgır yasağını gösteren harita. Adalar Dergisi sayı 2, s.18-19, İstanbul.

Anonim. 2010k. Özdemir Pansiyon Fotoğraf Arşivi. Heybeliada, İstanbul.

Anonim. 2010l. Heybeliada uydu görüntüsü. Googleearth.

Anonim. 2010m. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2003/07/20030727.htm&main=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2003/07/20030727.htm. Erişim Tarihi: 01.08.2010

Ash, A. 2004. The Maritime Cultural Landscape of Port Willunga. Honour Thesis, Department of Archaeology, Flinders University, South Australia.

Atalay, A. 2008. Gökçeada için bir kaynak yönetim modelinin geliştirilmesi. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi, 120s., Ankara.

Bayazıt, M. 1987. Marmara Takım Adalarının Kıyılarında Deniz Hareketleri, İ.T.Ü. Rektörlüğü Su ve Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Uygulama Araştırma Merkezi, İstanbul.

Barutçugil, İ. ve Bayer, Z. 1984. Adaların Türk Turizmindeki Yeri ve Önemi. Adaların Türk turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi Seminer Panel, s.125-144, İstanbul.

Başar, Z. 1987. Heybeliada'nın fiziksel gelişim süreci. Yüksek lisans tezi. Yıldız Üniversitesi, İstanbul.

Cansever, T. 1984. Adaların tarihi mimarlık eserleri ve yeni mimari. Adaların Türk turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi Seminer Panel, s.71-104, İstanbul.

Cleere H.1995. Cultural Landscapes as World Heritage. Conservation and Management of Archaeological Sites , No. 1, pp. 63–8.

Duncan, B. G. 2000. Signposts in the Sea: An investigation of the shipwreck patterning and cultural seascapes of the Gippsland region, Victoria. Unpublished Honours Thesis, School of Anthropology, Arkeology and Sociology, James Cook University, Townsville.

Duncan, B. G. 2006. The maritime archaeology and maritime cultural landscapes of Queenscliffe: a nineteenth century Australian coastal community. PhD thesis, James Cook University.

Eldem, N. 1984. Adaların tarihi mimarlık eserleri ve yeni mimari. Adaların Türk turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi Seminer Panel, s.71-104, İstanbul.

Erdenen, O. 1962. İstanbul adaları. İstanbul belediye matbaası, 134s., İstanbul.

Fowler, P. J. 2003. World Heritage Cultural Landscapes 1992–2002. Paris, UNESCO World Heritage Centre.(World Heritage Paper No. 6).

Gel, S. 2006. Heybeliada konut mimarlığı. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Gülen, N. 1985. Heybeliada tarihi, coğrafyası, yaşamı. 2.Basım, Tekin Yayınevi, 232s., İstanbul.

Gülen, N. 1991. Resimlerle Heybeliada. Ergül Ltd. Şti., İstanbul.

Günay, R. 1984. Adaların tarihi mimarlık eserleri ve yeni mimari. Adaların Türk turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi Seminer Panel, s.71-104, İstanbul.

Gürgen, N. 1978. Heybeliada kıyılarının jeomorfolojik özellikleri. Mezuniyet tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Güzelgün, A. 2010. Sözlü görüşme, Heybeliada.

İncealemdaroğlu, Y. 2007. Heybeliada'nın kuzeydoğu kıyısından görünüm fotoğrafı Web Sitesi: http://www.trekearth.com/gallery/photo1030399.htm, Erişim Tarihi: 02.09.2010)

İpekişleyen, T. 2010. Heybeliada fotoğrafı Web Sitesi: http://www.trekearth.com/gallery/Middle_East/Turkey/Marmara/Istanbul/Heybeliada/photo666414.htm, Erişim Tarihi: 02.09.2010)

Kayam, N. C. 1969-1970. Heybeliada'nın fiziki monografyası. Mezuniyet tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Kenderdine, S. 1993. Muddy waters: accessing the cultural landscape of the River Murray. Bulletin of the Australasian Institute for Maritime Archaeology. 17(2): 11-16.

Kozak, N. 2010. Sözlü görüşme, Su ürünleri kooparatifi yetkilisi, Heybeliada.

Mazak, M. 2010. Boğaziçi ve Kayık Kültürü. Yeditepe Yayınevi, 198s., İstanbul.

McCarthy, C. 1999. Training walls and ferry slips are not sexy lingerie, Underwater Archaeology. University of Utah Press, Salt Lake City, UT.

McErlean, T., McConkey, R. and Forsythe, W. 2002. Strangford Lough: An archaeological survey of the maritime cultural landscape. Blackstaff Press Limited and the Environment and Heritage Service, Northern Ireland.

Nadaroğlu, H. 1984. Panel konuşması. Adaların Türk turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi Seminer Panel, s.207-209, İstanbul.

Özsüle, Z. 2005. Geleneksel Yerleşimlerin Korunması Açısından Kültürel Peyzaj Değerlendirmesi: Mudanya Örneği. Doktora tezi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul Üniversitesi, Türkiye.

Öztan, Y. 2003. Doğa-sanat-yaşadığımız çevre ve peyzaj mimarlığı. 7.Ulusal Sanat Sempozyumu "Sanat ve Çevre" bildiriler kitabı. Hacettepe Üniversitesi, s.122-140, Ankara.

Parker, A.J. 1999. A maritime cultural landscape: the port of Bristol in the Middle Ages. The International Journal of Nautical Archaeology. 28(4):323-342.

Plumwood V. 2006. The consept of a Cultural Landscape. Nature, Culture and Agency in the Land, Ethics & the Environment, Indiana Universty Press.

Poridos, A. 2001. Geleneksel bir denizci yerleşmesinin geçmişinden bir kesit: Heybeliada (Halki). Mimarlık ve Su Dergisi Sayı 2, s.120-123, İstanbul.

Sezer, H. 1997. 1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme. A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, c.XXVIII/29, s.169-197, Ankara.

Smith A. 2006. The Maritime Cultural Landscape of Kangaroo island, South Australia: A Study of Kingscote and West Bay. Department of Archaeology, Flinders University, South Australia.

Vrana, K.J. and Vander Stoep G.A. 2003. The Maritime Cultural Landscape of the Thunder Bay National Marine Sanctuary and Underwater Preserve. In Submerged Cultural Resource Management, edited by J. A. Spirek and D. A. Scott-Ireton, pp. 17–28. Plenum, New York.

Westerdahl, C. 1992. The maritime cultural landscape, International Journal of Nautical Archaeology, 21.1: 5-14.

Westerdahl, C. 1994. Maritime cultures and ship types: brief comments on the significance of maritime archaeology. The International Journal of Nautical Archaeology 23(4) 265-270.

Yılmaz, R. 2006. Saroz Körfezi'nin Turizm Ve Rekreasyonel Kullanım Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Sayı 1, s.124-135, Isparta.

Tuğlacı, P. 1992. Tarih boyunca İstanbul adaları-2. Say Yayınları, 576s. İstanbul.

Türker, O. 2003. Halki'den Heybeli'ye: Bir ada hikayesi. Sel Yayıncılık, İstanbul.

UNESCO, 2001. Convention on the Protection of Underwater Cultural Heritage (Sualtı Kültür Mirasının Korunması Sözlesmesi),Web sitesi: http://www.kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Sualti-Kultur-Miras,-UNESCO,-2001.pdf, Erişim Tarihi: 02.11.2009

Uzun, A. 1991. İstanbul adalarının doğal ve egzotik bitki türlerinin adalar peyzajındaki yeri ve önemi üzerine araştırmalar. Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi. 84s., İstanbul.

Üzümeri, M. E. 1956. Türkiye Ansiklopedisi cilt 3. 479s., Ankara.

EKLER

EK 1- HEYBELİADA JEOLOJİ HARİTASI

EK 2- HEYBELİADA JEOMORFOLOJİ HARİTASI

EK 3- HEYBELİADA TOPOGRAFİK HARİTASI

EK 4- METEOROLOJİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ İSTANBUL-GÖZETEPE İSTASYONU 1975-2006 METEOROLOJİK VERİLERİ

EK 5- HEYBELİADA CADDE SOKAK ve MEVKİİ İSİMLERİ HARİTASI

EK 6- HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN "İSTANBUL'UN TUTSAKLIĞI GÜNLERİNDEN BİR ANI" BAŞLIKLI YAZISI

EK 7- HEYBELİADA HÂLİHAZIR HARİTASI

EK 1
HEYBELİADA JEOLOJİ
HARİTASI

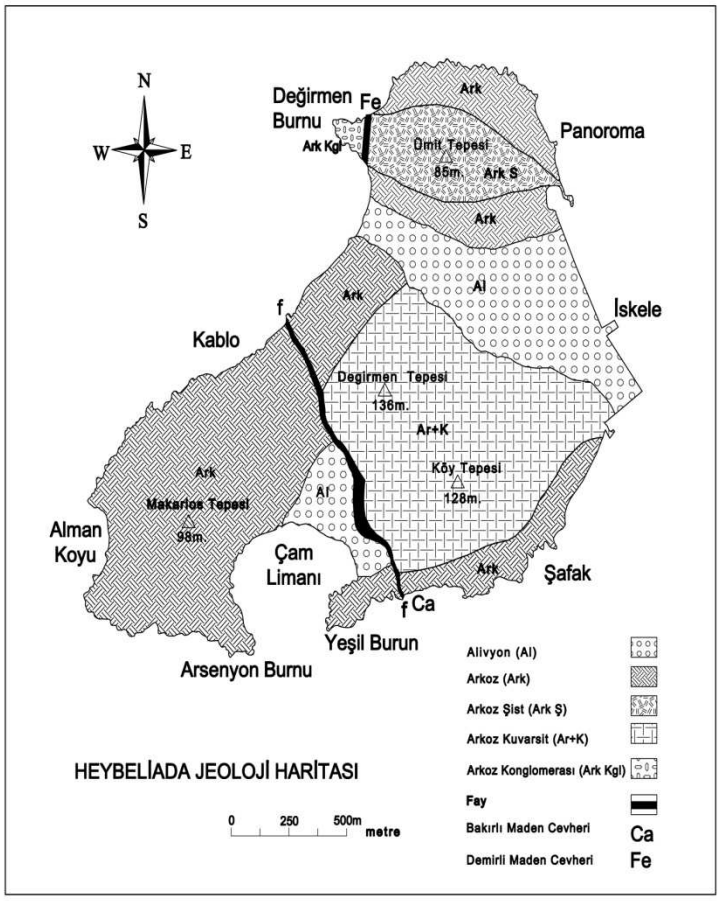

161

EK 2
HEYBELİADA KIYILARI
JEOMORFOLOJİK
ÖZELLİKLERİ

162

EK 3
HEYBELİADA
HALİHAZIR
HARİTASI

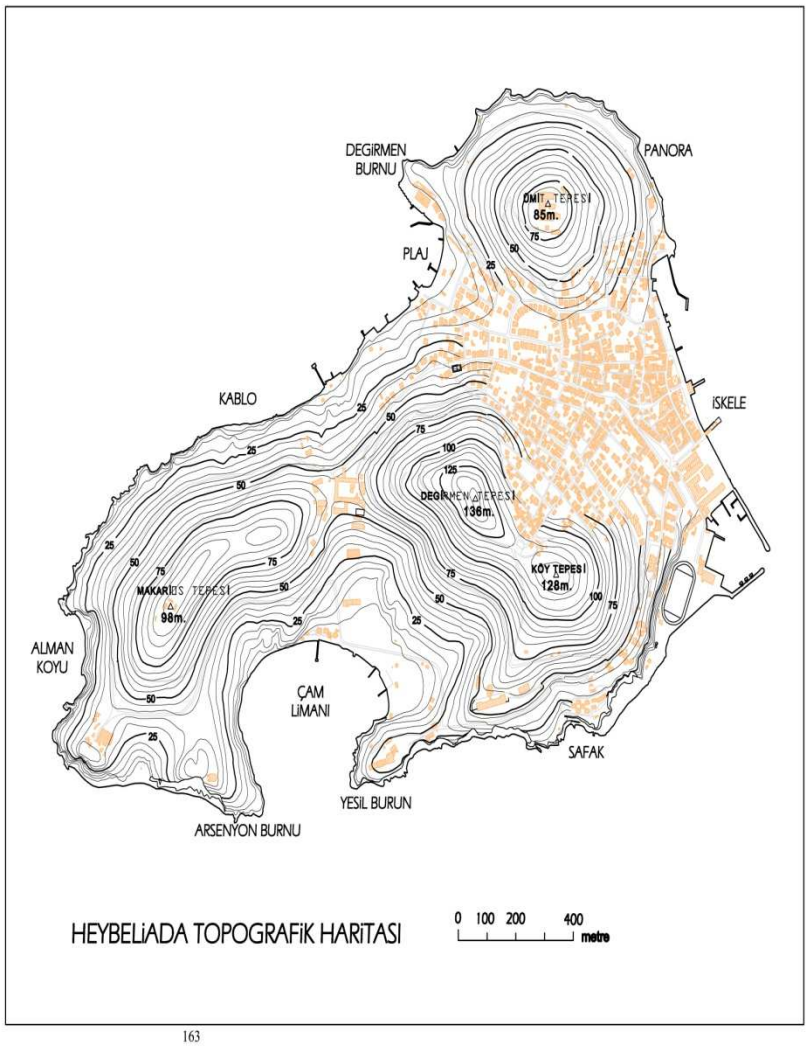

163

T.C.
ÇEVRE ve ORMAN BAKANLIĞI
DEVLET METEOROLOJİ İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Enlem	40.58												
Boylam	29.05												
Yükseklik	33	17062-GOZTEPE/ISTANBU										1975 - 2006	
Parametre	Rasat S.	(Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Ortalama Basınç (hPa)	32	1015.4	1014.6	1012.9	1009.8	1010.3	1009.2	1008.3	1008.9	1011.9	1014.7	1015.1	1015.2
Maksimum Basınç (hPa)	32	1035.9	1033.9	1035.6	1027.8	1021.3	1020.2	1017.6	1019.1	1025.4	1027.8	1031.1	1031.5
Minimum Basınç (hPa)	32	985.1	990.0	987.7	991.5	996.2	994.9	996.4	998.1	996.0	1000.5	993.2	987.0
Ortalama Saat 7 Sıcaklık (°C)	32	5.0	4.4	6.0	10.3	15.1	20.1	22.3	21.8	17.8	13.7	9.8	7.0
Ortalama Saat 14 Sıcaklık (°C)	32	7.6	7.8	10.3	15.2	20.0	24.8	27.4	27.2	23.8	18.7	13.5	9.5
Ortalama Saat 21 Sıcaklık (°C)	32	5.8	5.5	7.3	11.5	15.7	20.4	22.6	22.6	19.1	14.9	10.7	7.6
Ortalama Sıcaklık (°C)	32	6.0	5.8	7.7	12.1	16.6	21.4	23.7	23.6	20.0	15.6	11.2	7.9
Ortalama Sıcaklığın 5 °C ve Büyük Günler Sayısı Ortalamas	32	18.8	16.4	24.0	29.6	31.0	30.0	31.0	31.0	30.0	31.0	28.5	24.8
Ortalama Sıcaklığın 10 °C ve Büyük Günler Sayısı Ortalama	32	5.2	4.9	8.6	21.4	30.7	30.0	31.0	31.0	30.0	29.9	19.3	9.2
Maksimum Sıcaklıkların Ortalaması (°C)	32	8.9	9.2	11.6	16.7	21.4	26.2	28.5	28.4	24.9	19.9	14.8	10.7
Minimum Sıcaklıkların Ortalaması (°C)	32	3.6	3.2	4.7	8.3	12.4	16.9	19.4	19.5	16.1	12.4	8.3	5.4
Maksimum Sıcaklık Günü	32	3	14	27	13	19	28	13	12	12	7	3	5
Maksimum Sıcaklık Yılı	32	2006	1977	1993	1994	1994	1982	2000	2002	1993	1984	2003	1976
Maksimum Sıcaklık (°C)	32	18.4	24.0	26.2	32.9	33.0	39.2	39.7	38.8	33.6	34.2	27.2	21.2
Maksimum Sıcaklığın 30 °C ve Büyük Günler Sayısı Ortalar	32				0.0	0.4	4.2	8.7	8.6	1.5	0.3		
Maksimum Sıcaklığın 25 °C ve Büyük Günler Sayısı Ortalar	32			0.1	1.4	5.7	19.3	28.3	28.0	15.6	3.1	0.1	
Maksimum Sıcaklığın 20 °C ve Büyük Günler Sayısı Ortalar	32		0.2	1.8	7.6	20.3	29.2	30.9	30.9	28.5	16.0	3.0	0.2
Maksimum Sıcaklığın -0,1 °C ve Küçük Günler Sayısı Ortala	32	0.1	0.4	0.1									0.0
Gün İçindeki Maksimum Sıcaklık Farkı (°C)	32	14.5	17.3	16.5	18.7	18.2	18.7	18.8	18.9	18.1	16.6	15.8	13.7

KAYDA ADINA UYGUNDUR
Mehmet EKEN
İstatistik ve Yayın

EK4

T.C.
ÇEVRE ve ORMAN BAKANLIĞI
DEVLET METEOROLOJİ İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Enlem	40.58												
Boylam	29.05												
Yükseklik	33			17062-GOZTEPE/ISTANBU							1975 - 2006		
Parametre	**Rasat S. (**	**Ocak**	**Şubat**	**Mart**	**Nisan**	**Mayıs**	**Haziran**	**Temmuz**	**Ağustos**	**Eylül**	**Ekim**	**Kasım**	**Aralık**
Minimum Sıcaklık Günü	32	4	22	6	5	1	1	5	30	27	29	30	31
Minimum Sıcaklık Yılı	32	1979	1985	1987	2004	1985	1997	1985	1981	1997	2005	1989	1992
Minimum Sıcaklık (°C)	32	-7.9	-8.0	-6.9	0.6	3.6	9.0	13.5	12.2	9.2	3.2	-1.0	-3.4
Minimum Sıcaklığın -0,1 °C ve Küçük Günler Sayısı Ortalan	32	3.7	5.5	2.1								0.2	1.7
Minimum Sıcaklığın -3 °C ve Küçük Günler Sayısı Ortalama	32	0.8	1.3	0.4									0.1
Minimum Sıcaklığın -5 °C ve Küçük Günler Sayısı Ortalama	32	0.2	0.4	0.1									
Minimum Sıcaklığın -10 °C ve Küçük Günler Sayısı Ortalam													
Minimum Sıcaklığın -15 °C ve Küçük Günler Sayısı Ortalam													
Minimum Sıcaklığın -20 °C ve Küçük Günler Sayısı Ortalam													
Minimum Sıcaklığın 20 °C ve Büyük Günler Sayısı Ortalama	32					0.1	3.2	13.1	14.4	1.9	0.2		
Minimum Sıcaklığın 15 °C ve Büyük Günler Sayısı Ortalama	32			0.1	0.6	5.9	23.3	30.3	30.4	20.2	5.9	0.4	
Minimum Sıcaklığın 10 °C ve Büyük Günler Sayısı Ortalama	32	1.1	1.0	2.0	9.2	25.1	29.8	31.0	31.0	29.8	24.2	10.4	3.4
Minimum Sıcaklığın 5 °C ve Büyük Günler Sayısı Ortalamas	32	10.4	8.6	13.8	25.9	30.8	30.0	31.0	31.0	30.0	30.8	24.6	17.4
Ortalama Toprak Üstü Minimum Sıcaklık (°C)	32	1.6	1.2	2.6	5.8	9.5	13.8	16.6	16.8	13.0	9.6	5.7	3.3
Minimum Toprak Üstü Minimum Sıcaklık (°C)	32	-14.3	-14.6	-9.4	-4.0	0.0	4.0	7.8	6.0	3.0	-1.0	-4.8	-10.5
Toprak Üstü Minimum Sıcaklığın -0,1 °C ve Küçük Günler S	32	10.3	10.1	6.4	1.3						0.0	2.5	6.4
Toprak Üstü Minimum Sıcaklığın -3 °C ve Küçük Günler Sa	32	3.5	4.5	2.1	0.1							0.4	1.6
Toprak Üstü Minimum Sıcaklığın -5 °C ve Küçük Günler Sa	32	1.1	2.1	0.6									0.4
Toprak Üstü Minimum Sıcaklığın -10 °C ve Küçük Günler S	32	0.2	0.3										0.0
Ortalama Buhar Basıncı (hPa)	32	7.4	7.1	7.9	10.2	13.9	17.7	20.7	21.2	17.5	14.2	10.5	8.5
Ortalama Saat 7 Nisbi Nem (%)	32	81.6	81.2	81.7	81.5	81.4	77.3	79.6	83.1	85.3	87.0	83.3	81.5
Ortalama Saat 14 Nisbi Nem (%)	32	71.1	67.4	64.1	60.8	59.6	55.5	54.2	55.8	58.3	66.0	68.0	71.4
Ortalama Saat 21 Nisbi Nem (%)	32	79.4	77.0	76.0	74.1	76.5	73.7	75.7	77.8	78.5	82.3	80.2	80.1

KAYITLARINA UYGUNDUR
Mehmet EKEN
İstatistik ve Yayın
Şube Müdürü

EK4

T.C.
ÇEVRE ve ORMAN BAKANLIĞI
DEVLET METEOROLOJİ İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Enlem	40.58												
Boylam	29.05												
Yükseklik	33			17062-GOZTEPE/ISTANBU							1975 - 2006		
Parametre	**Rasat S. (**	**Ocak**	**Şubat**	**Mart**	**Nisan**	**Mayıs**	**Haziran**	**Temmuz**	**Ağustos**	**Eylül**	**Ekim**	**Kasım**	**Aralık**
Ortalama Nem (%)	32	77.3	75.1	73.9	72.1	72.4	68.8	69.8	72.2	74.0	78.4	77.1	77.6
Minimum Nem (%)	32	38	31	20	16	27	24	27	21	24	29	25	32
Ortalama Saat 07 Bulutluluk	32	7.0	7.0	6.4	5.9	4.8	3.4	3.1	3.2	3.4	5.4	6.3	7.2
Ortalama Saat 14 Bulutluluk	32	6.9	6.7	6.0	5.3	4.1	3.2	2.6	3.0	3.7	5.2	6.1	6.9
Ortalama Saat 21 Bulutluluk	32	6.3	5.8	5.1	4.5	3.1	2.2	1.5	1.5	2.3	4.0	5.3	6.2
Ortalama Bulutluluk	32	6.7	6.5	5.8	5.2	4.0	2.9	2.4	2.6	3.1	4.8	5.9	6.8
Ortalama Açık Günler Sayısı	32	3.3	3.8	5.5	6.2	8.9	12.9	15.4	14.5	12.0	6.9	4.6	2.6
Ortalama Bulutlu Günler Sayısı	32	13.9	13.0	14.9	16.7	18.8	15.8	15.0	15.3	16.3	17.7	15.8	15.4
Ortalama Kapalı Günler Sayısı	32	13.8	11.5	10.7	7.1	3.3	1.3	0.6	1.2	1.8	6.4	9.7	13.1
Saat 07 Toplam Yağış Ortalaması (mm)	32	37.3	31.3	23.7	20.9	14.8	12.9	12.0	13.3	17.7	35.5	38.4	49.2
Saat 14 Toplam Yağış Ortalaması (mm)	32	23.4	18.1	17.8	14.2	7.7	7.6	10.1	14.5	11.2	23.8	24.6	27.2
Saat 21 Toplam Yağış Ortalaması (mm)	32	25.1	18.8	18.6	12.6	8.5	5.8	4.4	5.3	9.2	16.7	30.2	28.5
Toplam Yağış Ortalaması (mm)	32	87.1	67.4	61.0	47.6	31.3	26.6	26.1	33.1	37.6	74.9	92.4	105.5
Maksimum Yağış (mm)	32	54.0	36.6	50.0	50.4	41.9	37.2	68.2	61.9	79.6	81.3	52.5	59.4
Yağışın 0,1 mm ve Büyük Olduğu Günler Sayısı Ortalaması	32	17.4	14.9	13.1	11.1	7.6	6.4	3.8	5.0	7.2	11.2	13.6	16.8
Yağışın 10 mm ve Büyük Olduğu Günler Sayısı Ortalaması	32	2.9	2.3	2.0	1.4	1.0	0.7	0.8	1.1	1.2	2.3	3.2	3.6
Yağışın 50 mm ve Büyük Olduğu Günler Sayısı Ortalaması	32	0.0		0.0	0.0			0.1	0.0	0.0	0.2	0.1	0.1
Kar Yağışlı Günler Sayısı	32	4.7	5.5	2.8	0.0							0.7	2.8
Kar Örtülü Günler Sayısı	32	1.9	3.7	1.1								0.1	1.0
Maksimum Kar Kalınlığı (cm)	32	32	33	44								2	40
Sisli Günler Sayısı Ortalaması	32	2.3	1.6	2.5	1.7	1.4	0.7	0.8	0.8	0.8	1.2	1.6	1.3
Dolulu Günler Sayısı Ortalaması	32	0.1			0.0	0.1	0.0		0.1	0.0	0.0	0.0	0.0
Kırağılı Günler Sayısı Ortalaması	32	4.3	3.1	3.4	1.1							1.6	3.3

KAYIT LARINA UYGUNDUR
Mehmet EREN
İstatistik ve Yayın
Şube Müdürü

EK4

T.C.
ÇEVRE ve ORMAN BAKANLIĞI
DEVLET METEOROLOJİ İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Enlem	40.58												
Boylam	29.05												
Yükseklik	33	17062-GOZTEPE/ISTANBU									1975 - 2006		
Parametre	**Rasat S.**	**(Ocak**	**Şubat**	**Mart**	**Nisan**	**Mayıs**	**Haziran**	**Temmuz**	**Ağustos**	**Eylül**	**Ekim**	**Kasım**	**Aralık**
Toplam Orajlı Günler Sayısı Ortalaması	32	0.6	0.5	0.6	1.1	1.4	2.7	1.9	2.4	1.9	1.4	0.8	0.7
Saat 07 Ortalama Rüzgar Hızı (m_sec)	32	2.3	2.4	2.1	1.8	1.8	1.7	1.9	1.6	1.4	1.7	1.9	2.4
Saat 14 Ortalama Rüzgar Hızı (m_sec)	32	3.1	3.2	3.2	2.9	3.2	3.3	4.0	4.1	3.5	3.1	2.8	3.1
Saat 21 Ortalama Rüzgar Hızı (m_sec)	32	2.4	2.4	2.4	2.0	2.0	2.1	2.4	2.2	2.0	2.0	2.0	2.4
Ortalama Rüzgar Hızı (m_sec)	32	2.6	2.7	2.6	2.3	2.3	2.4	2.8	2.6	2.3	2.2	2.3	2.6
Maksimum Rüzgar Hızı (m_sec) ve Yönü	32	27.4	NNE	26.3	SSW	22.9	NNW	21.8	N	21.0	NNE	25.2	NNE	19.6	N	19.6	NNE	19.7	WNW	23.2	NNW	25.8	SSW	27.0	N
Fırtınalı Günler Sayısı Ortalaması	32	1.1	1.2	0.7	0.5	0.3	0.1	0.3	0.4	0.3	0.7	0.8	1.4
Kuvvetli Rüzgarlı Günler Sayısı Ortalaması	32	9.8	9.0	8.7	6.5	6.0	5.6	12.0	12.4	8.5	8.1	7.6	8.7
N Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	1570	1506	1464	1141	1653	1263	1424	1315	1161	1442	1353	1546
N Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	3.2	3.1	3.1	2.9	2.9	2.9	3.2	3.1	3.0	2.8	3.0	3.0
NNE Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	5105	4550	4938	4158	5159	4665	7504	8081	6143	5863	4519	4478
NNE Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	3.0	3.1	3.0	2.7	2.8	2.7	3.1	3.0	2.7	2.6	2.6	2.9
NE Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	2345	2505	2569	2077	2590	3029	3882	4108	3486	3042	2369	2151
NE Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	2.6	2.7	2.7	2.4	2.6	2.6	2.9	2.8	2.4	2.5	2.3	2.6
ENE Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	1638	1546	2008	1465	1939	2217	2857	2677	2553	2562	1813	1699
ENE Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	2.0	2.2	2.2	1.9	2.1	2.0	2.1	2.1	1.8	1.8	1.8	1.9
E Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	368	300	369	341	463	471	461	503	459	499	496	445
E Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	1.8	1.7	1.9	1.6	1.8	1.7	1.7	1.8	1.6	1.5	1.5	1.7
ESE Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	653	409	418	449	360	362	363	419	461	434	577	753
ESE Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	1.6	1.4	1.3	1.2	1.3	1.4	1.6	1.5	1.6	1.4	1.4	1.6
SE Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	433	315	302	459	262	346	398	282	336	386	418	752
SE Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	1.6	1.5	1.3	1.3	1.3	1.5	1.8	1.4	1.5	1.4	1.5	1.8
SSE Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	924	743	848	879	737	878	550	530	545	536	814	991

Mehmet EKEN
İstatistik ve Yayın
Şube Müdürü
KAYITLARINA UYGUNDUR

EK4

T.C.
ÇEVRE ve ORMAN BAKANLIĞI
DEVLET METEOROLOJİ İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Enlem	40.58												
Boylam	29.05												
Yükseklik	33	17062-GOZTEPE/ISTANBU								1975 - 2006			
Parametre	Rasat S.	(Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
SSE Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	1.7	1.4	1.3	1.3	1.3	1.3	1.4	1.2	1.2	1.2	1.3	1.7
S Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	743	626	706	1095	683	546	306	245	438	386	557	682
S Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	1.6	1.6	1.7	1.4	1.4	1.3	1.3	1.3	1.3	1.1	1.4	1.7
SSW Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	2959	2564	2768	3183	2923	2512	1231	806	1377	1732	2598	3517
SSW Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	2.1	1.9	1.8	1.7	1.6	1.7	1.7	1.7	1.6	1.5	1.8	2.1
SW Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	2503	2390	2584	2409	2479	1927	1267	1049	1770	2256	2620	2240
SW Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	1.9	1.9	1.8	1.8	1.6	1.6	1.5	1.4	1.5	1.3	1.6	1.9
WSW Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	1526	1429	1781	2152	1726	1562	949	1014	1563	1431	1584	1423
WSW Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	1.5	1.6	1.7	1.6	1.6	1.5	1.4	1.4	1.3	1.2	1.3	1.5
W Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	426	351	536	700	521	517	435	461	525	455	432	365
W Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	1.5	1.4	1.6	1.6	1.5	1.5	1.4	1.2	1.3	1.2	1.3	1.4
WNW Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	402	380	505	452	360	466	406	377	547	507	523	567
WNW Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	1.6	1.6	1.7	1.8	1.6	1.6	1.7	1.6	1.6	1.5	1.6	1.6
NW Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	585	484	467	460	379	556	352	458	381	576	610	521
NW Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	2.1	2.1	2.3	2.4	2.1	2.1	2.2	2.0	1.9	1.9	1.9	2.2
NNW Yönünde Rüzgarın Esme Sayıları Toplamı	32	1541	1526	1449	1515	1393	1475	1264	1279	1055	1374	1590	1589
NNW Yönünde Rüzgarın Ortalama Hızı (m_sec)	32	2.6	2.8	2.8	2.6	2.6	2.8	2.9	2.9	2.7	2.6	2.5	2.7
Ortalama 5 cm. Toprak Sıcaklığı (°C)	32	5.5	5.8	8.6	14.2	20.4	26.1	28.6	27.3	22.5	16.4	10.7	7.1
Minimum 5 cm. Toprak Sıcaklığı (°C)	32	-2.1	-1.2	0.1	2.0	8.3	12.3	17.2	14.3	10.4	3.8	0.5	-0.4
Ortalama 10 cm. Toprak Sıcaklığı (°C)	32	5.5	5.7	8.3	13.9	19.7	25.1	27.7	26.8	22.3	16.5	10.8	7.2
Minimum 10 cm. Toprak Sıcaklığı (°C)	32	0.1	0.2	0.2	2.2	8.3	4.6	17.3	16.3	12.0	6.3	2.0	0.1
Ortalama 20 cm. Toprak Sıcaklığı (°C)	32	5.9	5.8	8.0	13.1	18.5	23.6	26.4	26.0	22.1	16.7	11.3	7.7
Minimum 20 cm. Toprak Sıcaklığı (°C)	32	0.8	0.3	1.0	5.1	8.3	13.6	18.9	17.8	13.1	8.3	2.5	0.9

KAYITLAMAYA UYGUNDUR
İstatistik ve Yayın
Şube Müdürü

EK4

T.C.
ÇEVRE ve ORMAN BAKANLIĞI
DEVLET METEOROLOJİ İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Enlem	40.58												
Boylam	29.05												
Yükseklik	33	17062-GOZTEPE/ISTANBU										1975 - 2006	
Parametre	Rasat S. (Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	
Ortalama 50 cm. Toprak Sıcaklığı (°C)	32	7.9	7.3	8.7	12.5	16.9	21.5	24.6	25.0	22.4	18.3	13.5	9.9
Minimum 50 cm. Toprak Sıcaklığı (°C)	32	4.3	4.1	3.8	7.2	10.6	15.8	20.5	19.3	18.0	13.0	8.4	5.7
Ortalama 100 cm. Toprak Sıcaklığı (°C)	32	9.9	8.9	9.3	11.7	14.9	18.6	21.7	22.9	21.9	19.3	15.6	12.2
Minimum 100 cm. Toprak Sıcaklığı (°C)	32	7.4	6.3	6.3	8.2	11.0	15.4	19.4	20.6	19.3	15.8	11.9	3.2
Ortalama Açık Yüzey Buharlaşması (mm)	32				77.3	121.1	161.8	205.4	192.1	131.2	75.6	32.7	12.3
Maksimum Açık Yüzey Buharlaşması (mm)	32				7.5	8.6	12.0	14.0	13.0	11.3	7.0	3.8	3.0
Ortalama Günlük Toplam Güneşlenme Süresi (sa-da)	32	2.19	3.07	4.36	6.58	8.01	9.49	10.28	9.24	7.52	5.08	3.16	2.12
Ortalama Global Güneşlenme Şiddeti (cal÷cm²)	28	116.40	179.60	274.39	376.56	476.24	533.04	523.85	452.58	366.30	236.09	144.17	102.74
Maksimum Günlük Toplam Güneşlenme Şiddeti (cal÷cm²)	28	0.98	1.30	1.35	1.44	1.72	1.56	1.46	1.52	1.43	1.25	1.18	1.27
Ortalama Deniz Suyu Sıcaklığı (°C)													
Maksimum Deniz Suyu Sıcaklığı (°C)													
Minimum Deniz Suyu Sıcaklığı (°C)													

KAYITLARINA UYGUNDUR
Mehmet EKEN
İstatistik ve Yayın
Şube Müdürü

EK4

EK 5
HEYBELİADA CADDE SOKAK VE MEVKİİ İSİMLERİ

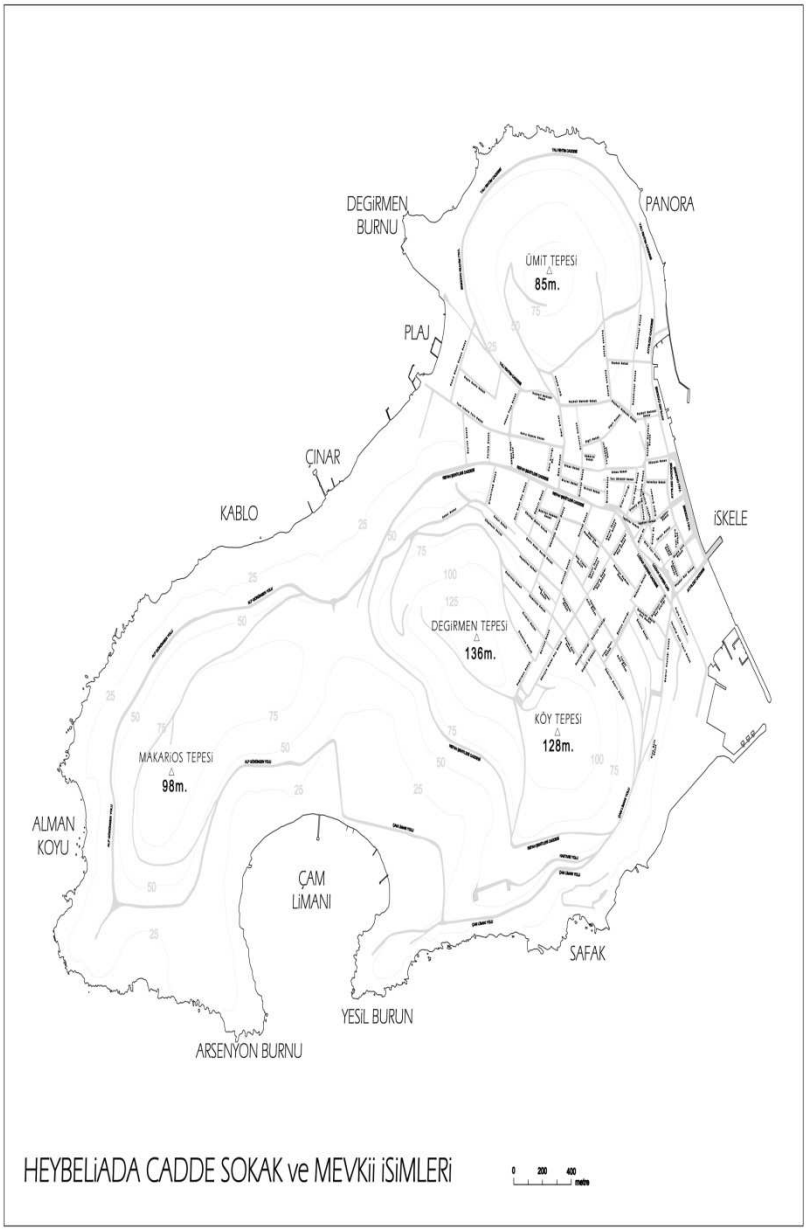

170

Ek 6"İSTANBUL'UN TUTSAKLIĞI GÜNLERİNDEN BİR ANI"

O çok acı zamanların hatırlanması hala vücudumu derin derin ürpertir. Türk, kendi ülkesinde zavallı bir garip yabancı.. Aşağılanmış. Her yerde horlanmakta. Her davada haksız. Uygarca ve insanca olan bütün haklarından alıkonulmuş…

Sokaklarda, surat asıklığını ağırbaşlılık sanan soğuk, hain bakışlı, gülmez suratlı İngiliz kolluk görevlileri, sömürge şapkalı İtalyan polisleri…

Düşman donanmalarına bir eğitim alanı olan Marmara Denizi, her yana uğursuz gümbürtüler saçan top sesleriyle inim inim inliyor. Silah bırakışma yolu ile Boğaz'dan geçen, savaş namusuna yabancı Yunan zırhlıları, torpidoları, savunmasız kıyıları cayır cayır yakıyorlar. Suları altın pırıltılı, mavi kubbeli bu küçük deniz, bu cennet havuzu, bu şiir gölü, şimdi bir yas yerine dönmüş. Dalgalarının şakırtılarında acılı iniltiler var. Yalova, Karamürsel kıyılarında düşman gülleleriyle tutuşan köylerin beyaz dumanları Tanrı'dan öç alma olanağı dileyen bir tütsü gibi döne döne göklere yükseliyor. Türk'ün yurdu bağrı, sessiz çaresiz yanıyor. Heybeliada tepelerinde, bu görüntülere karşı yüreğimin sızılarını ellerimle bastırarak ağlardım, ağlardım.

Vapurlar, hayvan sürüleri gibi doldurulup İstanbul'a taşıdıkları beyaz Rusları kaldırımlara döküp döküp gidiyorlar, yine dolu dönüyorlar. Yangınlar yüzünden geniş bir yıkıntı alanına dönen İstanbul'un kendi halkı, başlarını sokacak bir dam altı bulmakta güçlük çekerken, bu yabancılar nereye yerleşecekler?

İmam, muhtar önde, arkada düşman polisleri, subayları kapınızı çalıyorlar. İçeriye kadın erkek beş altı kirli Beyaz Rus'u tıkıştırıp gidiyorlar. Heybeliada'da evler, pencerelerinde bir çok başlar kaynaşan Karaköy tramvayları gibi doldu. Sokaklarda herkes birbirlerine soruyor:

- Sizde kaç tane?
- Dört.
- A duymadınız mı? Hacı Muhuttin'in yedi odalı evine yirmi sekiz erkek Rus koymuşlar. Dizlerine kadar meşin çizmeli, dört metre uzaktan kızgın teke gibi kokan murdar herifler…
- Bilirim o evin iki helası vardır. Bu kadar can nereye gidiyor?
- Düşündüğünüz şeye bakın. Her odanın ortak bir gaz tenekesi var. Her şey işte onun içinde olup bitiyor.
- Desenize ülkemizdeki devrime karşı çıkan Ruslar burada yalnızca bu konuda devrimci olmuşlar.

Bu tenekeleri Ruslar, pencereden bahçeye, sokağa destursuz boşaltıverirleridi. Piyango gelip geçenlerden hangi zavallının başına rasgelirse…
Bir gün bitişimizdeki evde acı bir çığlıktır koptu. Öteki komşudan soruyorlar:

- Yaşar Hanım ne var? Niçin öyle yırtıla yırtıla bağırıyorsun?

- Ah keşke yaşamaz olaydım. Talihsiz başıma bu da geldi. Ruslar başıma ettiler. Bir gaz tenekesi pisliği başımdan aşağı giydim. Ah ne terbiyesiz, ne patavatsız

insanlar, murdarlıklarını gül suyu serper gibi onun bunun üzerine döküveriyorlar. Evin içinde su yok, sabun yok, ne yapayım şimdi? Gidip kendimi Değirmen Burnu'ndan denize mi atayım? Gavur pisliği bu yedi denizin suyu temizlemez….

Ada'da, Rus oteline dönmedik yalnızca birkaç ev kaldı. Bizim ev de bu geçici tenha kalan evlerden… Ama bir Rus sürüsünün önünde imamın sarığını, Fransız polislerinin formalarını görünce, pencerelerin önünde titreşiyoruz. Hatır yok, gönül yok, kayırmaca yok. Bir buyruk veriliyor, kesinlikle yerine getiriliyor. Dediklerini değiştirmeyi, sözlerinin geçmemesi biçiminde sayıyorlar.

Bir gün bu kafile bizim eve yöneldi. İmam ile muhtar yok. Önde bir Fransız subayı ile bir polis, bir de Rum çevirmen var. O saatte evde erkek olarak yalnız ben bulunuyorum. Ansızın bana geçici delilik gibi bir hal geldi. Her vakit ki düşüncelerin hepsi aklımdan silindi.

Onlar uzun bahçenin demir kapısından girerlerken, ben tabancamı doldurdum. Kadınların benizleri soldu. Soruyorlar:

- Ne yapacaksınız?

- Yapacağımı bilmiyorum ama gelen düşmandır, hazırlıklı bulunmalı.

O zaman oturduğumuz kira evi, on odalı. Bir de uzun koğuş gibi, kırk elli yatak alır geniş çatı arası var. Tam onların aradıkları yer. Alt kat pencereleri demir parmaklıklı. Kapı sağlam.

Kafamın o karışıklığı sırasında aklıma gelen önlem şu oldu: Kadınlara

- Alt pencerenin önüne inin, erkeklerimiz evde yok, kapıyı açamayız deyin, dedim.

Ben de onlarla birlikte inerek kafesin arkasına gizlendim.

Gelenler kapının önündeki taş merdivene kadar geldiler. Bir teslim çağırısı biçiminde:

- Kapıyı açın, buyruğunu verdiler.

Kadınlar kendilerine öğrettiğim gibi karşılık verdiler.

Bu karşılık üzerine, çatıdan bodruma kadar evi gözden geçirerek aralarında ufak bir görüşme yaptılar, sonra subay, Rum çevirmene, her harfi hala kulağımda çınlayan şu kısa cümleyi homurdandı:

- Dites a cette dame que nous reviendrons demain. (Bu hanima söyleyiniz biz yarın yine geleceğiz)

Sonra defoldular.

Bir Teğmen Kare var. Adanın kralı. Bütün davalar onun iki dudağı arasından çıkacak tek sözle çözümleniyor. Bu kararların uygulayıcıları da, kara derili erler. Hayvanlardan daha yabanıl yaratıklar. Aldıkları buyrukları canavarcasına yerine getirirler.

İskele gazinosu, askeri depo yapıldı. İçinde, çalışmaz yerinden kalkmaz bir takım hurda, ağır döküntü eşya var. Ne haddine dışarıdan geçenlerden biri bu deponun duvarına sürtünsün. Hemen nöbetçi zebaniyi karşısında bulur. Yoğunluğu zifiri bir gecede yanan kırmızı kandiller gibi Madagaskarlının iki kanlı gözü, önünüzde parlar. Süngüsünün sivri ucu göğsünüze dayanır. Şivesi, söylenişi, cümle kuruluşu bozuk bir Fransızca ile şu yıldırıcı sözlerin karşısında kalırsınız:

- Animal, on ne passe pas d'ici. Vat'en ou bien je t'assomme. (Hayvan, buradan geçilmez. Defol, yoksa seni gebertirim.)

Teğmen Kare'den yılmış bütün Ada halkı. Tanrısına sığınıyor. Genç subayın bir de sevgilisi var. Piyanolu lüks bir salon arıyor. Eviniz beğenildi mi bir cigara tablasını bile kımıldatmadan bütün eşyayı olduğu gibi bırakıp, bir aile halkı, çoluk çocuk, elleriniz böğrünüzde, hemen evinizi bırakacaksınız.

Hemen arkamızda, bir deniz subayının evi var. Kaynana gelin terbiyeli temiz bir aile. Gelin gebe, vakti yakın.

Sokakta bir gürültü başladı, biz hemen pencerelere koştuk. Kafeslere yapıştık. Deniz subayının küçük evi önünde bir kalabalık gördük. Fransız teğmeni, ,k, kara derili er, ellerinde bavulları erkek dişi iki Rus. Subay bunları eve yerleştirmek istoyor. Fakat içerdekiler,

- Erkeğimiz burada yok diyerek kapıyı açmıyorlar.

Dışarıdan artan bir öfkeyle yinelenen "Açın" buyrukları içeriden büyük bir direnişle boşa çıkarıldıkça, sesler yükseliyor. Seyirciler çoğalıyor. İş meraklı bir gürültü haline geliyor. Girmek isteyenler, kesinlikle içeriye girecekler. Fakat kapı mı kıracaklar? Ne yapacaklar? Biriken halk, heyecanla olayın sonunu beklemekte.

Erkek Rus, elindeki yükünü kaldırımın üstüne bıraktıktan sonra Fransızca şöyle bir söyleve başladı:

- Kapıyı açmamakta direnmeniz boşunadır. Kesinlikle açacaksınız. Yurdumuzda biz de sizin gibi ev bark sahibi idik. Her şeyi bıraktık, can kaygısıyla kaçtık. Bugün eski yasaların hiçbiri işlemez. Bu evin sahibi olarak sizin bize kapıyı kapamanız gülünçtür. Bugün sahiplik hakkı yoktur. Bugün yalnızca kuvvet hakkı vardır. Yarın sizin de bizim gibi, kurşunların, güllelerin önüne düşerek ülke ülke kaçıp can kurtarmaya çalışmayacağınızı nereden biliyorsunuz.

Rus karşı çıkıp kaçtığı kendi ülkesindeki devrimcilerin görüşlerini başka bir ülkede garip bir düşünce ile uygulamaya çalışıyor.

Bir de yabancı dilde söylenen bu uğursuz cümleler tabi hanımlara hiçbir şey anlatmadığı için, kapı aynı direnişle kapalı kalıyordu.

Rus burada bir kez daha söylemekten çekindiğim oldukça acı saçma sözler savurduktan sonra sustu. Şimdi subay başladı:

- Bir Fransız subayı, verdiği buyruğu geri almaz. Kapıyı açmazsanız açarız.

Ve sonra kara derili erlere döndü. Kendi dilinde şu komutu verdi:

- Kiki, alons… Gobo'nun omzuna sıçra… Pencereden eve gir. Sokak kapısını bize aç.

Kiki, Afrika'da birlikte büyüdüğü çevik maymunlar gibi hemen arkadaşının omzuna atladı. Birinci kata yetişecek bir yüksekliği buldu. Pencerenin kafesini sürdü, içeri saldırdı. Evden cenaze çıktığı zamanlardaki yürek parçalayıcı ağıtlara benzer çığlıklar boşandı. Bütün mahalle bu çığlıkların yankısı ile inlerken, subay, Ruslar, er hepsi içeri daldılar. Kapı yine kapandı. Biz kafeslerin arkasında sapsarı kesildik. Ben en üzüntülü sesimle,

- Mösyö Kare şu kafesin arkasından tarihin gözünün sana baktığını bilmiyorsun, dedim.

Bunu demekle bilmem nasıl garip bir avuntu aradım. Tarih, yasa, hak, adalet, insanlık, o çaresiz zamanlarımızda sığınmak istediğimiz ne boş sözler…

İnsanlar yasasızlığı ne kadar seviyorlar. Zaten pek zorlukla boyun eğdikleri bu baskı, üzerlerinden kalkınca, insanın hayvanca yabanıllığı hemen sırıtıyor. Savaş ulusların birbirine karşı canavarlıklarını göstermek için bir fırsat.

Savaş, bu bela bazı bilgelerin dedikleri yolda, bir gün dünyadan kalkacak mı? Hayır, hayır hiçbir zaman… Bu insanlığın vücudunda vakit vakit toplanan bazı hastalık zehirleri gibi, bütün ulusların yapılarında biriken bir iğrenç kokudur. Vakti gelince kesinlikle deşilecektir. Taze havalarda saklanan elektrikli korkunç fırtınalar gibi, en uygar, en sevimli görülen insanların mayalarında vardır.

Hüseyin Rahmi
Gürpınar

EK 7
HEYBELİADA HALİHAZIR HARİTASI

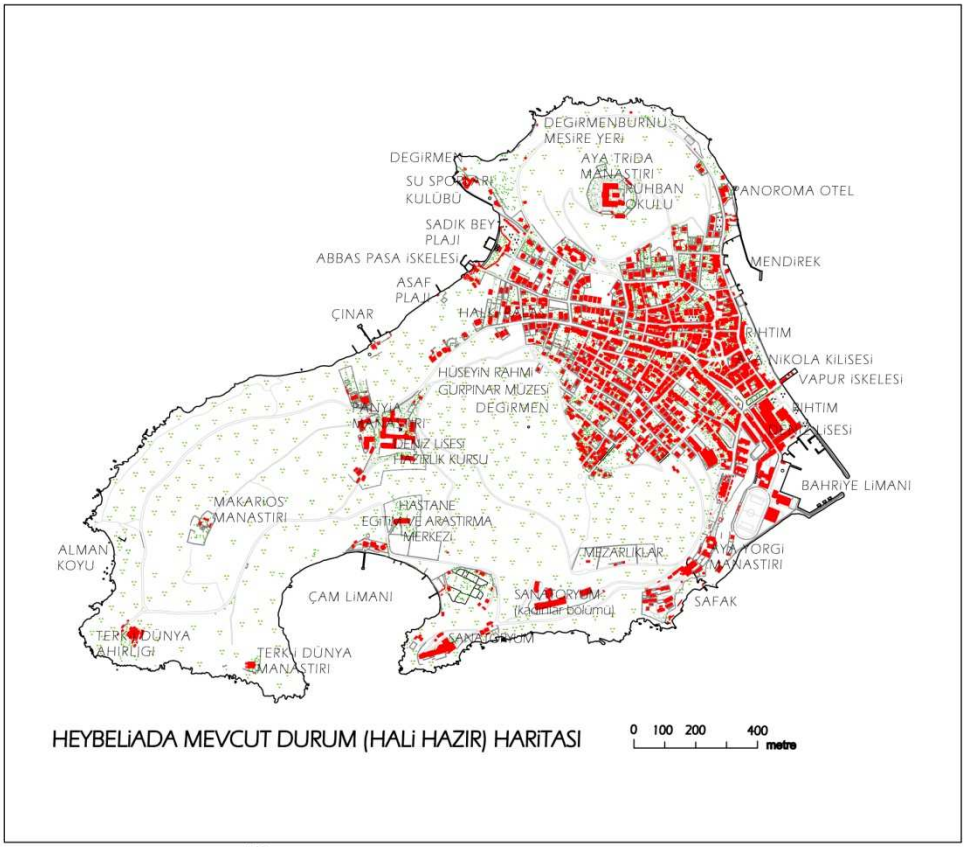

175

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Burcu AYAN

Doğum Yeri : Ankara

Doğum Tarihi : 16.04.1984

Medeni Hali : Bekar

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : Kocatepe Mimar Kemal Lisesi (Yabancı dil ağırlıklı) 2002

Lisans : Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü (Bölüm Birinciliği) 2007

Yüksek Lisans : Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı 2008-2011

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

Erdem Mimarlar Mimarlık Ofisi 2007-2008

Propey Peyzaj Mimarlık İnş. Tic. Ltd. Şti. 2009

Çevre Peyzaj Mim. Müh. İnş. Ltd. Şti. 2010

Metroplan Müşavirlik Mühendislik Sanayi ve Ticaret LTD. ŞTİ. 2010-